

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПСИХОЛОГІВ В УКРАЇНІ:

СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ

*Матеріали
всеукраїнського
круглого столу*

23 квітня 2024 року

Національна
академія
педагогічних
наук
України

Київський
національний
університет
імені
Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ НАПН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА НАПН УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПСИХОЛОГІВ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ

Матеріали всеукраїнського круглого столу

23 квітня 2024 року

Київ, 2024

УДК 159.9(477)"20"(082)

*Рекомендовано до друку
на засіданні бюро Відділення психології та спеціальної педагогіки НАПН України
(протокол № 6 від 25 квітня 2024 р.)*

Редакційна рада:

*Панок В.Г., Данилюк І.В.,
Максименко С.Д., Бондаренко О.Ф., Шевцов А.Г.*

Редакційна колегія:

*Панок В.Г. (гол.ред.), Данилюк І.В.(заст. гол. ред.); Куліш Т.І. (секретар),
Бондаренко О.Ф., Вернік О.Л., Власова О.І., Максименко С.Д.,
Орлов О.В., Цикаленко О.І., Чуніхіна С.Л., Шевцов А.Г.*

Професійна підготовка психологів в Україні: стратегічні завдання :
матеріали всеукраїнського круглого столу 23 квітня 2024 року: 3б. матеріалів
// За ред. В.Г. Панка. Київ : Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, 2024. 114 с. (електронне наукове видання)

ISBN 978-617-7118-41-0

У збірнику матеріалів всеукраїнського круглого столу висвітлюються актуальні проблеми професійної підготовки психологів в Україні у контексті сучасних викликів, міжнародний досвід підготовки психологів, сучасні освітні концепції та технології підготовки майбутнього фахівця-психолога, а також важливі питання координації наукових досліджень та вдосконалення методології підготовки майбутніх психологів і стратегічні завдання професійної підготовки психологів у закладах вищої і післядипломної освіти.

Матеріали круглого столу розраховані на вчених, освітян, управлінців, усіх, хто забезпечує функціонування і розвиток освіти, здійснює її психологічний науково-методичний супровід.

Матеріали подано в авторській редакції.

За достовірність фактів, цитат, посилань на джерела та вживання назв документів, власних імен тощо відповідають автори публікацій

УДК 159.9(477)"20"(082)

ISBN 978-617-7118-41-0

© Національна академія педагогічних наук України, 2024
© Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, 2024

ЗМІСТ

Розділ 1. Тези доповідей

<i>Панок В. Г.</i> Проблеми професійної підготовки психологів	5
<i>Данилюк І. В., Литвин С. В.</i> Інтеграція національних та освітніх традицій з європейськими стандартами підготовки	8
<i>Бондаренко О. Ф., Кучеровська Н. О., Федько С. Л.</i> Консультативна психологія в Україні на тлі світових тенденцій ХХІ століття	13
<i>Максименко С. Д.</i> Ортобіоз розвитку людини: генетико-психологічний погляд на риси особистості та їх патологізацію	17
<i>Костицький М. В.</i> Особливості підготовки психологів для правоохоронної та судової діяльності	21
<i>Власова О. І.</i> Актуальні завдання теорії і практики сучасної підготовки українських психологів.....	24

Розділ 2. Матеріали учасників

<i>Безносюк О. О.</i> Психологічний тренінг в волейболі	29
<i>Вельдбрехт О. О., Савченко О. В.</i> Стан психометрії в Україні: проблеми та виклики воєнного часу	31
<i>Вернік О. Л.</i> Проблема включення засобів ШІ в навчальний процес у ЗВО	35
<i>Гасанова Л. І.</i> Роль соціально-психологічної служби у формуванні соціально-емоційних навичок школярів	38
<i>Гірняк Г. С., Глух П. В.</i> Ідея і зміст психосоціального багатопараметричного експерименту	41
<i>Гопкало Ю.</i> Інтеграція STEM-навчання в дошкільну освіту як засіб стимулювання розвитку та безпеки дітей	45
<i>Зінченко О. В.</i> Труднощі науково-дослідницької діяльності майбутніх психологів	49
<i>Зубіашвілі І. К., Слободяник Н. В., Федько В. В.</i> Підготовка кризових психологів у системі вищої освіти	52
<i>Іванова О. В.</i> особливості дослідження резильєнтності особистості в юнацькому віці в умовах війни	55
<i>Карамушка Л. М.</i> Технології роботи психологів для забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення	58
<i>Кокун О. М., Безверхий О. С.</i> Проблеми практичної підготовки психологів у ЗВО	62

<i>Кравченко О. О.</i> Центр ветеранського розвитку в умовах закладу вищої освіти	65
<i>Кульбабенко С. В.</i> Інтеграція типології мотивації у професійну підготовку психологів	69
<i>Лушин П. В., Сухенко Я. В.</i> Школа екофасилітації як модель інтенсивного навчання психологів в умовах суспільних трансформацій і війни в Україні	72
<i>Мельничук Т. І., Дембицька Н. М., Лавренко О. В.</i> Проблема професійної підготовки психолога у реаліях сьогодення в Україні	78
<i>Митник О. Я., Євтушенко І. В.</i> Проблеми професійної підготовки психологів у контексті викликів війни	82
<i>Предко В. В.</i> Психологічні механізми подолання наслідків переживання відчуття втрати в постковідний період	86
<i>Романовська Д. Д.</i> Професійна підготовка та становлення практичних психологів у системі освіти: актуальні виклики	89
<i>Терещенко К. В., Івкін В. М.</i> Тренінг розвитку толерантності до невизначеності як детермінанти забезпечення психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни	93
<i>Tyshchenko O. V.</i> Team as a Social-Psychological Phenomenon	96
<i>Фурман А. В., Фурман О. Є.</i> Циклічно-вчинковий підхід до психології як до сфери мислєдіяльності	98
<i>Хватова О. Г.</i> Сучасні виклики у професійній підготовці психологів в Україні: аналіз та перспективи в контексті глобальних тенденцій	105

Розділ 3. Резолюція

Резолюція всеукраїнського круглого столу: «Професійна підготовка психологів в Україні: стратегічні завдання»	109
--	-----

РОЗДІЛ І. ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Панок В.Г.

*доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор УНМЦ практичної психології
і соціальної роботи НАПН України*

panokvitaly@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1421-0554>

Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність розгляду питань професійної підготовки психологів у закладах вищої і післядипломної освіти видається нам очевидною. Основним показником якості освіти психологів, на наш погляд, є якість надання психологічних послуг і психологічної допомоги людям в умовах війни.

Головне протиріччя, що породило цілу низку проблем якості професійної підготовки психологів, це протиріччя між формальними вимогами до змісту і процесу підготовки, які постійно збільшуються та змінюються, і стандартами професійної етики (писаними й неписаними)[2, 4]. Зауважимо – неформальні норми і цінності не можна формалізувати в принципі.

Слідування формальним вимогам, формалізація усього процесу професійної підготовки психологів, самовідтворення і примноження формальних вимог значно переважають над деонтологічними вимогами до професії, неформальне, гуманне (у істинному значенні цього терміну) ставлення до особистості майбутнього психолога, породжують низку серйозних проблем теоретичного, методологічного і методичного характеру в сучасній українській психології.

Необхідно відзначити, що однією з ключових проблем є протиріччя між фінансовими інтересами ЗВО та загальними етичними принципами у психології. Переважна більшість здобувачів професії психолога набувають її у формі дистанційного чи вечірнього навчання, фактично – у формі самоосвіти[1]. Зрозуміло, що в таких умовах неможливо сформулювати ні

професійно важливі якості особистості професіонала, ні професійні компетенції. Більше того, останніми роками помітно зменшується обсяг державного замовлення. Це означає, що держава не бачить необхідності у наданні кваліфікованої психологічної допомоги своїм громадянам або не впевнена у спроможності викладацького персоналу якісно готувати майбутніх спеціалістів.

Показовим є і той факт, що більшість психологів, з початком активних бойових дій та появою великої кількості біженців і постраждалих, виявились нездатними надати першу психологічну допомогу і дітям і дорослим.

Підготовка фахівців з дипломом магістра психології набула неконтрольованого характеру. Близько двох третин магістрів мають непсихологічну освіту нарівні бакалавра, що значно знижує якість їхньої професійної підготовки як психологів[1].

Зміст підготовки також є заручником названого вище протиріччя. Зокрема, нерозрізненість вимог до змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів і психологів-науковців/викладачів породжує плутанину і поступово виводить психологію з суто наукової сфери у сферу позанаукових концепцій і теорій[2, 3, 5].

Методологічна невизначеність, невиразність методологічних позицій викладачів і науковців обумовила зниження рівня професійної підготовки магістрів і докторів філософії (з психології) і, звідси – якості магістерських і докторських дисертацій. Методологічна невизначеність стала провідним трендом сучасності[3].

Агресивна інвазія у сферу підготовки і підвищення кваліфікації українських психологів зарубіжних концепцій, теорій і шкіл, які часто є далекими від принципів науковості і об'єктивності, сприяє поступовій відмові від засад вітчизняних наукових шкіл та надбань вітчизняної прикладної психології. Ця тенденція є доволі загрозливою.

Порушення професійних етичних норм спостерігається як в державних психологічних структурах, так і у приватних. Нехтування неформальними, професійними стандартами стає розповсюдженою практикою[4, 5]. У жодному відомому нам ЗВО немає курсу/предмету «етичні засади діяльності психолога».

Сьогодні практично відсутня координація наукових досліджень з галузі психології, що плануються і здійснюються у ЗВО на наукових установах. Автономія ЗВО не може вважатись достатнім аргументом.

Скоріше – формальною відмовкою. Координація наукових досліджень здійснюється в усьому світі. І відбувається це більше на неформальних засадах, ніж на формальних.

Це – далеко не всі проблеми, які сьогодні, у першій чверті XXI століття, є очевидними в українській психології. І справа тут не стільки в датах і цифрах, а у тих кардинальних суспільних змінах, які зараз відбуваються.

В період війни і у повоєнні часи суспільство вже не буде, як би того комусь не хотілось, таким, як було до війни. Війна – це надзвичайна подія яка має незворотні наслідки як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому. Отже, психологічна допомога людині має бути іншою ніж до війни, оскільки психолог матиме справу з іншим типом особистості, особистості яка пережила надзвичайну подію з незворотними для себе і суспільства наслідками.

Звідси висновок: маємо окреслити зміни і намітити удосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки психологів у закладах вищої освіти вже сьогодні. Зміни у професійній підготовці, які зроблять вітчизняну психологію здатною відповісти на виклики, що виникли у першій чверті XXI століття.

Список використаних джерел

1. Єдина державна електронна база з питань освіти. Вступна кампанія 2023. Статистика. <https://vstup.edbo.gov.ua/statistics/>
 2. Основи практичної психології: Підручник для студентів ВЗО / Керівник авт. кол-ву В.Г. Панок. – К.: Либідь, 2006. – 536 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728890>
 3. Панок В.Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія / В.Г. Панок. – Київ : Ніка-Центр, 2017. – 188 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707672>
 4. Панок, В. Г. Концепція реформування психологічної служби у системі освіти України на період до 2030 року. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5(2), 1-10. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5204>
 5. Психологічна служба : Підручник / [В.Г. Панок (наук. ред.), А.Г. Обухівська, В.Д. Острова та ін.]. – Київ : Ніка-Центр, 2016. – 362 с.
-

Данилюк І.В.

доктор психологічних наук,
декан факультету психології,
професор кафедри експериментальної та прикладної психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
заслужений працівник освіти України,
член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України

danyliuk@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-5994>

Київ, Україна

Литвин С. В.

доктор філософії в галузі знань 053 Психологія,
асистент кафедри експериментальної та прикладної психології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

sergiylytvyn@knu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2859-1530>

Київ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ОСВІТНІХ ТРАДИЦІЙ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ СТАНДАРТАМИ ПІДГОТОВКИ

Психологічна освіта України разом з іншими освітніми напрямками проходить сьогодні складний період трансформації на тлі поєднання національних наукових та освітніх традицій з європейськими стандартами підготовки фахових психологів. З метою віднайдення шляхів ефективної інтеграції української психологічної освіти у європейський освітній простір нами проаналізовано та узагальнено досвід підготовки психолога у провідних європейських країнах.

У 1990 році Європейська Федерація професійних психологічних асоціацій (EFPPA) затвердила набір *Оптимальних стандартів для психології як професії*, куди було закладено вимоги до академічної освіти та професійного навчання психологів. Вважається, що єдиний європейський стандарт послугує покращенню якості професійної підготовки та практичної діяльності, а також поліпшенню якості підготовки психологів в країнах, які тільки-но розвивають свої освітні та підготовчі засади й головні напрямки професійної практики. Він також є необхідним для поширення країнами ЄС якісної психологічної практики та

розвитку європейського виміру у професійній підготовці й практичній діяльності психологів.

Європейський Диплом видається лише на певний лімітований період часу з необхідністю поновлення (знову таки на певний лімітований період часу), що гарантує продовження здійснення якісної професійної практики та професійного розвитку [7, с. 195-196].

Ці вимоги формуються на підґрунті моделі навчального плану, який розмежовує три фази підготовки психолога: *бакалаврат, магістратура, і третя фаза – практика при супервізії*. Перша та друга фази є частиною академічного навчального плану підготовки психолога в університеті, а третя фаза може або бути включеною в університетський навчальний план, або відбуватися поза його межами.

- *Перша фаза, або освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», пов'язана з орієнтуванням студентів у різних напрямках психологічної науки. Вона також є відкритою для споріднених дисциплін. Зазначений рівень підготовки пропонує базову освіту за всіма психологічними спеціалізаціями та головними теоріями і техніками у психології, формує основні психологічні навички та підґрунтя для досліджень у психології. Ця фаза не забезпечує випускникові достатньої компетентності для незалежного практикування у психології. Тривалість – 3 роки.*
- *Друга фаза, або освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр», готує студента до незалежної професійної діяльності в якості психолога. Ця частина навчального плану може бути недиференційованою (спрямовує на подальше PhD навчання або на роботу в якості практикуючого психолога) та диференційованою (готує до практичної діяльності в межах певного професійного напрямку в психології – організаційна психологія, педагогічна психологія, клінічна психологія та ін.).*

В останньому випадку студент отримуватиме спеціальні знання – наприклад, як влаштуватися на роботу, чи вивчатиме теорію лідерства, або статистичні моделі відбору персоналу. Як частину другої фази підготовки студент має продемонструвати здатність до проведення досліджень. Наостанок, Європейський Диплом передбачає мінімум 6 місяців інтернатури в межах цієї другої фази задля забезпечення професійно-практичної підготовки студентів до роботи в галузі для надання їм можливості інтегрувати теоретичні та практичні знання для

того, щоб розпочати практику при супервізії, бути спроможними рефлексувати та дискутувати щодо власної діяльності чи діяльності інших, розпочати роботу у колективі колег-професіоналів. Тривалість – 2 роки.

- *Третя фаза освіти психологів є практикою при супервізії у певній галузі професійної психології. Вона може вважатися «професійно-польовим» тренінгом, що має на меті підготовку до незалежної практики в якості ліцензованого психолога, сприяння розвитку професійних ролей психолога на підґрунті отриманої освіти й власної унікальної особистості та консолідації інтегрованого теоретичного/практичного знання. Ця підготовка зазвичай розпочинається після завершення 2-го освітнього циклу та часто відбувається вже після закінчення університету, але може бути й частиною університетської підготовки як третій цикл навчання. Її тривалість – 12 місяців [6].*

Практика складається з напівнезалежної роботи в якості психолога при супервізії у професійному колегіальному осередку. Така форма підготовки є необхідною для отримання психологом професійної кваліфікації. Випускники, які завершили першу та другу фази навчання, але не отримали періоду практики при супервізії, не можуть вважатися достатньо кваліфікованими для незалежної роботи в якості психолога [6].

Слід зазначити, що процес інтеграції національних наукових та освітніх традицій з європейськими стандартами підготовки психологів актуалізує дуже важливий аспект професійних знань, а саме: *формування крос-культурних компетенцій* [3]. Студенти значно краще засвоюють матеріал та формують необхідні навички, якщо процес їхнього навчання спирається на використання їхніх сильних сторін, обумовлених культурною специфікою [8]. До того ж, психологічні конструкти (такі як психічні процеси та особистість) за своєю природою є такими, що, без належного урахування їхньої культурної специфіки, теоретичне і емпіричне дослідження не буде вичерпним, адже людина живе та адаптується у світі культури [1].

Важливо також і те, що формування культурних компетенцій психологів не слід обмежувати лише теоретичним аспектом їхньої підготовки [3]. Як вказують дослідники [4], спираючись на огляд досвіду

навчання психологів у сфері культурної компетентності, можна стверджувати, що дуже важливими є такі форми підготовки:

- теоретичні курси, присвячені культурній різноманітності;
- клінічна практика під супервізією з різноманітними групами населення;
- дидактична підготовка щодо культурної компетентності.

Проте ще одним важливим аспектом, без якого культурна компетентність психолога не може бути застосована на практиці, є *вивчення власних особистих упереджень*. Не менш суттєвим для формування таких культурних компетенцій фахівців-психологів є *культурне занурення* [4].

Підсумовуючи, слід зазначити, що формування крос-культурних компетенцій акцентує увагу на *ідеографічній природі клієнтів* (на противагу номотетичному розумінню), з якими працює психолог. Безперечно, наявність знань номотетичного типу є важливою для того, аби психолог розумів універсальні закономірності людської психіки та поведінки, проте здатність до ідеографічного осмислення індивідуальних та культурних особливостей клієнта може бути не менш суттєвою.

Так, наприклад, якщо психологи мають обмежену інформацію про особливості психічного здоров'я певних вразливих груп населення (чи не мають достатнього досвіду взаємодії з ними), курс, спрямований на формування культурної компетенції може суттєво підвищити їхню обізнаність та заповнити відповідний дефіцит знань, а також надати можливості отримання необхідного досвіду. Як наслідок, цілеспрямоване та помірковане вивчення особливостей культурної адаптації дає змогу студентам стати всебічно розвиненими фахівцями-психологами [5].

Список використаних джерел

1. Данилюк, І.В., Курапов, А.О., & Ягіяєв, І.І. (2019) Етнокультурна психологія: історія та сучасність // Київ, АртЕк.
2. Bartram, D. (1996). Occupational standards and competence-based qualifications for professional applied psychologists in the U.K. *European Psychologist*, 1, pp. 157-165.
3. Benuto, L. T., Casas, J., & O'Donohue, W. T. (2018). Training culturally competent psychologists: A systematic review of the training outcome literature. *Training and Education in Professional Psychology*, 12(3), 125.

4. Benuto, L. T., Singer, J., Newlands, R. T., & Casas, J. B. (2019). Training culturally competent psychologists: Where are we and where do we need to go?. *Training and Education in Professional Psychology*, 13(1), 56.
 5. Frisby, C. L., & O'Donohue, W. (2018). From Theory to Evaluation to Instruction: Toward an Ideal Cultural Competency Course in Applied Psychology. *Cultural Competence in Applied Psychology: An Evaluation of Current Status and Future Directions*, 681-714.
 6. Lunt, I. (2002). A Common Framework for the training of psychologists in Europe. *European Psychologist*, 7 (3), pp. 180-191.
 7. Roe, R. A. (2002). What makes a competent psychologist? *European Psychologist*, 7 (3), pp. 192-203.
 8. Sternberg, R. J. (2014). The development of adaptive competence: Why cultural psychology is necessary and not just nice. *Developmental Review*, 34(3), 208-224.
 9. Wilpert, B. (2002) Projecting a European Diploma in Psychology. *European Psychologist*, 7 (3), pp. 221-225.
-

Бондаренко О.Ф.
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології і туризму
Київського національного лінгвістичного університету
albond2012@gmail.com
orcid ID: 0000-0002-9458-1787
Київ, Україна

Кучеровська Н.О.
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології і туризму
Київського національного лінгвістичного університету
nataliia.kuchеровська@knlu.edu.ua
orcid ID: 0000-0002-1480-3651
Київ, Україна

Федько С.Л.
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології і туризму
Київського національного лінгвістичного університету
svitlana.fedko@knlu.edu.ua
orcid ID: 0000-0003-3473-7417
Київ, Україна

КОНСУЛЬТАТИВНА ПСИХОЛОГІЯ В УКРАЇНІ НА ТЛІ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ХХІ СТОЛІТТЯ

Консультативна практика – специфічний різновид діяльності, який далеко відстоїть як від академічної психології, так і від прикладної. Її найбільш концентрований вираз – психологічне консультування, що часто іменується метафоричним словосполученням «психологічна допомога», набагато тісніше пов'язане з культурологією, релігією та медициною, зокрема з психіатрією, ніж власне і виключно з психологією. Завдання консультативної психології – забезпечення психологічної корекції ставлень та поведінки людини, полегшення адаптації до ситуації, у якій іншого способу впоратися з нею немає, розвиток особистісної рефлексії тощо. Спираючись на методологію кокрейнівських досліджень та користуючись перевагами SWOT-аналізу, ми поставили завдання визначити статус професійної підготовки консультуючих психологів в Україні на тлі

провідних тенденцій та обмежень у сучасному світі. З цією метою ми виключили з простору нашого дослідження славнозвісну ділянку WEIRD (Western, Educated, Industrialized, Rich, Democratic), якій належить лише 5% населення планети, та спробували простежити головні тенденції у країнах світу з вираженою традицією розвитку консультативної психології, що належать до різних цивілізаційних утворень і культур: германської (Австрія), індійської (Індія), іудаїстської (Ізраїль), агло-саксонсько-романської (Канада), романської (Франція), корінної африканської з германськими вкрапленнями (ПАР), далекосхідної синтоїстської (Японія) та слов'янської (Україна) [2; 3; 4; 6; 7].

Результати показали: консультативна психологія в сучасній Україні за ступенем своєї оформленості та сформованості як поля діяльності, так і професійної ідентичності фахівців не тільки не поступається країнам, що належать до різних цивілізаційних організмів і культур, мають різний політичний устрій, різні розміри площі, різноманітне за етнічним складом та чисельністю населення, а й перевершує їх за багатьма показниками: наявністю розгорнутої мережі психологічних консультацій, наявністю вищих навчальних закладів, які займаються підготовкою психологів (близько 90 університетів), зокрема відповідно до освітніх програм, акредитованим спеціальним некомерційним підприємством, створеним Кабінетом Міністрів України – НАЗЯВО.

До сильних сторін розвитку та функціонування консультативної психології в Україні належать також: наявність у країні проекту Закону про психологічну допомогу (№ 9434 від 28. 06. 2023), в якому дане визначення терміну «психологічна допомога», прописані вимоги до психологів, яким надано право здійснювати таку діяльність із зазначенням кримінальної та адміністративної відповідальності за незаконно надані послуги такого роду; наявність у країні професійних асоціацій, що об'єднують психологів у спільноти однодумців; наявність професійних періодичних видань та великі й інтенсивні контакти із закордонними колегами; регулярні конференції і науково-практичні семінари, присвячені різним аспектам професійної діяльності [5]. На думку американських спеціалістів, українська психологія відзначається досить міцними науково-методологічними та теоретичними позиціями, успадкованими від минулих епох. Парадоксальність же ситуації з консультативною психологією в Україні полягає в тому, що, незважаючи на рівень науково-методологічної бази психологічної роботи, високу потребу у консультуючих психологах,

професійна підготовка психологів у нинішній період здійснюється переважно за рахунок самих студентів та їхніх батьків, оскільки після всіх реформ і революцій держава майже не фінансує здобуття вищої освіти у цій галузі. Це створює ситуацію, в якій не ЗВО відбирають студентів, а, навпаки, студенти диктують свої вимоги ЗВО, оскільки вони сплачують гроші. А ЗВО, у свою чергу, гранично знижують планку вимог до абітурієнтів. Парадокс також стосується і правових аспектів діяльності фірми «НАЗЯВО». Офіційно це некомерційна організація, але, хоча створена урядом, ним не фінансується і працює не на волонтерських засадах, а стягує гроші з вишів, які фінансуються державою в обмеженому обсязі. А от наші консультуючі психологи виконують колосальну волонтерську роботу, працюючи з людьми, постраждалими від воєнних дій, друкують за власні кошти статті у престижних зарубіжних виданнях і т.ін. З огляду на зазначене, можливо, варто було б відмовитися від прийому на психологічні спеціальності до магістратури осіб, які взагалі не слухали курсів з психології при отриманні першої вищої освіти. Можливо, варто також було б офіційно підвищити бал вступного рейтингу. Незрозумілим у цьому контексті є наказ МОН освіти про скасування психологічних спеціальностей і редукування їх до однієї: 053 «Психологія». Адже спеціальність «соціальна психологія», «медична психологія», «воєнна психологія» або та ж «консультативна» – все ж таки різні, і потребують окремих компетенцій. Ми ж не можемо собі уявити, що раптом взяли й відмінили акустику, оптику, механіку - усі 23 спеціальності фізичної науки і стали готувати фахівця «фізик», або фахівця «лікар» без уточнення, хто це - стоматолог, гінеколог чи кардіолог.

Як і в Ізраїлі, останніми роками значне місце у роботі консультуючих психологів займає проблематика бойових травм та допомоги жертвам бойових дій. За повідомленням міністра охорони здоров'я, «...з початку війни до психологів та психіатрів у системі охорони здоров'я звернулися 650 тисяч людей, вони отримали допомогу, а ще її потребує близько 14 млн українців» [1]. Добре, що у цій роботі допомагають зарубіжні психологи, але питання, хто є актор, а хто помічник надто серйозне, щоб до нього ставитися легковажно. Тут є чому повчитися і в Японії, і в Індії, і у Франції, де давно вже подолали засилля роджеріанством, та й у того ж Китаю, де розвивають «дао-когнітивну психотерапію».

Отже, головний висновок: стан консультативної психології в сучасній Україні позначений недостатнім фінансуванням і непослідовною політикою стосовно психології в цілому при тому, що на офіційному рівні

підкування про ментальне здоров'я нації проголошується першочерговим пріоритетом.

Список використаних джерел

1. Турук Н. Чи потрібна психологам ліцензія та що нового в законодавстві про психологічну допомогу? *Юридична газета on-line*, 2024, 08 січня. URL: <https://yur-gazeta.com> (дата звернення: 08.04.2024).
 2. Arulmani G. Counselling Psychology in India: At the Confluence of Two Traditions. *Applied Psychology. An International Review*. 2007. 56(1). P. 69-82. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2007.00276.x>
 3. Benjamin B.A. Counselling Psychology in Israel: A Virtual Specialty in Transition. *Applied Psychology. An International Review*. 2007. 56(1). P. 83-96. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2007.00277.x>
 4. Bernaud J-L. et al. Counseling Psychology in France: A Paradoxical Situation. *Applied Psychology. An International Review*. 2007. 56(1). P. 131-151. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2007.00281.x>
 5. Bondarenko A. Science, Ideology and Practice in Post-Soviet Psychology: An Attempt of Introspection. *EC Psychology and Psychiatry*. 2022. 11.3. P. 75-81.
 6. Young R.A., Nicol J.J. Counselling Psychology in Canada: Advancing Psychology for All. *Applied Psychology. An International Review*. 2007. 56(1). P. 20-32. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2007.00273.x>
 7. Watanabe-Muraoka A.M. A Perspective on Counseling Psychology in Japan: Toward a Lifespan Approach. *Applied Psychology. An International Review*. 2007. 56(1). P. 97-106. <https://doi.org/10.1111/j.1556-6676.2012.00027.x>
-

Максименко С.Д.
доктор психологічних наук, професор,
директор Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, дійсний член (академік) НАПН України,
2883320@gmail.com
orcid.org/0000-0002-3592-4196
м. Київ, Україна

ОРТОБІОЗ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ: ГЕНЕТИКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА РИСИ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇХ ПАТОЛОГІЗАЦІЮ

Ортобіоз, визначений нами як оптимальне психологічне та фізіологічне функціонування у відповідності з генетичним та екологічним контекстом індивіда, слугує основоположним поняттям для цього дослідження. В тезах розглядається складний взаємозв'язок між генетичною схильністю та факторами навколишнього середовища у формуванні рис особистості та їх потенційної патологізації. Обговорюється континуум особистісних рис, від нормальних варіацій до патологічних крайнощів, підкреслюючи тонкий поріг між ними. Ці риси розвиваються і змінюються протягом життя під впливом як вроджених генетичних факторів, так і зовнішніх умов навколишнього середовища. Мета полягає в тому, щоб забезпечити комплексне розуміння факторів, що сприяють розвитку особистості. Це має особливе значення для клінічної практики, освітніх установ і психологічних досліджень. Розгляд ортобіозу завершується визнанням динамічної природи суперечки між природою і вихованням та необхідності цілісного підходу до розуміння людської особистості.[1]

Пропонована концепція є важливою для розуміння розвитку особистісних рис, оскільки вона охоплює ідеальну траєкторію росту і дозрівання, вільну від патологічних крайнощів.

Ортобіоз у психологічному розвитку. Ортобіоз у сфері психологічного розвитку означає ідеальну траєкторію зростання, при якій психологічні та фізичні аспекти людини розвиваються в гармонії з її генетичним потенціалом та обставинами навколишнього середовища. Це стан, коли розвиток не лише не має патології, але й збагачується завдяки відповідності між вродженими задатками людини та її життєвим досвідом. Ця концепція

узгоджується з біопсихосоціальною моделлю, підкреслюючи, що оптимальний розвиток є продуктом складної взаємодії між біологічними, психологічними та соціальними факторами. складову (McClearn, Vogler, Plomin, 1996).[7]

Генетична основа рис особистості. Прагнення зрозуміти походження особистісних рис приводить нас до складного світу генетики. Дослідження в галузі генетики поведінки надали вагомі докази того, що генетичні фактори відіграють значну роль у формуванні особистості. Наприклад, дослідження близнюків постійно показують, що однайцеві близнюки, які мають 100% спільних генів, більш схожі за характером, ніж двояйцеві близнюки, які мають близько 50% спільних генів. Ці дані свідчать про генетичний вплив на такі риси, як екстраверсія, нейротизм, доброзичливість, сумлінність і відкритість до досвіду, відомі як "велика п'ятірка" особистісних рис.[4]

Природа та виховання у розвитку особистості. Розвиток особистості диктується не лише генетикою; фактори навколишнього середовища також відіграють вирішальну роль. Дискусія між природою та вихованням еволюціонувала до визнання того, що особистість є продуктом взаємодії між генетичною схильністю (природою) та впливом навколишнього середовища (вихованням). Ця інтеракціоністська перспектива припускає, що в той час як генетичні фактори забезпечують потенціал для певних рис, фактори середовища, такі як стиль виховання, культурне походження, життєвий досвід і соціальна взаємодія, формують фактичний розвиток і вираження цих рис.

Розвиток рис особистості протягом життя. Риси особистості, хоча й відносно стабільні, зазнають змін протягом життя. Дослідження показують,

що певні риси, такі як емоційна стабільність і доброзичливість, мають тенденцію до зростання з віком, тоді як інші, такі як екстраверсія і відкритість до досвіду, можуть демонструвати більшу мінливість. [7]

У дитинстві риси характеру спочатку формуються під впливом генетичної схильності, але на них значною мірою впливає найближче оточення, включаючи сімейну динаміку та ранній соціальний досвід. У підлітковому віці пошук ідентичності та зростаюча соціальна і когнітивна зрілість продовжують формувати особистість. У дорослому віці такий досвід, як вибір професії, стосунки та життєві виклики сприяють вдосконаленню та адаптації особистісних рис. У подальшому житті особистість продовжує розвиватися, часто демонструючи підвищену емоційну регуляцію та стійкість.[4]

Розуміння цієї тонкої межі має вирішальне значення в психології та психіатрії, оскільки допомагає диференціювати стилі особистості та особистісні розлади. Це передбачає врахування не лише інтенсивності рис, але й їхнього впливу на функціонування та якість життя людини. Ключовим фактором у цьому розгляді є поняття дистресу та порушення. Коли риса особистості призводить до значного дистресу для людини або погіршує її соціальне, професійне чи особисте функціонування, це може свідчити про патологічний стан.

Генетичні схильності та розлади особистості. Генетична схильність відіграє значну роль у вразливості до розладів особистості. Дослідження за участю сімей, близнюків та сценаріїв усиновлення показали, що генетичні фактори сприяють підвищенню ризику розвитку розладів особистості. Наприклад, дослідження вказують на спадковий компонент у таких розладах, як пограничний розлад особистості та антисоціальний розлад особистості.

Отже, комплексне дослідження розвитку рис особистості через призму генетичної психології, робить особливий акцент на концепції ортобіозу. Як ви бачите лікар-психолог повинен розуміти складний взаємозв'язок між генетичною схильністю та впливом навколишнього середовища у формуванні людської особистості. Це підкреслює важливість розуміння цієї динамічної взаємодії для повного розуміння спектру людської поведінки та розвитку особистості.

Крім того, необхідно продовжувати дискусію в психології особистості щодо співвідношення природи та виховання. Нинішній консенсус схиляється до синергетичної моделі, в якій генетичні та середовищні

фактори є важливими для розуміння розвитку особистості.[2] Ця модель заохочує до подальших досліджень і розвідок у цій галузі, зокрема, до лонгitudних і крос-культурних досліджень, щоб поглибити наше розуміння цієї складної динаміки.

На закінчення, вивчення розвитку особистості в рамках генетичної психології пропонує безцінне розуміння людської поведінки. Це сфера, яка постійно розвивається, формуючись під впливом поточних досліджень і мінливих суспільних контекстів. Поглиблюючи наше розуміння взаємодії між генетикою та середовищем, ми прокладаємо шлях до більш ефективних втручань, обґрунтованої політики та ширшого розуміння розмаїтого полотна людської особистості.

Список використаних джерел

1. Ashbrook, D. G., Mulligan, M. K., & Williams, R. W. (2018). Post-genomic behavioral genetics: From revolution to routine. *Genes, brain, and behavior*, 17(3), e12441. <https://doi.org/10.1111/gbb.12441>
2. Gottesman, I. I., & Hanson, D. (2005). Human development: biological and genetic processes. *Annual Review of Psychology*, 56(1), 263-286. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.56.091103.070208>
3. Maksymenko, S. (2023). The Historical Sense of Psychological Crisis: Modern understanding of Genetical-Psychological and Integrative Approach. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4443064>
4. Maksymenko, S. (2024). Orthobiosis in Human Development: A genetic psychological perspective on personality traits and their pathologization. *papers.ssrn.com*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4709232>
5. McClearn, G. E., Vogler, G. P., & Plomin, R. (1996). Genetics and behavioral medicine. *Behavioral medicine (Washington, D.C.)*, 22(3), 93-102. <https://doi.org/10.1080/08964289.1996.9933770>
6. Ohtsubo, K., & Marth, J. D. (2006). Glycosylation in cellular mechanisms of health and disease. *Cell*, 126(5), 855-867. <https://doi.org/10.1016/j.cell.2006.08.019>
7. Pavlov, A. & Lunov, V. (2023). The illusion of the individual self: a convergence of philosophy, neuroscience, and cosmology. *Social Science Research Network*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4560313>
8. Rodina, N.V., Cherniavska, T.P., Kononenko, O.I. et al. (2021). *Studies of the psychology of human orthobiosis*. Kyiv : Lira-K Publishing House.
9. Sethi A. S. (1970). Orthobiosis: an interdisciplinary approach. *The Journal of school health*, 40(8), 396-400. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1970.tb07569.x>
10. Sorochan W. D. (1968). Health concepts as a basis for orthobiosis. *The Journal of school health*, 38(10), 673-682. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.1968.tb04267.x>

11. Tanimoto, H., & Wu, C. F. (2019). Comparative behavioral genetics: the Yamamoto approach. *Journal of neurogenetics*, 33(2), 41-43.
<https://doi.org/10.1080/01677063.2019.1616720>
-

Костицький М. В.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
дійсний член (академік) НАПрН України,
заслужений юрист України
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДЛЯ ПРАВООХОРОННОЇ ТА СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Правоохоронна та судова система в Україні за майже три з половиною десятиріччя незалежності в значній мірі європеїзувалися, вони стали значно прозорішими, доступнішими, демократичнішими. Однак, чи все в цій сфері є благополучним? Ми будуюмо капіталізм – ринкове суспільство із декларацією щодо захисту прав людини, ліберальними устоями. І якщо взяти до уваги основний критерій значимості для суспільства і держави певної сфери, яка виконує певні функції і компенсацію за виконання таких функцій, яка виражається у грошовому еквіваленті, то правоохоронна і судова системи по цьому показнику пішли значно вперед порівняно не тільки із сферами освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, але й сферами аграрного й індустріального виробництва. Виникає слушне запитання: а які суспільні сфери є важливіші: ті, які готують суспільну зміну, забезпечують охорону здоров'я та суспільне виробництво, чи непродуктивні правоохоронна і судова системи? Звичайно, в умовах сучасного воєнного стану в Україні роль і значення правоохоронної сфери, а саме поліції, прикордонної охорони, національної гвардії, підрозділів надзвичайних ситуацій, а особливо Збройних сил, значно зросла. Але війна не вічна. Вона теж має початок і кінець. То що у нормальному, мирному, демократичному суспільстві є значиме і найважливіше – продуктивні (освіта, медицина, аграрна й

індустріальна) чи непродуктивні (правоохорона, судочинство) сфери? Якщо взяти до уваги бюджети розвинених країн, то на непродуктивні сфери (включно з обороною) витрачається не більше десятини бюджету. А це і є показник значимості для соціуму тої чи іншої сфери.

2. У кінці XX ст. викристалізувалась думка, або, власне, запитання: чи буде наступне XXI століття віком психології. І відповідь була однозначно аксіоматичною – так! Але реалії теперішнього століття свідчать, що у психології й у психологів з'явився потужний конкурент – ІТ-технології та спеціалісти в галузі ІТ як носії і поширювачі таких технологій. Так хто головніший в нинішньому столітті: психологи чи ІТ-спеціалісти? Як свідчить практика першої чвертини нинішнього сторіччя, гаджети стають все більше лише інструментами (як в свій час молоток і зубило), а роль людини (попри дослідження «штучного інтелекту»), її природні можливості залишаються визначальними у суспільному житті та суспільному виробництві.
3. Починаючи з 70-х років минулого століття я виступав за психологічне забезпечення правоохоронної і судової діяльності як засобу гуманізації цих сфер та потреби бачити в правовідносинах не абстрактні одиниці, а живих людей зі специфічними, оригінальними, можливо, неповторними психологічними особливостями. А для цього необхідними були психологи, спеціально підготовлені для діяльності в правоохоронній та судовій сферах. Таких психологів не було. Класичні університети готували психологів взагалі, а педагогічні інститути – фахівців з дитячої та підліткової психології. Та
4. й діяльність психологічних науково-дослідницьких установ була пов'язана тематикою майже виключно зі сферою шкільного навчання і виховання.

Для психологічного забезпечення правоохоронної і судової сфер необхідні були спершу теоретичні напрацювання. І вже у 80-х-90-х роках минулого століття це завдання було виконано. На базі НАВС створюється наукова школа юридичної психології, розробки якої запозичують науково-навчальні виші системи МВС в Харкові, Одесі, Львові. Потребу психологічних досліджень усвідомили керівники суміжних з МВС відомств. Такі дослідження започатковуються в Хмельницькій прикордонній академії, академії Служби безпеки України, в навчальних закладах пенітенціарної служби. В цих та інших вишах створюються спеціальні

психологічні кафедри, готуються навчальні підручники і посібники, починають готуватися монографії та наукові статті, організовується журнал «Юридична психологія» (поки що єдиний такого профілю).

5. Наступним кроком постало питання про підготовку професійних психологів для правоохоронної та судової діяльності у відомчих навчальних закладах системи МВС, СБУ, прикордонної, пенітенціарної служб та служби надзвичайних ситуацій. І вже з початком двохтисячних років таке завдання починає реалізовуватись. І керівництвом низки відомств, і на практиці правоохоронними і судовими органами було усвідомлено потребу залучення цих видів діяльності професійних психологів. Сьогодні можна стверджувати, що психологи успішно працюють у вказаних відомствах:

- при професійному відборі працівників;
- при наданні психологічної допомоги, психодіагностиці й психокорекції;
- при проведенні оперативно-розшукових закладів;
- при судовому розгляді справ, особливо в роді експертів, спеціалістів, консультантів;
- при виправленні та реабілітації, підготовці до життя на волі засуджених за скоєнні правопорушення тощо.

Тепер, в умовах війни постала потреба роботи психологів з учасниками бойових дій, переміщеними, евакуйованими, особливо дітьми, які були очевидцями окупації, грабежів, вбивств та ін. Отже можна стверджувати, що психологи не лише витребувані правоохоронною і судовою системами, а що потреба в них неминуче буде зростати.

Власова О.І.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології розвитку
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
керівник Науково-практичного центру
розвитку дітей та дорослих
olenavlasova@knu.ua
orcid ID: 0000-0002-9894-0038
м. Київ, Україна*

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СУЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ПСИХОЛОГІВ

В більшості країн світу психологія належить до регульованих професій, а підготовка таких фахівців передбачає багаторівневу освіту. Не виключенням а аспекти багаторівневості є і України, в якій на сьогодні для послуг абітурієнтів існують ліцензовані програми навчання в бакалавраті (4 роки), магістратурі 1,5-2 роки), аспірантурі, яка готує докторів філософії з психології (4 роки), а також передбачено перебування в докторантурі з психології (2 роки). Таким чином, в нашій країні повна психологічна освіта триває 5,5-6 років і ще передбачено 6 років для опанування ліцензійних програм для науково-психологічного зростання психолога. Щоправда, за діючими правилами в магістратуру з психологію на сьогодні приймаються всі бажаючі з освітою бакалавр, і не обов'язково з психології. До того ж сама освіта передбачає як денну, так і заочну форми навчання. В такому випадку стан теоретичної та практичної підготовки згаданих випускників магістратури як фахівців-психологів постає серйозним питанням для закладів психологічної освіти в дихотомії забезпечення прибутковості освіти та професійної готовності таких молодих фахівців до надання якісної психологічної допомоги населенню.

Окрім можливостей формальної освіти український ринок освітніх послуг переповнений численними пропозиціями пройти різноманітні курси або навіть довготривалі багаторівневі програми підготовки в певному психологічному підході на неформальній основі. Загалом, у світі такі програми неформальної освіти є розповсюдженою практикою підвищення кваліфікації фахівців-психологів, які, відповідаючи на запити

мінливого часу, мають професійно розвиватись протягом всього професійного життя. Але відсутність в українському законодавстві вимоги обов'язковості базової психологічної освіти створюють великий зазор для потрапляння на подібні програми психологічно неосвічених людей, які по завершенню навчання отримують відповідні сертифікати і сміливо починають індивідуальну практику психотерапії, коучингу або психологічного консультування, оскільки в український нормативно-правовій базі відсутні будь-які застереження щодо легітимності їх роботи при відсутності формальної (державно акредитованої) психологічної освіти.

Таким чином, сьогодні на ринку психологічних послуг фактично існує ситуація недоброчної конкуренції програм формальної і неформальної підготовки практичних психологів. Магістральний шлях її розв'язання вбачається в розробці та прийнятті відповідного закону про професійну психологічну діяльність, який би чітко визначив коло професійних фахівців з надання психологічної допомоги населенню України задля забезпечення його психологічного благополуччя, а також освітні та організаційно-професійні умови реалізації такої допомоги.

Проведена на базі факультету психології Київського національного університету оргдіяльнісна гра "Нормативне регулювання психологічної діяльності в Україні" (2018) виявила, що зміст галузевих (МОН, МОЗ, Мінсоцполітики та ін.) положень, посадових інструкцій, що визначають діяльність психолога діючі норми регуляції та оцінки його роботи орієнтовані у переважній більшості на формально-відомчі, а не змістовні критерії професійної психологічної діяльності. Натомість в Україні відсутні системні законодавчі документи та механізми, які регламентують загальні для всіх представників психологічної професії вимоги до якості надання психологічної допомоги населенню, професійних продуктів, фахової підготовки відповідних спеціалістів, ліцензування, контролю та припинення їх діяльності.

Учасники оргдіялісної гри (викладачі, науковці, практичні психологи, студенти психологічних програм підготовки) констатували необхідність розробки проекту Закону про професійну психологічну діяльність в Україні як правового інструменту гарантування якості психологічного супроводу населення України у розв'язанні складних життєвих проблем, підтримки їх психічного здоров'я і пов'язаного з ним суб'єктивного благополуччя українців, розвитку і реалізації їх особистісно-

професійних потенціалів в сучасних умовах існування. Особливий наголос в дискусіях було зроблено на важливості розробки такого нормативного документу, який би регулював діяльність як академічних психологів (викладачів, науковців), так і психології-практиків, які, у свою чергу, поділяються на таких, які працюють в різноманітних організаціях, та самозайнятих фахівців. Вказувалось також на те, що населенню країни активно пропонується і ще один вид психологічних послуг дуже сумнівної якості, суб'єкт яких, як правило, не має належного освітньо-професійного забезпечення (у нього або відсутня базова психологічна освіта, або недостатній рівень психологічної практики), але на сьогодні такий стан речей не зустрічає жодних обмежень в українському законодавстві. Клієнти ж, зазнавши шкоди від такої "допомоги", можуть сподіватись знайти відповідну компенсацію втрат хіба що в межах судового розгляду.

За результатами гри для здійснення законотворчої діяльності було створено ініціативну (проектну) групу з числа компетентних та зацікавлених фахівців - представників психологічних громадських об'єднань, науковців, правників, які усвідомлюють необхідність розробки проекту Закону про професійну психологічну діяльність в Україні, до якої увійшли: Бояршинова Катерина (НПА, керівник ПС КНУ), Булатевич Наталя (УАПОР, доцент КНУ), Васютинський Вадим (АППУ, професор КНУ), Власова Олена (УАПОР, професор КНУ), Данилюк Іван (УПА, професор КНУ), Дідух Микола (ТПУ, професор МНУ), Максимова Наталія (АППУ, професор КНУ), Чуйко Олена (УПА, професор КНУ). Місце та час роботи групи - факультет психології КНУ, одна зустріч на місяць протягом 2019-2020 років.

Таким чином, силами професорів і практичних психологів української ЗВО, які є представниками професійних психологічних громадських об'єднань України, було розроблено проєкт Закону України Про професійну психологічну діяльність та психологічне благополуччя населення, що визначає принципи, засади, завдання і організаційні основи самоврядування психологів як суспільного інституту психологічної допомоги, який діє в інтересах психологічного благополуччя клієнтів шляхом забезпечення професійної автономії і відповідальності психологів при провадженні психологічної практики.

Зміст закону відображено у шести розділах та перехідних положеннях його проєкту. Розділ I містить загальні положення Закону, а саме: основні терміни, мету, правові та освітні умови здійснення психологічної практики фахівцем-психологом, напрями (сфери) професійної діяльності психолога,

положення про Реєстр психологів України та заборони на професійну діяльність психолога, які аналогічні існуючим у відповідній законотворчій практиці розвинених країн обмеженням. У тексті цього документу психологічне благополуччя людини тлумачиться як основний предмет професійної психологічної допомоги населенню країни, провідна мета та результат професійної психологічної діяльності фахівця-психолога. Закон вводиться також принцип психологічного благополуччя клієнта, який передбачає, що психолог при здійсненні своєї професійної діяльності не повинен використовувати такі методи роботи, які можуть завдати шкоди психологічному благополуччю клієнта/пацієнта.

Розділ II регламентує процедури сертифікації психологів та нагляду за професійною психологічною діяльністю (супервізія). Він передбачає створення з'їздом психологів України колегіального органу сертифікації психологів, який затверджує склад та процедуру роботи Атестаційних комісій з сертифікації та переатестації психологів та психологів-супервізорів. Передбачається, що в сертифікаті психолога зазначається сфера професійної діяльності психолога, в якій він може здійснювати незалежну професійну діяльність. Такий сертифікат психолога діє протягом семи років. За видачу посвідчення та сертифікату психолога сплачується мито.

В розділі III вміщено основні принципи професійної діяльності психолога (відповідальності, психологічного благополуччя клієнта, компетентності, конфіденційності, принцип інформування клієнта про цілі та результати психологічних досліджень, принцип етичного ставлення та поведінки психолога, принцип поваги до людської особистості, принцип доброчесності), а також вказується необхідна інформація щодо переліку змістовних складових експертного висновку (заключення) психолога як базового документу його професійної діяльності, який відповідає вимогам цього Закону та інших нормативно-правових актів.

Розділ IV проєкту закону описує обов'язки та права психолога. А розділ V. Права клієнта/пацієнта, а також права та обов'язки клієнта-замовника. В Розділ VI з опорою на міжнародний досвід правового регулювання діяльності психологів узагальнені умови призупинення та припинення професійної діяльності психолога, призупинення та анулювання посвідчення психолога, призупинення діяльності і відкликання психолога та поновлення професійної діяльності психолога і посвідчення психолога.

Перехідні положення проєкту Закону передбачають встановлення часових орієнтирів емплематації у психологічну практику змін, які пропонуються цим документом, та часову освітньо-професійну перспективу подолання працюючими психологами невідповідностей з вимогами статей Закону щодо обсягів фахової освіти та стажування, при їх наявності.

Важливо підкреслити, що Закон передбачає введення інституту супервізорства та процедури надбання і припинення такого статусу фахівцем-психологом, окреслює коло його функціональних обов'язків, умови співпраці з молодим фахівцем, професійний нагляд над практичною діяльністю якого здійснюється, анонсує створення етичної комісії, розробку та прийняття етичного кодексу психологів України.

Вбачається, що обговорення та прийняття такого документу може здійснити активний поштовх для розробки професійних стандартів у більш широких сферах діяльності психолога, передбачених розробленим проєктом Закону про професійну психологічну діяльність, та психологічне благополуччя населення зокрема, психолог-консультант, сімейний психолог, спеціальний психолог та ін., створення нових та оптимізації діючих освітніх стандартів підготовки психологів.

Зауважимо також, що компетентності, які складаються з відповідних переліків професійних знань, умінь і навичок психолога, доцільно формувати з опорою на українську теоретико-методологічну традицію, яка складалась упродовж багатьох років як науково-психологічний доробок українських класичних університетів (насамперед Київського, Харківського, Одеського). Важливим кроком в підвищенні якості психологічної освіти також має стати відкриття інтернатури з психології, в межах якої молодий фахівець, завершивши теоретичний курс вивчення психології, зможе продовжувати практичне навчання на робочому місці під керівництвом сертифікованого психолога-наставника. Передбачається, що триманий досвід такий фахівець. Такими є завдання покращення академічної підготовки психологів. Їх реалізація відкриває шлях до сертифікації українських психологів, законодавче закріплення якої є надзвичайно важливим кроком для унормування психологічної практики насамперед самозайнятих фахівців.

РОЗДІЛ II. МАТЕРІАЛИ УЧАСНИКІВ

Безносьок О. О.,

кандидат педагогічних наук, професор,

Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ В ВОЛЕЙБОЛІ

Волейбол – колективна гра та успішність дій досягається колективними зусиллями всіх членів команди. Завдання та дії кожного спортсмена диктуються виконуваними функціями їх у команді, але підпорядковані загальним завданням колективу. Такі поняття, як взаємозв'язок, взаємозалежність, взаєморозуміння, взаємострахування які визначають ступінь зіграності окремих гравців, ланок і всієї команди загалом, а й характеризують моральні якості спортсменів: взаємодопомога, товариську підтримку, почуття колективізму.

Необхідно відзначити, що гра у волейбол пред'являє високі вимоги і до фізичних якостей спортсмена (середній вік волейболістів жінок-23-24 роки, чоловіків-25-27 років, зростання: жінки-176-180 см, чоловіки-188-192 см)[3].

Волейбол за своїм характером є переважно динамічною роботою змінної інтенсивності, де періоди значної м'язової діяльності чергуються з періодами відносного розслаблення. Інтенсивність роботи під час гри коливається від помірної до максимальної. Так, тривалість гри сягає 3 годин і більше, інтенсивність така, що частота серцевих скорочень сягає 200 і більше ударів на хвилину, втрати ваги сягають 2,5—3 кг.

Але все ж таки основні вимоги пред'являються до центральної нервової системи. Волейбол – це постійний контроль свого стану. Насамперед, не можна давати собі приходити в неефективний стан. Буває, гравець так розлютиться, що не може до ладу сконцентруватися - удар йде дуже сильний, але в сітку або аут. Дозволити собі завестися і роздратуватися - можна (це допомагає), а втратити контроль - неможливо. Волейбол – це постійний аналіз стану інших гравців.

І ще один аспект, який, безумовно, важливий у волейболі – це подача, яка має дуже сильний вплив на психологічний стан команди. Адже це єдиний елемент у волейболі, котрий ніхто не заважає виконувати: сам підкинув, сам розбігся, сам вдарив – гравці суперника не плутаються під ногами. Тому

ризикувати на подачі можна лише тим, хто реально може ускладнити життя суперника, що приймає. Якщо ж небезпеки від сильної подачі мало, а при цьому половина м'ячів летить в аут, то краще весь час подавати свою стабільну подачу (слабшу, але надійну), щоб дати шанс помилитися гравцям суперника і дозволити своїм блокуючим проявити себе.

Від якого психологічного чинника залежить якість подачі у волейболі? Якість подачі – це її сила та точність. Внутрішня складова тут насамперед концентрація, яка впливає на точність. Також існує відомий психологічний принцип: чим вищі зусилля, тим менша точність. Відповідно, психологічна та технічна складові подачі – це максимальна точність та максимальні зусилля. Цього дуже складно досягти. Це два складні компоненти: сила і точність одночасно. У вирішальні моменти партій подача стає дуже важливою. У спортсмена може виникнути хвилювання. На комусь воно позначається - той подає гірше. Інший, навпаки, робить це краще. Для нього психологічний вантаж не відіграє великої ролі, і він навіть краще грає наприкінці.

У Бухарському державному університеті провели психологічне тестування подачі волейбольних збірних університету.

Було створено 3 ситуації: нормальна (рахунок 5-5), напружена (рахунок 25-24) та екстремальна (24-25). При тестуванні оцінювалася подача: відмінно (ейс або неприйом), добре (прийом, але погане доведення), задовільно (прийом з гарним доведенням), незадовільно (аут, сітка).

Тестування було проведено протягом 10 тренувань, загальна кількість подач 10 спортсменів-300 подач, 8 спортсменок -240 подач.

Психологічний тест подачі представлений у Таблиці 1.

Таблиця 1

Психологічний тест подачі

Команда	Ситуація	5 в %	4 в %	3 в %	2 в %
Чоловіча	нормальна (рахунок 5-5)	22	31	15	32
	напружена (рахунок 25-24)	16	28	18	38
	екстремальна (24-25)	12	34	24	32
Жіноча	нормальна (рахунок 5-5)	42	26	8	22
	напружена (рахунок 25-24)	26	20	38	16
	екстремальна (24-25)	20	30	36	14

Експеримент показав, що менш професійна команда (жіноча збірна) має психологічний тест подачі вище ніж у Чемпіона Універсиади Узбекистану, учасника прем'єр ліги (чоловічої збірної). Що й підтвердили тренери, у чоловіків ігрові аспекти набагато вищі за подачу. Тестування дало можливість визначити елементи роботи на тренуваннях та психологічну підготовку до турнірів.

Вельдбрехт О. О.

кандидатка психологічних наук,

доцентка кафедри педагогіки та психології

Київського національного університету імені Вадима Гетьмана

eveldbreht@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7805-0890

Київ, Україна

Савченко О. В.

докторка психологічних наук, професорка,

професорка кафедри педагогіки та психології

Київського національного університету імені Вадима Гетьмана

savchenkoelenav@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7069-7419

Київ, Україна

СТАН ПСИХОМЕТРІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ

Наразі в Україні гостро відчувається дефіцит якісних психометричних інструментів: тестів, опитувальників, стандартизованих інтерв'ю, клінічних, наративних та проєктивних методик. Насправді це болюче загострення досить старої і занедбаної хвороби. Методологічний дефіцит існував завжди, але він задовольнявся за рахунок сусідньої країни. Довгі роки вітчизняні фахівці користувалися російськомовними розробками, багато з яких були запозичені (вкрадені) у західних авторів і надруковані в «смітникових» збірках без дотримання будь-яких психометричних стандартів. В кращому випадку російські методики перекладалися

українською, але без належних процедур адаптації чи ревалідизації. Хоча окремі автори створювали якісний інструментарій, їх зусиль було вочевидь недостатньо для насичення різноманітних потреб користувачів. Це призвело до поширення інструментів сумнівної якості, використання яких у психологічній практиці та наукових дослідженнях не тільки некорисне, але й часто небезпечне для людей, стосовно яких проводиться вимірювання і приймаються відповідні рішення.

Після повномасштабного вторгнення в цій галузі відбулися тектонічні зрушення. Наразі вживання російської продукції не тільки офіційно заборонено, але й викликає соціальний осуд. Великий пласт наукових знань раптово став не просто недосяжним або непотрібним – він став токсичним. Ось таким вимушеним, дещо болючим способом українські науковці повернулися на Захід і стали відкривати для себе все більше досягнень світової психології, почали вчитися на інших зразках, які відрізняються концептуально й методологічно. Крім того, ми стали уважніше придивлятися до власної наукової спадщини і до праць сучасних українських вчених.

Отже, велике вторгнення, окрім болісних втрат та негараздів, надає українській психології, і зокрема психометриці, вікно можливостей (власне, як і будь-яка криза). Психологічна спільнота під час війни отримала потужний поштовх до розвитку. Передусім, помітне пожвавлення психологічної практики, спрямованої на допомогу цивільним та військовим. Багато людей стикаються зі стресом, тривогою, депресією, травматизацією й іншими порушеннями ментального здоров'я – всі вони будуть потребувати психологічної підтримки протягом тривалого часу. Відповідно, мають проводитись наукові дослідження, які надають цій практиці потрібне теоретичне і методологічне підґрунтя (в цьому випадку практика йде попереду наукових розвідок). Але так само існує шанс «прогавити» це вікно можливостей та увійти в стагнацію, наслідки якої важко передбачити.

Необхідним і невідкладним кроком такої роботи є очищення психологічного простору від неякісних психометричних інструментів, які, на жаль, вже стали звичними. Найбільш екологічний шлях для цього – запропонувати більш зручну, сучасну та ефективну заміну. Багато вчених розуміють цю проблему та активно працюють над розробкою україномовних інструментів психічних явищ, станів та поведінки. Ця робота просувається двома основними шляхами. Перший – створення нових

методів, що вимагає багато часу і ресурсів, зокрема попереднього теоретичного осмислення та/або емпіричного опрацювання проблеми. В умовах війни найбільш оптимальним способом вгамувати методологічний голод є адаптація популярних західних методик з уже доведеною надійністю та валідністю, які пройшли перевірку часом і заслужили авторитет у фаховій спільноті. Окрім цього, адаптація методик дозволяє українським дослідникам працювати на міжнародному рівні та достойно представляти власні здобутки в англomовних журналах, описуючи зрозумілі для колег в усьому світі виміри.

Мета дослідження – проаналізувати стан психометрії в Україні після початку повномасштабного вторгнення (на основі тематичного аналізу публікацій у фахових журналах).

Було оглянуто публікації за 2023 рік в усіх журналах, внесених до Переліку наукових фахових видань України станом на 20 грудня 2023 р. Загалом протягом року діяло 50 періодичних видань, в яких було опубліковано 2099 праць (ще 5 журналів припинили активну видавницьку діяльність). З цього масиву були відібрані статті, які стосуються різних галузей психометрії – науки про кількісне вимірювання психологічних властивостей, станів, процесів та поведінки. В процесі пошуку були виокремлені 5 категорій, що відображають такі напрямки досліджень: а) адаптація англomовних інструментів, б) створення авторських інструментів, в) досвід використання інструментів, уточнення їх психометричних якостей, г) огляд інструментів, призначених для вимірювання конкретного психологічного явища; д) теорія та методологія.

Таким чином було знайдено 72 статті, що стосуються різних аспектів психометрії, опубліковані в 2023 р. Така мала кількість публікацій обумовлена, передусім, складністю та тривалістю психометричних досліджень, які потребують як значних ресурсних витрат (часових, матеріальних, організаційних), так і спеціальної підготовки фахівців. Фінансова та інституційна підтримка таких робіт в Україні мінімальна, тож психометрія досі тримається на ентузіазмі окремих науковців.

Після цього були оглянуті публікації у тих самих журналах протягом 2021 та 2022 років – таблиця. 1. Загальна кількість статей дещо знизилася від початку війни, але зсув даних не є статистично значущим (за результатами тесту Фрідмана $\text{Chi-Square} = 1,57$ при $p=0,455$).

Загалом, за оглянутий період значимого зростання або зниження кількості опублікованих статей в Україні не помічено. Відразу після початку

повномасштабного вторгнення дослідники та видавництва тимчасово призупинили діяльність, але швидко відновили втрачену активність.

Кількість публікацій з психометричної тематики теж тимчасово знизилася, проте швидко повернулася на рівень 2021 року ($\chi^2 = 2,35$ при $p=0,301$). На жаль, **очікуваного зростання уваги науковців до створення чи адаптації психометричних інструментів ми не бачимо.**

Таблиця 1.

Кількість та тематика статей з психометрії в Україні до та після повномасштабного вторгнення

	Загальна кількість публікацій	Кількість статей з психометрії	Тематичний аналіз				
			Адаптація методики	Авторський інструмент	Огляд методик	Критика і досвід	Методологія
2023 р.	2099	72	25	22	8	12	5
2022 р.	2123	51	16	11	9	8	7
2021 р.	2240	61	14	25	10	7	5

Співвідношення тематичної спрямованості статей протягом трьох попередніх років демонструє зростання кількості адаптованих іншомовних методик, що відповідає викликам військового стану, передусім відмовою від звичних російськомовних інструментів.

Разом з тим, кількість публікацій, які представляють досвід використання відомих інструментів та загальні методологічні питання психометрії, залишається стабільно низькою. Отримані дані наочно демонструють відсутність академічної дискусії навколо проблем вимірювання психологічних властивостей, станів, процесів та поведінки.

Мала кількість праць, присвячених методологічним питанням та обговоренню вже існуючих інструментів свідчить про стагнацію наукової психометрії в Україні. Через дефіцит інструментів значна частина авторів продовжують користуватись застарілими радянськими методиками або розробками російських/білоруських авторів.

Проведений системний пошук дозволив виявити наявні тренди та визначити больові точки вітчизняних досліджень. Отримані результати є основою для наукової дискусії стосовно актуальних проблем та перспектив розвитку психометричної галузі в Україні.

Вернік О.Л.

*кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник,*

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

avernik@psychology-naes-ua.institute

orcid ID: 0000-0003-0572-2005

Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ВКЛЮЧЕННЯ ЗАСОБІВ ШІ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У ЗВО

Під генеративним штучним інтелектом (ШІ) прийнято розуміти технологію, яка використовує моделі глибинного навчання для створення людиноподібного контенту у відповідь на складні та різноманітні вказівки (Lim, W. M., Gunasekara, A., and al., 2023). Важливими тут є три елементи: (1) моделі глибинного навчання; (2) людиноподібний контент; (3) вказівки у вигляді інструкцій або питань.

З моменту відкриття безкоштовного публічного доступу до засобів генеративного штучного інтелекту OpenAI, тобто з початку бета-тестування системи восени 2022 року, пройшло трохи більше одного року. Проте зміни, які розпочалися в освітній системі в Україні і світі, можна назвати революційними. За спостереженнями і опитуваннями, проведеними серед учнів закладів середньої освіти, використання ШІ у виконанні домашніх завдань – рефератів, презентацій, творів, есе; в якості допомоги й підказок при виконанні в класах самостійних і контрольних робіт й ін., почало носити всеосяжний характер. За опитуванням групи студентів КНУ соціо-гуманітарної спрямованості, 90% з них користуються чат-ботом GPT (3.5) при виконанні завдань. Також, при підготовці до занять, засоби ШІ почали використовувати й викладачі і науковці. Процес має всі ознаки тотальності і стихійності.

Це потенційно впливає на оцінювальну і контролюючу функції. Може відбуватися істотне порушення принципу справедливості, що спричиняє певну девальвацію вказаних функцій, а отже, здійснює руйнуючий вплив на навчальний процес. Кількість наукових і популярних публікацій, в яких «б'ється на сполох» щодо потенційних викликів використання засобів ШІ в освіті, збільшується чи не експоненційно. Основні ризики, про які в них

йдеться, це академічна доброчесність, надійність фактів, які генеруються, та точність й відповідність запиту інформації, яку генерує система.

Для викладачів постає питання, яким чином оцінювати роботу студента (зокрема, письмову відповідь на екзамені), якщо ця робота потенційно може бути згенерована штучним інтелектом.

В такій ситуації способи адміністративно-управлінського реагування у закладах освіти різних країн розподілилися щонайменше по трьох напрямках:

1) вироблення, знаходження, розробка засобів і правил детекції і заборони на використання. При цьому вважається, що дана технологія є здебільшого «злом», а основною небезпекою бачиться деградація інтелектуальних якостей людини, погіршення можливостей мислення за умов використання засобів ШІ, які підмінюватимуть собою процес учіння, як набуття індивідом знань, вмінь і навичок;

2) ігнорування змін, як звичайних «природних» коливань, які були й при попередніх тих чи інших технологічних нововведеннях – появі персональних комп'ютерів, поширенні мобільних телефонів й ін;

3) розробка інструкцій, методів і курсів, спрямованих на опанування студентами (і викладачами) інструментами ШІ, для їх «ефективного і етичного» використання в навчальному процесі.

Досить цікавий підхід до попереднього аналізу даної задачі пропонується у (Michel-Villarreal, R. and al., 2023). Тут чат-бот GPT розглядається в якості суб'єкта, який «виконує щоденні дії разом з користувачами та впливає на соціально-матеріальні мережі, в котрі він вбудований». Такий підхід розглядається в рамках «етнографії речей». Дослідники проінтерв'ювали сам бот, поставивши йому питання щодо переваг, перешкод у їх досягненні, ризиків, та способів їх пом'якшення, заборони на використання засобів ШІ в ЗВО.

Ми не вважаємо, що використання засобів ШІ в навчальному процесі дозволить покращити (якщо будуть враховані вказані вище ризики) або погіршити якість освіти, про що досить часто йдеться в значній кількості поточних публікацій. Проте, технологія генеративного штучного інтелекту стає цивілізаційно-культурним явищем, фактом соціального життя. Й цей факт вже змінює життєдіяльність сучасної особистості. Тому ставимо питання іншим чином: ***яке місце в структурі навчальної діяльності може займати ШІ?***

Якісне включення засобів ШІ в навчальний процес ЗВО може відбуватися на основі перегляду структури навчальної діяльності, «основна функція якої полягає в оволодінні засобами інших діяльностей», й основним компонентом якої є учбова задача. Таким чином, розгортаючи компонентний склад навчальної діяльності, учбової задачі конкретного типу і етапів її вирішення, можна визначати для кожного з них доцільність, способи й обмеження у використанні систем штучного інтелекту, очікувані результати, методи контролю і оцінки щодо їх засвоєння.

Дана ідея впровадження в навчальний процес ЗВО засобів ШІ, задає структуру, проблематику і перспективні напрямки досліджень, результати яких можуть забезпечити більшу керованість процесами змін в освітньому середовищі, пов'язаних з соціальними змінами, спричиненими технологією генеративного штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Crompton, H., & Burke, D. (2023). Artificial intelligence in higher education: The state of the field. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 20(1), 22. <https://doi.org/10.1186/s41239-023-00392-8>
 2. Lim, W. M., Gunasekara, A., Pallant, J. L., Pallant, J. I., & Pechenkina, E. (2023). Generative AI and the future of education: Ragnarök or reformation? A paradoxical perspective from management educators. *The International Journal of Management Education*, 21(2), 100790. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2023.100790>
 3. Michel-Villarreal, R., Vilalta-Perdomo, E., Salinas-Navarro, D. E., Thierry-Aguilera, R., & Gerardou, F. S. (2023). Challenges and Opportunities of Generative AI for Higher Education as Explained by ChatGPT. *Education Sciences*, 13(9), 856. <https://doi.org/10.3390/educsci13090856>
-

Гасанова Л. І.
аспірантка кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
ilharivna@gmail.com
orcid ID: 0009-0002-7019-7155
Умань, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИХ НАВИЧОК ШКОЛЯРІВ

В сучасних закладах освіти соціально-психологічна служба є важливою ланкою освітнього процесу, яка забезпечує ефективну взаємодію всіх його учасників: адміністрації, вчителів, учнів та батьків, створюючи комфортні психологічні умови, які будуть сприяти розвитку індивідуальних здібностей учнів та їхньому особистісному зростанню.

Сьогодні, коли країна перебуває у стані гуманітарної кризи в наслідок військової агресії на території України, роль соціально-психологічної служби набула об'єктивної необхідності, адже задоволення психологічної безпеки учнів та учениць є одним із ключових завдань школи, відповідно робота соціально-психологічної служби спрямована на забезпечення психологічному здоров'ю дітей та підлітків.

Сприятливі соціально-психологічні умови передбачають всебічний розвиток особистості учнів та активізацію їх внутрішніх ресурсів, тому під час навчання варто акцентувати увагу не лише на академічних знаннях учнів, а й на розвиток їх соціально-емоційних навичок.

Соціально-емоційні навички (СЕН) — це індивідуальні здатності, риси і характеристики, які можна розвивати протягом життя та що важливі для навчальних досягнень, соціальних відносин і згуртованості, конкурентоспроможності на ринку праці, активної громадянської позиції й благополуччя людини загалом [2].

Оскільки соціально-психологічна служба закладу освіти є посередником між педагогами, учнями та батьками вона має стати ключовим об'єктом впровадження СЕН в освітньому процесі, таким чином забезпечуючи реалізацію психологічної безпеки освітнього простору.

Національна стратегія освіти в Україні наголошує на важливості особистісного розвитку через розширення психологічної освіченості всіх учасників освітнього процесу: учнів, вчителів, та батьків. У зв'язку з цим, роль соціально-психологічної служби стає більш суттєвою, сприяючи гармонійному та соціальному розвитку всіх учасників та забезпечуючи психологічну безпеку освітнього середовища.

Основні напрямки роботи соціально-психологічної служби включають діагностику психологічного клімату в класі, консультування вчителів щодо методів підтримки психологічного благополуччя учнів, проведення корекційно-розвивальних занять для дітей та роботу з батьками. Такий підхід спрямований на створення сприятливого середовища для розвитку особистості кожного учня та забезпечення їхнього психологічного та соціально-емоційного благополуччя [1, с. 58].

Відповідно у реалізації включення соціально-емоційного навчання в освітній простір соціально-психологічна служба може використовувати свої напрями діяльності у забезпеченні формування СЕН, а саме:

1. Проведення моніторингу. Діагностика СЕН учнів та учениць забезпечує виявлення їх потреб, ризиків, сильних та слабких сторін;
2. Соціально-психологічна підтримка. Спеціалісти соціально-психологічної служби надають психологічну підтримку учням у вирішенні особистісних та соціальних проблем, допомагають у виявленні та розв'язанні конфліктних ситуацій, сприяють розвитку міжособистісних стосунків;
3. Проведення тренінгів та розвивальних програм. Організація та проведення тренінгів, груп розвитку, круглих столів, тематичних занять з метою підвищення соціально-емоційної компетентності учнів та учениць;
4. Співпраця з педагогами та батьками. Соціально-емоційне навчання як реформа освітнього процесу вимагає включення всіх його учасників, тому створення єдиної команди позитивно впливатиме на формування СЕН, а соціально-психологічна служба закладу має виступати посередником між педагогами, учнями та батьками;
5. Проведення корекційних занять. Здійснюючи оцінку міжособистісних стосунків в навчальному закладу психологічна служба у разі виявлення загрози психологічному благополуччю учасників освітнього процесу може здійснити цикл корекційних занять, для

формування соціально-емоційних навичок та профілактиці негативних соціально-психологічних явищ.

Загалом, соціально-психологічна служба є важливим компонентом освітнього середовища, який сприяє створенню безпечної та підтримуючої атмосфери для всіх учасників освітнього процесу. Її діяльність спрямована на підтримку та розвиток соціально-емоційних навичок учнів, що впливає на їхнє загальне самопочуття, успіхи в навчанні та соціальну адаптацію.

Список використаних джерел

1. Формування безпечного освітнього простору закладу освіти в діяльності працівників психологічної служби / І. І. Ткачук та ін. ; ред.: Н. В. Лунченко, І. І. Ткачук. Київ : УНМЦ практ. психології і соц. роботи, 2023. 111 с.
 2. Що таке соціально-емоційні навички?. Edcamp.ua. URL: <https://www.edcamp.ua/shcho-take-sotsialno-emotsijni-navychky/> (дата звернення: 12.04.2024).
-

Гірняк Г.С.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету*

galingir_2@ukr.net

orcid ID: 0000-0002-6985-3306

Тернопіль, Україна

Глух П.В.

*здобувач третього рівня вищої освіти (PhD)
зі спеціальності 053 Психологія
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна*

ІДЕЯ І ЗМІСТ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО БАГАТОПАРАМЕТРИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Парáметр (від [дав.-гр.](#) παραμετρέω – відмірюю, розмірюю) — величина, що нею характеризують якусь властивість, стан, розмір або форму об'єкта, робочого тіла, [процесу](#), явища або системи тощо.

[Технічний параметр](#) – характеристика окремої властивості об'єкта або процесу, яка допускає кількісну оцінку.

Параметр у програмуванні — змінна, значення якої встановлюється при виклику функції і передається у функцію для використання в обчисленнях.

Параметр у математиці — величина, числові значення якої дають можливість виділити певний елемент з множини елементів того ж роду [3].

У психології відомі поліпараметричні тести, котрі дають змогу здійснити одночасний аналіз багатьох контрольованих параметрів за попередньо встановленими критеріями. Зокрема, багатофакторний опитувальник Кеттела дає змогу зафіксувати 16 досліджуваних ознак досліджуваного, котрі сукупно окреслюють його рівень інтелектуального розвитку, характеристики вольової сфери та особливості стилів взаємодії й комунікативних навичок. Відтак уможливлується побудова комплексного профілю особистості, що системно відображають ключові параметри її актуального розвитку.

Ідея і зміст психосоціального багатопараметричного експерименту центрується довкола потреби холістичного дослідження соціальної сфери

та психічного світу досліджуваного у їх поліаспектній комбінаториці. Безперечно, що методологічним підґрунтям та підготовчим етапом зазначеного експерименту має стати методологічна план-карта дослідження, котра в досвіді наукової школи професора А.В.Фурмана є ефективним методологічним засобом проблемно-модульної мислєдїяльностї, що дає змогу організувати міждисциплїнарне дослідження у вітакультурному напрямку за чітко узгодженою програмою. Отож науковець одержує змогу поєднувати і синтезувати різні знання про досліджуваний об'єкт, або точніше про їх множину. Тобто, досліджувати предмет, процес чи явище у поліпредметному контексті. Методологічна план-карта обстоюваного експерименту підкреслює незавершену циклічність і нелїнійність дослідження, а тому «передбачає розмитість ієрархічних співвідношень між концептами, дає змогу здійснювати постійний теоретичний рух між поняттями, досліджувати різноманїтні варїації їхнього взаємного переплетення, переходів та детермінацій».

Водночас наголосимо на винятково важливому значені функціональних властивостей моделі-конфігуратора як специфічного засобу, що визначає методи і схеми подальших досліджень системного об'єкта. Елементи моделі-конфігуратора відображають основоположні зв'язки досліджуваного об'єкта, а відтак інтегрують у собі кілька найважливіших функцій, що обґрунтовані раніше в авторській інтерпретації професором А.В.Фурманом [4].

Розглянемо для прикладу проведений експеримент з метою виявлення рівня ефективності модульно-розвивальної взаємодії між учасниками освітнього процесу у сучасному ЗВО. Для проведення формувального експерименту на чітко змістовлених і системно відрефлексованих засадах обґрунтовано низку психологічних змінних (нововведень), одним із вимірів диференціації котрих стали типи розвиткового обміну (інформаційно-знаннєвий обмін, нормативно-діловий взаємообмін, ціннісно-смісловий самообмін, духовно-сенсовий надобмін), а іншим – інноваційно-психологічні умови фундаментального експериментування, зокрема й групи умов створення інноваційно-психологічного клімату у ЗВО (організаційно-психологічні, розвивально-психологічні, програмово-методичні (зокрема й психомистецькі) та експертно-психологічні). На основі методологічного визначення цих двох критеріально обґрунтованих і логічно диференційованих векторів створено матрицю, внутрішнім змістовим наповненням якої стала система

взаємоспричинених 16 психологічних змінних складноструктурованого психолого-педагогічного експерименту. Кожна із зазначених змінних характеризується емпіричною конкретністю психологічного змісту, а сукупно вони утворюють цілісне функціональне поле експериментальної діяльності у прийнятій нами практичній перевірці ефективності інноваційно-освітньої технології модульно-розвивальної взаємодії за збалансованим мереживом психологічних параметрів і показників (Табл. 1) [2].

У такий спосіб побудова емпіричної моделі дослідження ефективності освітньої технології модульно-розвивальної взаємодії у життєдіяльності сучасного ЗВО – це, *по-перше*, емпіричне оприявлення у вигляді сукупності психологічних змінних того, що методологічно було обґрунтовано як метод і засоби авторського психологічного пізнання цієї взаємодії у форматі інноваційно змістовленого освітнього процесу, й що теоретично було висвітлено шляхом ідеалізації та абстрагування як система психологічних характеристик вказаної взаємодії учасників групової освітньої діяльності як взаємодоповнення її періодів, етапів, механізмів, стилів, умов, інструментів, змістовлень, структурних та функціональних особливостей: *по-друге*, аргументоване підтвердження того, що названі характеристики модульно-розвивальної взаємодії набувають емпіричного статусу психологічних параметрів, тобто: а) існують насправді, реально і б) підлягають вимірюванню діагностичними або експертно-психологічними засобами. Отож пропонується тут емпірична модель виконує головне призначення – підтверджує практично, передусім споглядально, ситуаційно і діяльно, те, що сконструйоване й упередметнено центроване теоретичною думкою, інтенційно-креативними ресурсами дослідницької свідомості [1].

Система взаємоспричинених інноваційно-психологічних і розвитково-типологічних змінних формувального експерименту

Інноваційно-психологічні змінні формувального експерименту				
Типологічні змінні	Організаційно-психологічні	Розвивально-психологічні	Програмово-методичні, у т. ч. <i>психомистецькі</i>	Експертно-психологічні
Психорозвитково-го обміну				
Інформаційно-знаннєвий обмін: <i>ситуація</i>	Збалансована взаємозалежність академічних і практичних курсів у процесі виконання програми дистанційної підготовки науково-педагогічних працівників як	Зацікавлення психологічною новациєю, усвідомлення викладачем потреби змінити на краще свою взаємодію зі студентами і позитивне налаштування на	Ознайомлення виконавців експерименту із набором інноваційних програмово-методичних засобів модульно-розвивального навчання та детальне вивчення їх призна-чення.	Проведення первинного психо-діагностичного зрізу контролю на етапі експерименту на предмет визначення реального стану взаємодії у системах
Нормативно-діловий взаємообмін: <i>мотивація</i>	Опанування викладачем і студентом комплексом нормативно-психологічних позицій і дій у контексті циклічного використання інтерактивних символів їхньої взаємодії, передусім розрізнення структурних компонентів модуля норм	Особистісне прийняття кожним викладачем і студентом нормативно заданого, змінного від етапу до етапу модульно-розвивальної взаємодії психолого-педагогічного змісту як первинного їх освітньої спів діяльності	Розробка викладачами експериментаторами інноваційно-психологічних програмово-методичних засобів освітньої взаємодії (модульно-розвивальних підручників, програм самореалізації студентів, словників-довідників та	Експертно-діагностичне дослідження якості новостворених виконавцями експерименту інноваційних програмово-методичних засобів, що проєктно уможливлено здійснення завершення
Ціннісно-смисловий самообмін (аутообмін): <i>вчинкова дія</i>	Актуалізація на особистісному рівні в учасників модульно-розвивальної взаємодії структурних компонентів модуля цінностей (ідей, ідеалів, прагнень, орієнтацій, переконань, вірувань тощо) і процесів сутолого	Індивідуальнісне осягнення і прийняття перцептивних символів як викладачем, так і кожним студентом у діяльній фазі утвердження спільної розвивальної взаємодії у її осередді – порозумінні стосовно мети, мотивів, поглядів освітньої	Зреалізування конкретної ситуаційної взаємодії викладача і студентів у чітко організованому освітньому процесі за психомистецькими технологіями (діями) і техніками (прийомами) її розгортання за схемою «зав’язка – кульмінація –	Емпіричне визначення розвивальної ефективності лекційних і практичних занять за умов впровадження окресленої системи психологічних змінних, зокрема й використання інноваційного навчання
Духовно-сенсовий надобмін: <i>ніслядія</i>	Підготовка і презентація кожним здобувачем вищої освіти власних продуктів особистої творчості: мислесхем, моделей, міні-проектів, словників, дослідниць-ких розвідок, психологічних характеристик або звітів, фрагментів авторських	Самоактуалізація кожного учасника паритетної освітньої взаємодії у пізнанні смислу буття й осягненні сенсу життя та досягненні пікових духовних переживань внутрішньої свободи, особистого зростання і	Рефлексія як дієвості використання програмово-методичних засобів циклічно організованої модульно-розвивальної взаємодії викладача і студентів, так і психорозвивальної результативності її інваріантних	Проведення другого (завершального) психо-діагностичного зрізу постформувального етапу психологічного експерименту на предмет визначення ефективності введених змінних відносно модульно- ...

Список використаних джерел

1. Гірняк А. Н. Психологічні засади модульно-розвивальної взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2021. 541 с.
 2. Гірняк А. Н., Гірняк Г. С. Методологічне обґрунтування психологічних змінних емпіричного дослідження ефективності модульно-розвивальної взаємодії. Психологія і суспільство. 2021. № 2. С. 177-191.
 3. Параметр. Вікіпедія - вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%82%D1%80> (дата звернення: 10.04.2024).
 4. Фурман А. В. Методологічна план-карта освітології як систематичної наукової дисципліни. Вітакультурний млин. 2006. Модуль 4. С. 4-18.
-

Гопкало Ю.

науковий співробітник

лабораторії прикладної психології освіти

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи

dzhurilo.ylia@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4642-6579>

м. Київ, Україна

ІНТЕГРАЦІЯ STEM-НАВЧАННЯ В ДОШКІЛЬНУ ОСВІТУ ЯК ЗАСІБ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ

Вступ. Сучасні діти з раннього дитинства можуть отримувати доступ до широкого спектру інтернет-ресурсів ресурсів та активно використовувати їх як вдома (lego-конструювання, відео уроки ліплення, аплікацій, додатки з вивчення літер та навчання читанню та інше) так і в дошкільному закладі (розвиваючі відео уроки, віртуальні екскурсії, інтерактивні демонстрації та інше). Модель STEM в освіті відображає сучасні тенденції, сприяючи інтеграції науки, технологій, інженерії та математики з мистецтвом та дизайном. Це дозволяє розвивати не лише технічні навички, але й креативність, аналітичне мислення та спроможність застосовувати знання на практиці. Запровадження STEM-освіти з раннього віку дає дошкільнятам можливість зазирнути в різноманітні галузі знань та

розвивати інтереси у різних областях. Це також сприяє формуванню критичного мислення та вміння працювати в команді, що є важливими навичками в сучасному світі. Крім того раннє впровадження STEM-навчання сприяє формуванню у дітей навичок та знань, що можуть допомогти їм залишатися безпечними в сучасному технологічному світі.

Аналіз досліджень. Теоретичні аспекти проблеми STEM-освіти були розглянуті у працях закордонних (J. W. Gerlach, G. Lucas, M. Mueller, D. J. Tippins, G. Yakman, та ін.) та вітчизняних науковців (В. Андрієвська, А. Головач, Н. Гончарова, С. Горбенко, О. Коршунова, О. Кузьменко, О. Мартинюк, Н. Морзе, Г. Онопченко, Н. Поліхун, О. Патрикеева та ін.). Вчені досліджують проблеми і перспективи впровадження STEM-освіти у навчальний та виховний процес, розкривають особливості використання ігрових технологій у STEM-освіті, висвітлюють проблеми підготовки вихователів до STEM-навчання тощо[1]. У сучасному світі високих технологій інтеграція STEM-навчання (наука, технології, творчість та математика) в дошкільну освіту стає все більш актуальною. Аналізуючи сучасні дослідження можна сказати, що даний підхід не лише стимулює розвиток дітей, але й забезпечує їхню безпеку, вчачи основам безпеки та розуміння ризиків; сприяє розвитку критичного мислення та навичок прийняття рішень. Діти навчаються аналізувати ситуації, оцінювати ризики та вибирати найбезпечніші альтернативи.

Виклад основного матеріалу. STEM - це абревіатура, що означає Science (наука), Technology (технологія), Engineering (інженерія) та Mathematics (математика). Освітня модель STEM є підходом до навчання, що акцентує увагу на інтеграції цих чотирьох дисциплін у навчальному процесі. STEM-освіта може бути впроваджена на різних рівнях освітньої системи, від дитячих садків до вищих навчальних закладів. Вона спрямована на створення стимулюючого середовища, де дошкільнята учні студенти можуть відкривати світ науки та технологій через практичні експерименти, проекти та дослідження.

Основна мета STEM-освіти полягає в тому, щоб підготувати дітей до вирішення складних проблем, аналізувати інформацію, розробляти інноваційні рішення та використовувати технології ефективно. Це сприяє розвитку критичного мислення, креативності, співпраці та комунікаційних навичок. STEM-підхід розвиває уміння шукати, переробляти та практично використовувати отриману інформацію, формує вміння безпечного використання сучасних технологій.

Інтеграція STEM-навчання допомагає дітям розвивати ключові навички, такі як логіка, математика, комунікація та співпраця. Вони навчаються працювати у команді, взаємодіяти з однолітками та вирішувати конфлікти. Початкове знайомство з технологіями через STEM-навчання допомагає дітям засвоювати базові навички використання комп'ютерів, планшетів та інших технологічних пристроїв, що є необхідними у сучасному світі. Під час проведення STEM-активностей важливо забезпечити безпеку дітей. Педагоги повинні враховувати ризики та вчити дітей правилам безпеки при використанні матеріалів та інструментів. Впровадження STEM-навчання це корисно і водночас цікаво як для дітей так і для дорослих, наприклад проведення експериментів з водою, дослідження росту рослин, конструювання простих механізмів та інше. Педагоги можуть використовувати різноманітні методи та інструменти, щоб зробити навчальний та виховний поцес ще цікавішим та безпечнішим для дітей.

STEM-навчання може відігравати важливу роль у забезпеченні психологічної безпеки дошкільнят. Адже, стимулювання дослідницького підходу STEM-навчання заохочує дошкільнят досліджувати світ навколо себе, задавати питання та шукати відповіді. Це допомагає їм розвивати самопочуття впевненості та самодостатності, оскільки вони вчаться вірити у свої здібності. Сприяння розвитку творчого мислення: STEM-завдання та проекти часто вимагають творчого підходу та уяви. Вони дозволяють дітям експериментувати, робити помилки та шукати нові способи вирішення проблем. Це допомагає підвищити самооцінку та зміцнити психологічну стійкість. STEM-підхід підвищує відчуття досягнень, адже коли діти успішно вирішують складні завдання, це може підвищити їхнє відчуття власної компетентності та самоповаги. Вони бачать, що вони можуть робити складні речі, і це допомагає збудувати позитивне самовідчуття. В багатьох STEM-проектах діти працюють у групах, спільно вирішуючи завдання. Це сприяє розвитку навичок співпраці та комунікації, а також розумінню важливості підтримки одне одного.

Висновки. Інтеграція STEM-навчання в дошкільну освіту є важливим кроком у розвитку дітей. Цей підхід стимулює їхній інтелектуальний та технологічний розвиток, розвиває креативність, а також забезпечує їхню безпеку, навчаючи їх розумінню ризиків та правил безпеки. STEM-навчання може бути корисним і для психологічної безпеки дошкільнят, сприяючи їхньому розвитку та самопізнанню в безпечному та підтримуючому

середовищі. Важливо, щоб дошкільні педагоги мали доступ до необхідних інформації, ресурсів та навчальних матеріалів для успішної реалізації цього підходу в своїй професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. О. Вовкушевська, О. Масюк, Л. Титаренко STEM-УРОК як засіб формування STEM-компетентностей в учнів початкової школи / Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молод. вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – Дрогобич : Гельветика, 2021. – Вип. 44, т. 1. – С. 237–242.
 2. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти)
 3. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#n8](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#n8) (дата звернення: 11.04.2024)
 4. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування : навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.
 5. STEM-освіта [STEM-education] URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення: 13.04.2024)
-

Зінченко О. В.
*кандидат психологічних наук, доцент,
кафедра психології і туризму,
Київський національний лінгвістичний університет*
zi85@ukr.net
ORCID 0000-0003-4625-7533
м. Київ, Україна

ТРУДНОЩІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Процес реформування вищої освіти визначає принципово нові вимоги до цілей і змісту освітньої діяльності. Це визначає зростання актуальності процесу науково-дослідницької діяльності студентів як важливої складової професійної підготовки [1, с. 554]. У контексті професійного навчання майбутніх психологів означений напрям роботи має виключне значення для формування наукового мислення і ключових професійних компетентностей. Наукова робота здобувачів вищої освіти розглядається вченими у кількох площинах: 1) як складова навчально-виховного процесу у вищій школі; 2) як вид пізнавальної творчої діяльності особистості; 3) як необхідна умова підготовки науково-педагогічних кадрів, потужний чинник розвитку особистості й суспільства [2].

У контексті тематики нашого дослідження доцільно розглянути ключові проблеми з якими зустрічаються студенти спеціальності Психологія у контексті науково-дослідницької діяльності.

1. *Вибір теми дослідження* має орієнтуватися на такі аспекти: 1) практична значущість і наукова новизна проблеми; 2) узгодження суперечностей побутових психологічних інтересів студента і реалій сучасної психологічної науки; 3) можливість адекватної операціоналізації теми, що цікавить студента; 4) стимулювання майбутніх психологів до теоретичного опрацювання літератури як основи вибору теми дослідження; 5) врахування пропозицій викладача при визначенні наукової проблематики; 6) врахування особистісних характеристик виконавця наукової діяльності.

2. *Складання плану й наукового апарату дослідницької роботи.* У навчальних планах ЗВО перед написанням наукової роботи передбачено такі дисципліни, як «Загальна психологія», «Експериментальна психологія»,

«Методологія і методи наукових досліджень», тому виконавець дослідження вже має володіти відповідною підготовкою. Проте, навіть відповідальні студенти з високою академічною успішністю можуть відчувати труднощі при складанні наукового апарату. З огляду на це, науковий керівник має орієнтуватися на такі моменти: 1) додаткове роз'яснення сутності основних елементів наукового апарату; 2) своєрідні «тренування», що мають на меті вироблення необхідних навичок; 3) підготовка студентом наукового апарату відповідно обраної дослідницької теми, що корегується й доопрацьовується за участі наукового керівника.

3. Теоретичний етап дослідження. Однією з основних проблем цього етапу є відсутність навичок роботи з науковою літературою. Стратегія «копіювати–вставити», якою часто користуються студенти є звичайним плагіатом і нівелює значущість науково-дослідницької роботи. Тому, доцільно запропонувати студенту такий алгоритм: 1) сформувати список літератури з обраної теми; 2) оглядово проаналізувати кожне джерело; 3) більш глибоко розглянути обрану літературу згідно визначеної значущості для теми роботи, зафіксувати основні поняття й підходи; 4) аналіз досліджуваного феномену доцільно здійснювати за схемою: визначення, структура, функції, етапи розвитку, взаємодія з іншими схожими явищами, коротке узагальнення.

4. Етап емпіричного дослідження й опису отриманих результатів. Підготовка до збору емпіричного матеріалу та впровадження експериментальних процедур має здійснюватися студентом у тісній координації з науковим керівником, оскільки некоректні організаційні аспекти (методики, склад вибірки, контакти з адміністрацією дослідницької бази) можуть викликати негативні наслідки для учасників психолого-педагогічних досліджень, особливо дитячого віку.

5. Аналіз отриманих даних – у студентів спеціальності Психологія, може виникати проблема використання методів математичної статистики, що пов'язано з процедурними моментами обчислення потрібних показників. На сьогоднішній день, означені труднощі частково вирішуються використанням комп'ютерних програм. При цьому важливим завданням викладача є допомога студентам в усвідомленні мети й специфіки інтерпретації статистичних методів (кореляції, критеріїв значущості, середніх значень).

5. Важливим аспектом підготовки наукової роботи є її *редагування*, що допомагає дисциплінувати розум, уважність та вольові якості майбутнього

психолога. Керівник має стверджувати необхідність перевірки роботи й навіть, за потреби, наполягати виконувати цю процедуру. Для підвищення ефективності цього етапу студент має бути детально ознайомлений з усіма вимогами до оформлення наукових робіт. Також необхідно провести репетицію підсумкової наукової доповіді з метою виявлення й усунення проблемних моментів.

Отже, узагальнимо типові проблеми, що перешкоджають майбутнім психологам оптимально виконувати наукову діяльність: 1) недостатня мотивація; 2) відсутність належного рівня розвитку наукового мислення; 3) невміння чітко сформулювати наукову проблему; 4) недостатні навички аналізу теоретичних джерел; 5) низька здатність до теоретичного узагальнення; 6) відсутність умінь статистичного аналізу отриманих даних; 7) схильність до фальсифікування емпіричного матеріалу; 8) проблеми розвитку вольової сфери здобувача освіти.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / В.Г. Кремень (голов. ред.). К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
 2. Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в ХІХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». К., 2004. 42 с.
-

Зубіашвілі І. К.

*кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*

mrs_ira@i.ua

ORCID ID : 0000-0003-3642-8159

Київ, Україна

Слободяник Н. В.

*кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця
лабораторії навчання ім. І.О.Синиці,
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України,*

ripido.gatto@gmail.com

ORCID ID : 0000-0002-2053-0688

Київ, Україна

Федько В. В.

*кандидатка психологічних наук, старша наукова співробітниця
лабораторії навчання ім. І.О.Синиці,
Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України,*

Fedkovita@gmail.com

ORCID ID : 0000-0002-5220-4385

Київ, Україна

ПІДГОТОВКА КРИЗОВИХ ПСИХОЛОГІВ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основою сучасної вищої освіти є ідеї компетентнісного підходу, які є протилежними концепції «моделі знання», що дозволяє формувати у студентів чітку орієнтацію на успіх в особистісній та професійній сферах.

Результатом нового підходу до освіти має стати освоєння таких умінь, компетенцій, які дозволять майбутньому психологу діяти у нових невизначених ситуаціях, а для цього потрібна зміна змісту вищої освіти.

Останні десятиліття світової та вітчизняної історії супроводжуються масовими кризовими подіями (терористичні виклики, пандемія COVID-19, вимушена міграція населення у зв'язку з бойовими діями на території України та ін.). Подібні обставини посилюють ситуацію невизначеності майбутнього, представляючи виражену загрозу для психологічної безпеки особистості.

У зв'язку з цим особливу актуальність становить підготовка кризових психологів для надання своєчасної професійної екстреної психологічної допомоги особам, які опинилися у кризовій ситуації.

Період навчання у закладі вищої освіти відіграє важливу роль у професійному становленні та розвитку студентів. У цей період відбувається не лише ознайомлення зі специфікою здобутої професії, набуття базових знань, професійних навичок та умінь, а також формується ціннісне ставлення до професії, мотивація майбутньої професійної діяльності, загалом йде формування образу майбутньої професії [1, с.1].

Метою навчання має стати формування у студентів цілісної картини та системного уявлення про психологію кризових станів; аналіз способів підтримки безпечних умов життєдіяльності, методів та засобів захисту людини у разі виникнення небезпечних чи надзвичайних ситуацій, у тому числі військових конфліктів.

Під час навчання майбутніх кризових психологів потрібно застосовувати такі освітні технології, як проблемна лекція; регламентована дискусія; розбір конкретних ситуацій (студенту на практичному занятті пропонуються конкретні практичні завдання, які він має вирішити).

Система екстреної психологічної допомоги існує у багатьох країнах світу. Наприклад, державна структура на базі служб екстреного реагування (бригади екстреної психологічної допомоги (OPS) у Франції). В Іспанії на законодавчому рівні на базі Національної системи охорони здоров'я створюються умови для формування штату клінічних психологів, які надають екстрену психологічну допомогу у місцях надзвичайних ситуацій [2, с.48]. У Сполучених Штатах Америки після трагічних подій 11 вересня 2001 року на підставі робіт американських дослідників-психологів розроблялися методи та принципи надання допомоги в екстреній (кризовій) ситуації, невідкладної психологічної допомоги та раннього психологічного втручання [3, с.17]

Потрібно знайомити студентів зі змістом роботи цих та інших організацій, щоб при виникненні кризової ситуації вони змогли надати психологічну допомогу,

Отже, вищенаведене дозволяє зробити висновок про те, що важливим напрямом підготовки кризових психологів мають стати такі аспекти практичної діяльності, як нормалізація актуального психофізіологічного стану постраждалих, робота з гострими реакціями, що виникли на кризову ситуацію, профілактика відстрочених наслідків.

Список використаних джерел

1. Синишина В. М. Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів. Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 44. С. 241-243. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/36131>
 2. IASC Common Monitoring and Evaluation Framework for Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings: With means of verification Geneva: IASC, 2022. 123p. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-reference-group-mental-health-and-psychosocial-support-emergency-settings/iasc-common-monitoring-and-evaluation-framework-mental-health-and-psychosocial-support-emergency>.
 3. Responding to rising intimate partner violence amid COVID-19. A rapid global review / S. K. Andrews, J. Gabat, G. Jolink, J. Klugman. Washington DC: New Perimeter, DLA Piper's Global Pro Bono Initiative; and Georgetown Institute for Women, Peace and Security, 2021. 35p. URL : <https://giwps.georgetown.edu/resource/responding-to-rising-intimate-partner-violence-amid-covid-19/>.
-

Іванова О. В.

*кандидатка психологічних наук, докторантка
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України*

oksana12red@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9325-6499>

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У наш час резильєнтність як здатність людської психіки до відновлення набуває особливо великого значення у зв'язку з необхідністю опору стресам сьогодення: соціально-економічним проблемам, військово-політичним конфліктам, пандеміям та ін. Українське суспільство наразі перебуває у стані глибокої соціальної кризи, спричиненої розв'язанням росією повномаштабної війни проти України 24 лютого 2022 року. Ця криза знайшла своє вираження у загостренні вже існуючих криз - політичної та економічної нестабільності, зростанні безробіття, розлучень, збільшенні кількості дітей-сиріт, а також у виникненні абсолютно нових, пов'язаних із постійно зростаючою кількістю вимушених переселенців, фізично і психологічно травмованих подіями війни різних категорій населення України. Сучасні тенденції швидкої глобальної трансформації на тлі загальносвітової нестабільності і постійних соціально-економічних, політичних, демографічних й екологічних змін поглиблюють вплив російської агресії на загальний психологічний стан українських чоловіків, жінок, юнаків, дівчат, а також – дітей.

Серед категорій населення України, що постраждало від війни, особливе місце посідає юнацтво, адже воно активно формується, готуючись прийняти виклики дорослого життя. У зв'язку з російською агресією українські юнаки і дівчата опинилися в ситуації постійної загрози життю, а також частина з них - ще й в ситуації загострення кризи тієї сімейної системи, в якій вони перебувають. Унаслідок цього значна кількість юнаків і дівчат виявляє ознаки тривожності, депресії, розладів сну, панічних розладів, екзистенційної кризи (втрата сенсу життя, втрата бачення майбутнього, нерозуміння, як жити далі), самопошкоджувальної, саморуйнівної й суїцидальної поведінки.

Стосунки зі значими дорослими у дитячому віці, а згодом - і в юнацькому, мають вирішальний вплив на формування резильєнтності та компоненту життєстійкості особистості. С. Мадді був виявлений позитивний вплив на формування життєстійких переконань, які на нашу думку, сприяють розвитку резильєнтності, таких факторів: формування значимими дорослими у дитини, а згодом в юнака чи дівчини, відчуття власного призначення у житті; виховання впевненості та підтримання високих стандартів. Негативний вплив на розвиток резильєнтності, на думку вченого, мають: стреси в ранньому дитинстві (серйозні хвороби, матеріальні труднощі, розлучення батьків та ін.); брак підтримки, відсутність підбадьорювання з боку близьких; недолік залученості дорослих в життя дитини (юнака чи дівчини) [2] .

Відомо, також, що після важкої фізичної і/або психологічної травми, як правило, розвивається пост-травматичний стресовий розлад (ПТСР). Він проходить різні стадії за часовим перебігом: гостра стресова реакція від моменту, коли сталася травма (до двох діб); гострий стрес (до чотирьох діб); гострий стресовий розлад (від двох днів до одного місяця); гостра форма ПТСР (від одного до трьох місяців); хронічна форма ПТСР (більше, ніж три місяці); ПТСР з відстроченим розладом (через шість місяців після травми і пізніше). Отже, наслідки ПТСР починають активно проявлятися не раніше одного-двох місяців після отримання психотравми. Цей прояв може гальмуватися зовнішніми умовами – продовженням війни, ситуацією небезпеки тощо. Слід розуміти, що чим раніше розпочнеться психологічна реабілітація, тим менш руйнівними будуть негативні наслідки як для окремої особистості, так і для всього суспільства. Таким чином, жертви і очевидці воєнних злочинів юнацького віку, скоєних солдатами РФ, потребують і тривалий час будуть потребувати кваліфікованої психологічної й психотерапевтичної допомоги, роль і сенс якої в наш час набуває загальносуспільного значення.

Війна в Україні не лише залишила великий відбиток на психоемоційному стані українського юнацтва, але й оголила декілька існуючих проблем у суспільстві. Юнаки і дівчата, що пережили втрати, переїзди та інші виклики війни, потребують засобів для адаптації та самореалізації у новій реальності життя в Україні чи поза її межами.

Тому вивчення особливостей розвитку резильєнтності особистості юнацького віку як усвідомленої особистісної здатності ефективної саморегуляції в умовах війни набуває особливої актуальності й потребує

посиленої уваги до надання кваліфікованої й довготривалої психологічної допомоги юнацтву України, яке різною мірою постраждало від військової агресії РФ. Реалізація цього важливого завдання, що постало перед сучасною психологічною службою, зумовило наші подальші наукові пошуки.

Список використаних джерел

1. Лазос Г. П. (2018). Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології: Консультативна психологія і психотерапія, 14. 26– 64
 2. Maddi, S. R., & Khoshaba, D. M. (1994). Hardiness and mental health. *Journal of personality Assessment*, 63(2), 265-274.
 3. Resilience, Adaptive Peacebuilding and Transitional Justice. How societies recover after collective violence. Edited by Janine Natalya Clark, University of Birmingham, Michael Ungar, Dalhousie University, Nova Scotia. Publisher: Cambridge University Press (2021), <https://doi.org/10.1017/9781108919500>
-

Карамушка Л. М.
дійсна членкиня НАНПН України,
докторка психологічних наук, професорка,
заступниця директора з науково-організаційної роботи
та міжнародних наукових зв'язків,
завідувачка лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
lkarama01@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0622-3419>
м. Київ, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСВІТНЬОГО ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Одним із видів психологічних технологій є технології, пов'язані із наданням психологічної допомоги організаційними психологами менеджерам та персоналу організацій. Ці технології, на наш погляд, можна назвати *психолого-організаційними технологіями*, оскільки вони, з одного боку, здійснюються в рамках діяльності організацій, а з іншого, базуються на врахуванні психологічних закономірностей діяльності менеджерів, персоналу та організації [3]. *Психолого-організаційні технології* можна визначити як систему принципів (активності, самостійності, діалогічності, ситуативності, рефлексивності та ін.), методів (проблемно-пошукових та інформаційно-репродуктивних) та інтерактивних технік (організаційно-спрямовуючих та змістовно-смыслових), які спрямовані на розв'язання певних психолого-організаційних проблем, пов'язаних як з діяльністю та розвитком організації в цілому, так і з діяльністю менеджерів та персоналу організацій [3].

Важливе місце серед різних видів психолого-організаційних технологій займають технології роботи психологів для забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення, оскільки саме освітній персонал, наряду з батьками, несе відповідальність за психологічну підтримку дітей та підлітків в умовах війни, їх навчання та розвиток в цих дуже складних умовах. Тому важливою проблемою є розробка психолого-організаційних

технологій, які можуть використовувати психологи, які працюють в освітніх організаціях, для забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя безпосередньо самого освітнього персоналу.

У цьому контексті співробітниками лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України було розроблено такі *інноваційні організаційно-психологічні технології*: 1) технологія розвитку «healthy organisation» («здорових організацій») для забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення (як базова технологія на мезорівні); 2) додаткові технології, як стосуються розвитку детермінант забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення (на мікрорівні): розвитку самоефективності; розвитку толерантності до невизначеності; розвитку копінг-стратегій; розвитку комунікативного потенціалу; розвитку креативності.

Також було впроваджено та здійснено експериментальну перевірку ефективності технологій забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни, які стосуються *трьох рівнів*: а) макрорівня (рівня освітньої галузі); б) мезорівня (рівня освітньої організації); в) мікрорівня (рівня керівників та працівників організацій).

Визначено *основні форми* впровадження технологій на кожному із рівнів: а) всеукраїнські вебінари для освітян та психологів з проблеми психологічного здоров'я та благополуччя (онлайн формат) [1]; б) офлайн тренінги для психологічної підготовки персоналу освітніх організацій з проблеми діяльності «здорових організацій» («healthy organizations») та оволодіння прийомами забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя (офлайн формат, на рівні конкретних організацій) [5]; в) вебінари, онлайн курси для керівників та працівників освітніх організацій щодо ролі психологічних детермінант мікрорівня (копінг-стратегій, толерантності до невизначеності, самоефективності, комунікативного потенціалу, креативності персоналу) у забезпеченні їхнього психологічного здоров'я та благополуччя (в системі післядипломної педагогічної освіти) [2;4; 6].

Під час *впровадження та апробації змісту технологій* вирішувались такі основні завдання: а) відбулась деталізація основних складових технологій; б) здійснювався опис результатів виконання інтерактивних технік, які відносились до інформаційного, діагностичного та корекційно-

розвивального компонентів технологій; в) було складено розгорнутий зміст (протокол проведення) кожного із занять. Це давало можливість підготувати розгорнутий опис технологій та можливість їх використання надалі іншими фахівцями [5].

Було визначено *критерії вимірювання ефективності технологій*. Для аналізу ефективності вебінарів використовувались такі критерії, як кількість присутніх на вебінарах осіб та число осіб, які переглянули відеозаписи вебінарів після їх проведення. Окрім того, аналізувались питання та оцінки, які висловлювали учасники у чаті вебінару. Для вимірювання ефективності технологій (на рівні тренінгових програм) використовувались *три групи критеріїв*. Перша група критеріїв стосувалась рівня знань персоналу організацій щодо сутності психічного здоров'я, а також вираженості його складових. Друга група критеріїв стосувалась сутності конкретних детермінант психічного здоров'я та їх вираженості. І третя група критеріїв стосувалась ставлення персоналу освітніх організацій до змісту та особливостей проведення технологій.

Для дослідження відповідних критеріїв використовувались *авторські анкети та ряд діагностичних методик*, зокрема, адаптованих авторами дослідження. Це такі опитувальники, як «Методика «Самооцінка тривожності, фрустрованості, агресивності та ригідності»; «Шкали позитивного психічного здоров'я» (Positive Mental Health Scale (PMH-scale) J. [Lukat](#), J. [Margraf](#), R. [Lutz](#), W.M. [van der Veld](#), E.S. [Becker](#); адаптація Л.М. Карамушки, О.В. Креденцер, К.В.Терещенко; «Опитувальник для вимірювання локус контролю здоров'я» (Multidimensional Health Locus-of-Control Scales) (Kassianos, Symeou & Ioannou; адаптація Л.М. Карамушки, О.В. Креденцер, К.В.Терещенко) та ін. [7].

У результаті проведеного дослідження було доведено ефективність розроблених організаційно-психологічних технологій забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Бондарчук, О.І., Карамушка, Л.М. Психологічне здоров'я особистості в умовах війни і повоєнний час (Україна-Польща-Ізраїль) для освітян та психологів. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2023, № 1 (5), С. 1-4. [URL:https://lib.iitta.gov.ua/736031/](https://lib.iitta.gov.ua/736031/)

1. Карамушка Л. Можливості використання методу позитивної психотерапії для реалізації концепції «Healthy Organizations». Організаційна психологія. економічна психологія, 2023. № 29(2-3), С. 25-38. URL:<http://orgpsy-journal.in.ua/index.php/opecp/article/view/393>
 2. Карамушка Л. М. Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу): Навч. посібник. Київ, 2022. 144 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731260/>
 3. Карамушка, Л.М. Тренінг розвитку продуктивних копінг-стратегій в контексті забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни. Організаційна психологія. Економічна психологія, 2024. № 1 (31), С.23-39. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740249/>
 4. Карамушка, Л.М. Тренінгова програма «Як зберегти та підтримати психічне здоров'я освітнього персоналу в умовах війни»: зміст, структура, процедура проведення. Київський журнал сучасної психології та психотерапії. 2022, № 4, С.24-45. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734063/>
 5. Креденцер, О.В. Тренінг розвитку професійної самоефективності персоналу освітніх організацій в контексті забезпечення їхнього психологічного здоров'я та благополуччя в умовах війни. Організаційна психологія. Економічна психологія, № 1 (31), С. 50-59. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/740254/>
 6. Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій: психологічний практикум. Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук ; за ред. Л.М.Карамушки. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 76 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733813/>
-

Кокур О.М.

*член-кореспондент НАПН України,
доктор психологічних наук, професор,
заступник директора з науково-інноваційної роботи
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*

kokun@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-1793-8540

Київ, Україна

Безверхий О.С.

*кандидат психологічних наук, старший викладач,
кафедра психології та соціальної роботи
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

bezoleg2016@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9322-2646

Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У ЗВО

Психологічна освіта в Україні динамічно розвивається. Значно зросла кількість абітурієнтів, які прагнуть вступити на спеціальність "Психологія". Значною мірою це зумовлено воєнним часом та спричиненим цим значним зростанням попиту на психологічні послуги. Відповідно, істотно збільшується важливість вирішення завдання підвищення рівня професійної підготовки психологів.

Аналізуючи сучасний стан психологічної освіти, слід відзначити недостатній рівень практичної підготовки психологів у аспекті надання психологічної допомоги.

Особливістю спеціальності 053 "Психологія" серед споріднених спеціальностей, до яких зазвичай відносять філософію, соціальну роботу та різні напрями педагогіки, є значна практична складова. Наукові дослідження у галузі методології психологічної освіти називають частку практичної складової в психологічній освіті 60-70%. Натомість у споріднених спеціальностях ця частка значно нижча.

Основним методом формування практичних умінь психолога є демонстрація цих умінь викладачем з наступним кількаразовим повторенням цієї дії здобувачем, доки вміння не сформується належним

чином. Через складність психологічних умінь, їх ефективне засвоєння можливе лише в ході спільної діяльності під час психологічного тренінгу. На жаль, з цією формою роботи в українських ЗВО не все гаразд.

У багатьох ЗВО України, включаючи провідні, в навчальних планах відсутні психологічні тренінги як особливий вид занять. Як повідомили нам випускники-бакалаври трьох ЗВО, з ними протягом навчання жоден психологічний тренінг не проводився, натомість студентам пропонувалося проходження платних тренінгів у позанавчальний час вартістю 250-400\$. Це є очевидною невідповідністю державному стандарту підготовки бакалавра з спеціальності 053 "Психологія".

Державний освітній стандарт бакалавра вимагає:

"ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника [1, с. 8].

Державний освітній стандарт магістра вимагає:

"ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість" [2, с. 7].

При цьому професійний стандарт за спеціальністю "Практичний психолог закладу освіти" [3, с. 11] містить серед функцій вимоги, релевантні до програмних результатів навчання для освітнього рівня "бакалавр".

Відповідно до вимог Національного агентства забезпечення якості освіти, всі програмні результати навчання повинні бути забезпечені обов'язковими освітніми компонентами. Отже, в навчальних планах психологів – і бакалаврів, і магістрів – мають бути обов'язково наявні психологічні тренінги. Ми вважаємо, що мінімальний обсяг тренінгів доцільно визначити як 30 аудиторних годин на навчальний рік.

Важливим є також дотримання методичних вимог до проведення психологічних тренінгів, які часто порушуються навіть там, де тренінги містяться у навчальних планах. Зокрема, важливими є такі методичні вимоги:

- кількість учасників заняття під час проведення психологічного тренінгу не повинна перевищувати 15 осіб, оптимальна кількість - 12 осіб;
- безперервний час проведення тренінгового заняття повинен бути не меншим за 4 академічних години.

Порушення вказаних вимог фактично знецінює тренінг.

Вимога щодо кількості важлива для підтримки цілісності групи без активного втручання тренера (викладача). Кількість також важлива для продуктивного розподілу уваги учасників, адже шерінг за участі 12 осіб триває 10-20 хвилин, натомість шерінг за участі 20-25 осіб надмірно розтягується та втомлює, що призводить до погіршення групового сетінгу.

Вимога щодо часу проведення зумовлена наявністю в тренінговому занятті обов'язкових додаткових елементів – "психологічної розминки" та "шерінгу", які разом тривають до 30 хвилин, забираючи значну частину заняття від його основної частини.

Ми пропонуємо внесення доповнень до відповідних освітніх стандартів про особливі вимоги щодо психологічних тренінгів для освітнього процесу з спеціальності 053 Психологія, яким зобов'язати заклади освіти дотримуватися вимог щодо планування навчального процесу та дотримання методичних вимог до проведення психологічних тренінгів під час навчання майбутніх психологів.

Ми вважаємо, що подальший розвиток психологічної освіти в Україні, який набув потужної динаміки у воєнний час, потребує зусиль фахового середовища та академічної спільноти в напрямку розвитку тренінгової складової в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти України. Бакалавр. 053 Психологія.
 2. Стандарт вищої освіти України. Магістр. 053 Психологія.
 3. Професійний стандарт за професією "Професійний психолог закладу освіти" (Наказ Мінекономіки 2425-20 від 24.11.2020).
-

Кравченко О.О.
*доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*
okskravchenko@ukr.net
ORCID 0000-0002-9732-6546
Умань, Україна

ЦЕНТР ВЕТЕРАНСЬКОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

На виконання плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (затв. Каб. Міністрів України від 25 квіт. 2023 р. № 373-р.) передбачений пункт **106. Утворення центрів ветеранського розвитку при закладах вищої освіти у регіонах України.**

Перший в Україні Центр ветеранського розвитку відкритий у Львові на базі Національного університету «Львівська політехніка». Серед завдань Центру – підтримка, допомога, супровід, а також забезпечення професійної інтеграції та реінтеграції ветеранів, їхніх сімей, а також родин загиблих героїв.

Сумський державний університет має практичний досвід соціальної та професійної підтримки військових та членів їхніх сімей. Із відкриттям Центру ветеранського розвитку розширився спектр допомоги Захисникам і Захисницям та їхнім родинам.

На базі Харківського національного університету ім. В. Каразіна створено Центр ветеранського розвитку, для якого створено простір, що поділено на три зони – коворкінг, лекційна і для відпочинку тощо. Таке зонування дозволяє працювати індивідуально, так і в групах в колективі однодумців. Простір має сучасну техніку і враховує всі належні вимоги щодо інклюзивності. В університеті започатковано освітню програму «Організація роботи фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб».

У Вінниці відкрито Центр ветеранського розвитку на базі Вінницького національного технічного університету. Окрім освітніх

складових надаються соціально-психологічна підтримка, правові консультації.

У Дніпрі при Університеті митної справи та фінансів створено аналогічний центр, на базі якого проходять навчання помічників ветерана.

У Миколаєві – при Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили у липні 2023 р. відкрито Центр ветеранського розвитку. У Центрі відбулося навчання помічників ветеранів, які опанували засади нормативно-правової бази захисту прав ветеранів та їхніх родин, визначили зміст соціального захисту ветеранів, вивчили специфіку реабілітації ветеранів війни та їхніх родин, з'ясували соціально-психологічні та комунікативні стратегії щодо співпраці з ветеранами та членами їхніх сімей, проаналізувати сутність професійної адаптації ветеранів до цивільного життя, виявили підходи до організації документообігу фахівця із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб.

Відкрито такі ж Центри ветеранського розвитку у Державному університеті «Житомирська політехніка», а також на базі Національного авіаційного університету (НАУ).

Унікальний досвід має Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» з функціонування Центру ветеранського розвитку. Цей надає послуги військовим та їхнім родинам за сімома напрямками, а саме: ІТ, нафтогазова інженерія, філологія, терапія та реабілітація, будівництво та цивільна інженерія, право та фінансова грамотність, юриспруденція, а також військова підготовка (є можливість здобути військову спеціальність).

Центр ветеранського розвитку Університету Григорія Сковороди у Переяславі поряд із визначеними завданнями Міністерством у справах ветеранів реалізує ряд короткострокових курсів для ветеранів та членів їхніх сімей.

Створення Центрів ветеранського розвитку дозволяє розширити напрями діяльності закладів вищої освіти і відповідно спектр освітніх послуг.

У 2023 р. в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини створено Центр ветеранського розвитку.

Основною **метою** Центру є соціально-психологічна та професійна реабілітація учасників бойових дій, ветеранів та членів їхніх сімей [10].

У Центрі військові, демобілізовані військові та їхні рідні мають змогу здобути професію чи перекваліфікуватися, отримувати послуги:

психологічні, соціальні, юридичні та інші види допомог в межах наявних ресурсів ЗВО.

Основними **завданнями** Центру є: навчання та перекваліфікація ветеранів, підготовка майбутніх помічників ветеранів; соціально-психологічна реабілітація як комплексна система заходів, для утвердження соціального статусу особистості, відновлення психологічних функцій і властивостей; захист ментального здоров'я та соціального благополуччя; включення до повноцінної життєдіяльності; здійснення медико-соціальної, консультативної допомоги; профілактика протиправної поведінки; формування усвідомленого батьківства та популяризація родинних цінностей; актуалізація на відповідальну поведінку в міжособистісних відносинах; проведення профілактичної роботи, спрямованої на формування здорового способу життя; консультування з питань чинного законодавства; попередження кризових станів, зниження рівня проявів суїциду; методична допомога закладам освіти, соціальним центрам, закладам охорони здоров'я щодо впровадження Дружнього підходу до ветеранів та молоді.

Соціальний ефект від діяльності Центру залежить від дотримання принципів: *незалежності* (створення умов для самодостатньої незалежної у всіх сферах життєдіяльності з усвідомлення відповідальності); *залучення* (активне залучення до участі в усіх заходах Центру); *інформативності* (забезпечення доступу до інформації під час реалізації заходів); *комплексності* (комплексний характер реабілітаційних заходів з урахуванням їхніх медичних, педагогічних, психологічних, соціально-побутових, технічних аспектів); *індивідуального підходу* (до визначення характеру та спрямованості реабілітаційних заходів); *можливості для реалізації внутрішнього потенціалу* (застосування форм соціально-психологічної роботи з диференціацією згідно з потребами); *стимулювання саморозвитку* (мотивування до саморозвитку і самоосвіти); *необхідної підтримки* (забезпечення необхідним доглядом та турботою, підтримка оптимального рівня фізичного, психічного та емоційного благополуччя, забезпечення професійного супроводу); *гідності* (забезпечення гідних, безпечних умов перебування, виключення дискримінаційних проявів); *рівності* (забезпечення рівних прав і можливостей); *суб'єктності* (ставлення до учасників як до незалежної самодостатньої людини, повноцінного і повноправного учасника суспільного життя).

Основні **напрямки** роботи Центру:

- консультаційний – процес вирішення проблеми, при якому фахівці Центру пропонують пораду та інші дії, спрямовані на допомогу особі, групі чи громаді, які стикаються з проблемою;
- профілактичний – дії, що виконуються фахівцями Центру з метою попередження чи усунення соціально-психологічних чи інших умов, які причиняють чи сприяють розвитку тих чи інших проблемних явищ;
- просвітницький – активне поширення інформації про соціально орієнтовані знання, надання підтримки та здійснення позитивного впливу у процесі індивідуального, групового, масового спілкування в умовах закладу вищої освіти.

Форми роботи Центру: бесіди; консультації; лекції; тренінги; виступи; проектна діяльність; конференції, круглі столи, семінари; інформаційні повідомлення у ЗМІ; уроки самодопомоги; техніки релаксації тощо.

Центр співпрацює із структурними підрозділами університету, а також передбачає міжсекторальну співпрацю з місцевими органами влади, громадами, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, закладами соціальної сфери та громадськими організаціями, що є важливою умовою реалізації завдань Центру і потребує постійного вдосконалення щодо нарощування двосторонніх зв'язків задля виявлення проблемних явищ й удосконалення надання якісних послуг.

На базі Центру можуть проходити практичну підготовку здобувачі вищої освіти усіх рівнів зі спеціальностей «053 Психологія» та «231 Соціальна робота», здійснювати написання курсових, випускних кваліфікаційних робіт, дисертаційних робіт за цією тематикою.

Список використаних джерел

1. Факультет соціальної та психологічної освіти. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/>
-

Кульбабенко С.В.
*студентка магістерської програми 1-го курсу
спеціальності Психологія
національного університету "Києво-Могилянська академія"
s.kulbabenko@ukma.edu.ua
Київ, Україна*

ІНТЕГРАЦІЯ ТИПОЛОГІЇ МОТИВАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ПСИХОЛОГІВ

В нашому дослідженні обґрунтовується типологія мотивації професійної діяльності психологів. В типології ми виходимо із положення, що професійна мотивація психолога є багатовимірним феноменом, який включає в себе соціальні та особистісні аспекти. В ній розглядаються мотиваційні складові, що впливають на професійну діяльність, взаємодію з клієнтами, і наукову роботу психологів. В контексті типології розглядаються три основні типи: соціоцентричний, аутоцентричний, науково-дослідницький.

Соціоцентричний тип мотивації є ключовим компонентом у типології мотивацій психологічної професії, який охоплює особистості, що віддають перевагу соціально орієнтованій діяльності, спрямованій на благо та покращення життя інших людей. Цей тип визначається високим рівнем емпатії, альтруїзму, бажанням зміцнювати соціальну згуртованість і підтримку. Соціоцентричний тип відображає глибоку інтеграцію між особистісними цінностями та професійною ідентичністю, де ключовим мотивом є сприяння позитивним змінам у житті індивідів та груп. Згідно з теорією самодетермінації Райана та Деці [1], така внутрішня мотивація базується на потребі в прив'язаності та внеску в соціальний добробут, є фундаментальною для задоволеності професійною діяльністю. Психологи, що належать до соціоцентричного типу, здатні створювати глибокі терапевтичні відносини, що базуються на довірі та взаєморозумінні. Вони схильні до роботи в команді та мають високу мотивацію до надання допомоги у складних та кризових ситуаціях. Такі фахівці часто знаходять задоволення у роботі з вразливими групами населення, розробці соціальних програм та ініціатив. Однак, соціоцентричний тип схильний до ризику професійного вигорання через високий рівень емоційної вкладеності та компасії. Тому важливо, щоб такі психологи

використовували стратегії самопіклування та балансування професійних обов'язків, щоб зберігати своє психічне здоров'я та професійну ефективність.

Аутоцентричний тип психологів орієнтується на особистісний розвиток, самореалізацію та пошук автономії в професійній діяльності. Цей тип представляє індивіди, для яких внутрішнє прагнення до самовдосконалення та незалежності є ключовим драйвером професійної мотивації. В основі тлумачення аутоцентричного типу лежить теорія самоактуалізації Абрахама Маслоу [2], в якій потреба в самореалізації розглядається вищим ступенем у ієрархії людських потреб. Індивіди, мотивовані до самореалізації, прагнуть досягти свого максимального потенціалу та розвивати свої унікальні здібності. Аутоцентричні психологи часто проявляють високу продуктивність у сферах, що дозволяють значну міру самостійності та творчої свободи. Вони можуть бути інноваторами, розвивати нові методи та підходи. Їхня потреба в саморозвитку може сприяти постійному професійному зростанню. Основним викликом для аутоцентричних психологів може стати знаходження балансу між потребою в автономії та необхідністю співпраці з колегами та клієнтами. Також для них важливо зберігати мотивацію та високий рівень самодисципліни для досягнення поставлених цілей без зовнішнього контролю.

Науково-дослідницький тип психологів відзначається глибоким інтересом до вивчення, аналізу, та розширення меж знань. Цей тип мотивації характеризується прагненням до нових відкриттів, критичним мисленням, та високою оцінкою наукового методу як засобу пошуку істини. Науково-дослідницький тип, відповідно до теорії пізнання Арістотеля, відзначається однією із основних людських мотивацій – бажанням розширювати свої знання та розуміння світу. Цей тип також пояснюється в теорії самодетермінації, що підкреслює психологічну потребу в компетентності, бажання людини відчувати себе ефективною в інтеракціях з навколишнім світом. Психологи, які належать до науково-дослідницького типу, часто займаються академічною діяльністю, проводять емпіричні дослідження, публікують результати своєї роботи в наукових журналах. Їхні зусилля сприяють прогресу психології як науки, вносять вклад у розвиток теорій, методів дослідження та практичних застосувань. Одним з викликів для науково-дослідницького типу є необхідність забезпечення балансу між дослідницькою діяльністю та викладацькою роботою, а також між

теоретичними інтересами та практичними застосуваннями їхніх відкриттів.

Таким чином, інтеграція типології мотивації психолога у дослідження процесу професійної підготовки створює потужну і надійну основу для підвищення якості психологічної освіти та зміцнення професійної ідентичності майбутніх психологів. Врахування цієї типології може допомогти у формуванні більш ефективних стратегій освіти та професійного розвитку для майбутніх психологів і, забезпечити більш цілеспрямоване та особистісно орієнтоване навчання. Типологія розкриває мотиваційну динаміку психологів, сприяє розробці стратегій з підвищення ефективності професійної діяльності та профілактики професійного вигорання. Типологія мотивації психологів в подальшому обґрунтуванні дозволить глибше зрозуміти внутрішні та зовнішні мотиваційні чинники, що впливають на професійну діяльність, стати основою для подальших досліджень. Ми продовжуємо розвиток цієї теми, розробляючи та впроваджуючи спеціалізований опитувальник, який призначений для ідентифікації мотиваційних типів майбутніх психологів. Цей інструмент дозволяє виявити основні мотиваційні орієнтири студентів, включаючи їхнє прагнення до допомоги людям, саморозвитку та наукових досліджень. Завдяки детальному аналізу отриманих даних, освітні програми можуть бути адаптовані таким чином, щоб максимально відповідати мотиваційним потребам студентів, забезпечити їхню більшу залученість у процес навчання та формувати готовність до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Тадеєва Т. В. Теорія самодетермінації Дісі-Раяна і навчальна мотивація / Т. В. Тадеєва // Наукові записки [Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка], 2012. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2012_3_40
2. Лисенко С. О. Становлення і розвиток парадигми самоактуалізації особистості та її переосмислення у контексті сучасності. Humanities studies: collection of scientific papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house "Helvetica", 2021. 8 (85). P. 20–28. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2021-8-85-02>

Лушин П.В.

*доктор психологічних наук, професор
кафедри освітніх фундацій,
Монтклерського державного університету,*

lushynp@montclair.edu

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9549-1759>

Нью-Джерсі, США

Сухенко Я.В.

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри психології та особистісного розвитку
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»,*

suhenko333@uem.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7440-2537>

Київ, Україна

ШКОЛА ЕКОФАСИЛІТАЦІЇ ЯК МОДЕЛЬ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ І ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. В умовах стрімких технологічних, соціальних та політичних змін і викликів, пов'язаних з війною в Україні, система підготовки психологів потребує трансформації та адаптації до нових реалій. Традиційні підходи до освіти не завжди встигають за динамікою змін, тому пошук інноваційних, гнучких, ефективних моделей навчання, відповідних потребам сучасного суспільства, що забезпечують високу якість професійної підготовки психологів є актуальним завданням.

Мета дослідження полягає в осмисленні основних тенденцій, етапів розвитку психологічної освіти та служби в Україні, аналізі відповідних сучасним умовам принципів і завдань побудови інноваційної моделі підготовки психологів на прикладі Школи екофасилітації професора Лушина.

Виклад основного матеріалу. Підготовка професіоналів у галузі психології на сучасному етапі характеризується низкою тенденцій. Ключові з них є такими: стрімке зростання обсягу інформації та швидке її оновлення; використання методів прискореного навчання; вплив соціальних аспектів, ринку праці на тривалість, темп навчання; діалектика прискорення-уповільнення в освіті; виникнення нових спеціалізацій на перетині

психології та технологій, у т.ч. штучного інтелекту; різноманіття психотерапевтичних підходів і модальностей; деформалізація освітнього простору; поява альтернативних методів навчання тощо. Ці тенденції свідчать про динамічний розвиток професійної освіти психологів, пошук нових, адаптивних підходів до навчання.

Аналіз історичних етапів розвитку психологічної служби системи освіти в Україні дозволяє визначити важливі ознаки даного процесу, та позначити їх в термінах гнучкості, адаптивності, самоорганізації професійної спільноти в умовах невизначеності та кризових ситуацій. Так, для радянського періоду характерною була стигматизація практичної психології через зв'язок з каральною психіатрією. Пострадянський період (з 1991 року) позначився активним розвитком психології в освіті, підготовкою психологів, створенням Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи. З початку війни в Україні у 2014 року відбувається активна підготовка психологів до роботи в екстремальних умовах, розширюються межі міжнародного співробітництва, розвивається травмотерапія та військова психологія. Період повномасштабної війни (з 2022 року) характеризується стрімким зростанням попиту на психологічні послуги, самоорганізацією психологів, масштабною волонтерською роботою, в цілому - парадоксальним розвитком психології на основі неформальної самоорганізації. Наразі розвиток психології та підготовка фахівців в Україні відбуваються в умовах «вимушеної деформалізації» освіти та прориву у сфері штучного інтелекту. Цей термін вживаємо не випадково, оскільки події в Україні, особливо протягом воєнних років, підтверджують обґрунтованість такої перспективи.

Природний експеримент у Школі екофасилітації професора П.В. Лушина відбувається з 2005 р. і базується на неадитивній системі принципів, які відповідають викликам сучасності, формують нову парадигму практичної підготовки психологів, забезпечують розвиток професійних компетенцій майбутніх фахівців:

- принцип особистісної орієнтованості передбачає врахування індивідуальних особливостей, потреб та інтересів кожного, сприяння особистісному зростанню та розвитку;
- принцип екологічності – про створення безпечного, здорового, підтримуючого середовища для навчання, психологічного комфорту та поваги до прав і свобод;

- принцип нелінійності стверджує можливість вивчати предмети, опановувати їх зміст у послідовності, що краще відповідає інтересам, швидкості навчання, сприяє глибокому розумінню матеріалу;
- принцип експоненційності відкриває перспективи для швидкого та масштабного розширення резервів, ресурсів освіти завдяки технологічним інноваціям, прискоренню навчання та їх доступності;
- принцип парадоксальності визнає доцільність використання несподіваних підходів і методів навчання, що можуть здаватися суперечливими, але виявляються ефективними;
- принцип інтенсивності визначає концентрацію освітнього процесу в коротшій часовій перспективі, що може стимулювати до покращеного засвоєння матеріалу та підвищення мотивації;
- принцип короткостроковості акцентує на короткострокових курсах і програмах, які швидко дають практичні навички або знання, важливі для сучасного ринку праці;
- принцип практичності орієнтує освітній процес на реальні завдання та ситуації, сприяє кращому засвоєнню матеріалу та готовності учнів до реального робочого середовища;
- принцип недефіцитарності визначає доступність і достатність освітніх ресурсів і можливостей для всіх учнів, незалежно від соціального, економічного, географічного статусу;
- принцип колаборації з AI розглядає партнерство людського та штучного інтелекту в освіті та психологічній практиці в якості потужного інструменту розвитку особистісного та професійного потенціалу слухачів і викладачів.

Основне завдання Школи екофасилітації – в зворотному відліку... Зворотному відліку від традиційної форми підготовки. Якщо традиційно студент-психолог рухається від теорії до практики, то у Школі екофасилітації зміст розгортається в логіці занурення на найглибший рівень застосування: мова йде про так звану емпіричну глибину – теорія надається тільки за тієї умови, якщо вона є затребуваною. Заняття відбуваються у форматі реальної психологічної допомоги - реальний клієнт отримує допомогу від досвідченого спеціаліста-екофасилітатора в непрепарованому педагогікою вигляді. Слухач спочатку виступає як свідок, спостерігач за реальною консультацією. Згодом розгортається дискусія у межах проблемного простору обговорення. Слухачі виступають у ролі

співтворців програми обговорення та теоретичних пояснень, зумовлених особистим інтересом кожного. Викладач фасилітує дискусію або виступає як провідник у теоретичному змісті, нанизаному на особистий інтерес і практичну спрямованість. Ба більше, викладач не просто дає теоретичне пояснення використаних технік, прийомів, а висвітлює контекст їх використання і зв'язок з глобальним баченням сутності процесу надання допомоги.

Отже, навчальний зміст від самого початку подається в термінах практичного заняття та особистої залученості. Техніки викладаються не абстрактно, а в чітко окресленому контексті застосування. Теорія наповнюється емпіризмом, динамічністю і до кінця інтенсивного курсу відновлюється в повному обсязі не як керівництво до дії, а як сама практична дія. Далі студент отримує можливість змінити позицію спостерігача та дослідника реальної практики на учасника психологічної допомоги. З таким підходом у нього з'являється можливість прожити надану допомогу в ролі клієнта, внутрішньо відчувати психологічні ефекти та принципи екофасилітації як методу надання допомоги.

Школа екофасилітації розгортається як груповий навчальний процес, в якому задіюється групова самоорганізація, що також є джерелом постановки навчально-практичних завдань, засобом спільного подолання станів нерозуміння та труднощів отримання і надання психологічної допомоги. На цьому етапі використовуються ресурси об'єднаного складу учасників з різним досвідом освоєння методу. Слухачі 2-3 рівнів підготовки діляться не лише своїм досвідом роботи в умовах реальних сесій, а й виступають у ролі супервізорів. Викладачі розподіляють із супервізорами-студентами старших курсів процес підготовки. Це оптимізує вирішення проблеми підтримки мотивації навчання у початківців: вони знайомляться з різноманіттям стилів професійної діяльності, не відкладаючи ситуацію застосування на етап завершення навчання.

Таким чином, будь-які форми занять є практичними, особистісно орієнтованими, розподіленими та підкріпленими прикладною теорією, наданою в конкретному контексті її застосування. Додаткові навчальні сесії щодо можливостей використання штучного інтелекту та деліберативне III-практикування дозволяє максимально пришвидшити процес освоєння студентами професійних навичок психологічної допомоги за методом екофасилітації, оскільки вони отримують можливість

практикуватися з III-клієнтами та отримувати змодельовану III-фасилітатором допомогу.

У міру входження та освоєння навчального змісту розкриваються і демонструються принципи екофасилітації, зазначені вище. Зокрема, на одному із занять студенти переконалися в тому, що швидкоплинність змін є реальністю повсякденної психологічної практики. На заняття прийшов клієнт, який переживав складні травматичні симптоми упродовж 8 років життя. Після заняття він був вражений змінами та їх швидкістю упродовж однієї сесії, а ще через тиждень підтвердив їх стійкий характер. У цьому ж контексті підтверджується реальність і механіка застосування принципів експоненційності, нелінійності, а також недефіцитарності в роботі з клієнтами.

Висновки. Аналіз тенденцій та етапів розвитку психологічної освіти та служби в Україні демонструє, що ця сфера переживає період трансформації та адаптації до нових викликів. Стрімке зростання обсягу інформації, використання методів прискореного навчання, вплив соціальних факторів, діалектика прискорення-уповільнення, виникнення нових спеціалізацій на перетині психології та технологій, різноманіття психотерапевтичних підходів, деформалізація освітнього простору та поява альтернативних методів навчання свідчать про динамічний розвиток професійної освіти психологів та пошук адаптивних підходів. Актуальною в даному контексті є модель навчання психологів у Школі екофасилітації професора Лушина, що базується на принципах особистісної орієнтованості, екологічності, нелінійності, експоненційності, парадоксальності, інтенсивності, короткостроковості, практичності, недефіцитарності, колаборації з III, відповідає викликам сучасності, забезпечує розвиток особистісного, професійного потенціалу та компетенцій майбутніх і практикуючих психологів.

Досвід Школи екофасилітації, а також аналіз історичних етапів розвитку психологічної служби в Україні демонструють важливість гнучкості, адаптивності та самоорганізації професійної спільноти в умовах невизначеності та кризових ситуацій. Подальший розвиток психологічної освіти та практики в Україні потребує інтеграції традиційних та інноваційних підходів, активного використання технологічних можливостей та міжнародного співробітництва, а також збереження унікальної здатності до неформальної самоорганізації та волонтерської

роботи, яка переконливо проявилась у період повномасштабної війни в Україні.

Список використаних джерел

1. Лушин П.В., Сухенко Я.В. Підготовка майбутніх психологів на початку війни в Україні: формат «живої психологічної лабораторії» // Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану : Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2022 р., м. Київ). Київ: ДЗВО «УМО», 2022. С.14-18. URL: <https://bit.ly/3rkqcwd>
 2. Лушин, П.В. & Сухенко, Я.В. (2024). Екопсихологічна фасилітація: практика психологічної, педагогічної допомоги та штучний інтелект: навчальний посібник. Київ: ДЗВО «УМО».
 3. Лушин, П.В. (2021). Екофасилітація як інноваційна модальність психологічної допомоги. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти» (с. 187-195). Київ: ДЗВО «УМО». <https://cutt.ly/IYeaNtO>
 4. Лушин, П.В., & Сухенко Я.В. (Ред.). (2021). РЕНІ-світ: особистісно-професійний розвиток і психологічна допомога майбутніх психологів. Полтава: Мирон І. А. 176 с. (Серія «Жива книга»; Т.6).
 5. Лушин, П.В., Сухенко Я.В. Парадокси розвитку освіти в контексті радикальних змін у сфері штучного інтелекту: принцип «інноватики збереження». Матеріали IV науково-практичної конференції «Професійний розвиток в умовах цифровізації суспільства: сучасні тренди (PDDig-2023) у змішаному форматі». Київ : НАПН України ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. С. 81-84.
 6. Lushyn, P.V. & Sukhenko, Y.V. (2023). Ecofacilitative pedagogy as a form of sustainability and social therapy. In: 3rd International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF). 1254 012081 <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1254/1/012081>
 7. Lushyn, P.V. & Sukhenko, Y.V. (2024). Transforming Education: Navigating the Human-AI Ecosystem in Psychological Training and Beyond. In: 4rd International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF).
-

Мельничук Т.І.

*кандидатка психологічних наук,
старша дослідниця, провідна наукова співробітниця
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.*

mti_kiev@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5205-9958,

м. Київ, Україна

Дембицька Н.М.

*докторка психологічних наук,
старша наукова співробітниця, провідна наукова співробітниця
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України;*

natalyde@ukr.net

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0001-6978-7655>

Київ, Україна

Лавренко О.В.

*кандидатка філософських наук,
доцентка, провідна наукова співробітниця
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

olavr47@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9943-9536>

м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГА У РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ В УКРАЇНІ

Професійна підготовка психологів в Україні стоїть перед новими викликами сучасного світу, який швидко змінюється, зокрема такими як психологічна підтримка вимушеним переселенцям, особам, які пережили стресові ситуації, психологічна допомога населенню в умовах військових конфліктів. Проте багато програм підготовки психологів ще недостатньо відображають ці аспекти. Тому стратегічне планування, включаючи реалії сьогодення, є ключовим аспектом для забезпечення якісної освіти, що відповідає сучасним потребам і вимогам. Про це наголошується в Концепції реформування психологічної служби в системі освіти України на період до

2030 року. У цьому стратегічному документі на основі сучасних методів аналізу ситуації та польових досліджень визначено основні можливості, проблеми й загрози та шляхи подальшого розвитку психологічної служби системи освіти України в умовах сучасних викликів: постковідний розвиток суспільства, російсько-українська війна, повоєнне відновлення країни, реформування освітньої сфери [4]. В цих кризових умовах проблема надання гідної психологічної допомоги різним категоріям населення стає доволі актуальною. Однак, на жаль, цій роботі бракує практичної спрямованості: багато програм підготовки психологів в Україні ще недостатньо акцентують увагу на практичних аспектах роботи, не надаючи студентам достатньої практичної підготовки для реальної роботи в майбутній професії.

Нами здійснено теоретико-методологічний аналіз наукових доробок сьогодення в цій царині. Так, Д.М. Супрун представила та детально розглянула компоненти підготовки фахівців-психологів. Нею обґрунтовано вибір педагогічних технологій та висвітлено їх зміст в системі професійної підготовки спеціальних психологів на основі трансдисциплінарного підходу [3, с. 419-428]. А.В. Литвин та Л.А. Руденко Л.А. розглянули та проаналізували професійну підготовку майбутніх практичних психологів до діяльності у надзвичайних умовах [2, с. 113-122].

Тенденції розвитку світового суспільства зумовлюють істотне посилення уваги до проблеми інноваційного (перетворювального) потенціалу особистості. Адже майбутні психологи саме під час навчання ознайомлюються зі специфічними особливостями професійної діяльності, опановують необхідні знання, набувають професійних умінь і навичок. Водночас відбувається розвиток їхньої мотивації щодо здобуття вищої професійної освіти, ціннісного ставлення до обраної спеціальності, формується цілісний образ подальшої професійної царини. Більшість найважливіших характеристик, що визначають особливості професійного становлення особистості фахівця в цілому та його професійної позиції зокрема, закладаються та формуються в період професійного навчання. Найважливіша якість, яку має сформувати майбутній практичний психолог під час навчання, це - здатність до самоосвіти, саморозвитку та подальшої орієнтації у певній спеціалізації, яка вплине на його подальше професійне становлення і безперервне професійне зростання.

Досить важливо розглядати професійну підготовку практичних психологів як цілеспрямований процес формування у них внутрішньої

готовності до майбутньої трудової діяльності, зокрема в надзвичайних ситуаціях, що наразі є в Україні. Психологічна практика часто вимагає співпраці з іншими галузями, такими як медицина, освіта, соціальна робота тощо. Проте багато програм підготовки психологів ще недостатньо інтегровані з цими галузями. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на створення та впровадження в закладах вищої освіти нових підходів, технологій і моделей.

Здійснюючи аналіз наукових доробок, ми виокремили рекомендації, які можна розглядати у ключі сучасних освітніх концепцій та технологій підготовки майбутнього фахівця-психолога. Це, зокрема, такі:

Інтегроване навчання: Освітні програми стають більш інтегрованими, об'єднуючи знання з різних галузей психології, таких як клінічна, когнітивна, соціальна, розвиткова тощо. Це дозволяє студентам отримати більш повне уявлення про різноманітні аспекти психіки та поведінки людини.

Активне навчання: Використання методів активного навчання, таких як проблемне навчання, проєктне навчання, колаборативне навчання тощо, які стимулюють самостійність студентів, розвивають їхнє критичне мислення та аналітичні навички.

Використання технологій: Інформаційні технології, віртуальна реальність, квест-ігри, симуляції та онлайн-ресурси тощо дозволяють студентам отримувати практичний досвід та навчатися віддалено. Вони також допомагають у вивченні новітніх досліджень та підходів у психології.

Практичний досвід: Важливим елементом підготовки фахівців-психологів є набуття практичного досвіду. Стажування в клініках, психологічних центрах, школах, організаціях та інших установах допомагає студентам застосовувати теоретичні знання на практиці.

Міжкультурна компетентність: Зростаюча глобалізація потребує від психологів розуміння та поваги до різних культурних контекстів. Освітні програми надають увагу розвитку міжкультурної компетентності, що допомагає майбутнім психологам ефективно працювати з різноманітними клієнтами.

Напрямки спеціалізації: Сучасні освітні програми часто пропонують студентам можливість обирати спеціалізації в межах психології, такі як клінічна психологія, шкільна психологія, організаційна психологія, спортивна психологія та інші, що дозволяє їм глибше вивчати конкретні галузі свого інтересу.

Тренінгові програми. Розробка та апробування тренінгових програм для психологічної підготовки освітнього персоналу до використання продуктивних копінг-стратегій в контексті забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя в умовах війни, інтерактивних технік, які базуються на використанні технологічного підходу до розробки та впровадження організаційно-психологічних технологій (Л. Карамушка, 2024) [1].

Висновуючи, можна зазначити, що професійна підготовка психологів в Україні потребує системного підходу та постійного вдосконалення, оскільки сучасні вимоги та виклики ставлять перед нею нові завдання. Важливо акцентувати увагу на актуалізації навчальних програм, розвитку практичних навичок, сприянні міжпрофесійній співпраці та забезпеченні якості освіти. Це сприятиме підготовці висококваліфікованих психологів, здатних вирішувати складні завдання сучасного суспільства та відповідати на його потреби.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. (2024). Тренінг розвитку продуктивних копінг-стратегій в контексті забезпечення психологічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни. ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ. ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ, 31(1), 23-39. URL: <https://doi.org/10.31108/2.2024.1.31.2>
 2. Литвин А. В., Руденко Л.А. Перспективна модель інформатизації вищої освіти. Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки : науковий журнал / Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів : Академія ДПтС, 2023. № 2 (11). с. 113-122. DOI 10.32755/sjeducation.2023.02.111
 3. Супрун, Дар'я Миколаївна. Модернізація змісту професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : монографія / Д. М. Супрун. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 492 с. С. 419-428. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30565>
 4. Панок В. Г. (2023). Концепція реформування психологічної служби у системі освіти України на період до 2030 року. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5(2), 1-10. URL:<https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5204>].
-

Митник О.Я.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

mytnyk1969@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2916-7344>

м. Київ, Україна

Євтушенко І.В.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

eiv7308@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5145-7332>

м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВІЙНИ

Останні події, які відбуваються в Україні, обумовлюють постановку нових задач щодо підготовки психологів. Населення України постійно перебуває в умовах дії травматичного стресу, який супроводжується виникненням виснаження, перевтоми, тривоги, спустошення тощо. Перебування в умовах постійного стресу впливають не лише на психоемоційний стан кожного, а і спричиняє руйнування взаємовідносин в сім'ї, погіршення здоров'я що проявляється через загострення хронічних захворювань, старіння організму, виникнення розладів, які пов'язані зі стресами (посттравматичний стресовий розлад, розлад адаптації, ускладнене переживання горя тощо).

Серед труднощів, які постають перед освітою є проблеми, які пов'язані з постійними обстрілами регіонів України, що впливає на діяльність освітніх закладів, адже це передбачає облаштування бомбосховищ, переривання занять, створення додаткового стресу для учасників процесу. Це спричиняє додатковий стрес як для всіх учасників освітнього процесу, так і батьків. Важливо враховувати, що здобувачі вищої освіти, пережили різний індивідуальний досвід, який пов'язаний із проживанням на окупованих територіях, місцях розмежування ліній фронту, прифронтових територіях, які постійно піддаються обстрілам.

Підвищений рівень тривожності та загроза для життя спричиняють погіршення психоемоційного стану, працездатності, концентрації уваги на заняттях, запам'ятовування матеріалу, погіршення, що впливає на сприйняття навчального матеріалу. Для покращення якості навчання необхідними є створення безпечних умов, створення довірливої атмосфери на заняттях, можливість позанавчального спілкування з викладачами.

Важливо також враховувати, що у процесі вивчення матеріалу, який стосується травматичних ситуацій, життєвих криз, інформація може виступати як тригер та запускати актуалізації пережитого травматичного досвіду у здобувачів вищої освіти. Також у процесі навчальної діяльності варто враховувати, що у частини здобувачів вищої освіти близькі люди можуть перебувати на службі, окупованих територіях, чи загинути, саме тому необхідно створювати систему надання психологічної допомоги та підтримки у закладах вищої освіти.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти» № 1583 від 29 грудня 2023 року було запропоновано такі зміни до стандарту вищої освіти зі спеціальності 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки для першого бакалаврського рівня вищої освіти, який було затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 24 квітня 2019 року №565. Так, до розділу 4 було внесено зміни, а спеціальні компетентності 3, 8, 9 викладено у такій редакції: «СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання)... СК8. Здатність організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову, в тому числі особам, які отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни)... СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту». Щодо програмних результатів було внесено зміни до ПР9, ПР11: «ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі професійної діяльності, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання (зокрема, щодо організації заходів раннього втручання)... ПР. 11. Складати та реалізувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій (в тому числі у роботі з особами, що отримали психологічні травми, зокрема внаслідок війни)» [1].

Уточнення, які було внесено до стандарту, передбачають введення освітніх компонентів щодо надання кваліфікованої психологічної допомоги тим, хто постраждав внаслідок впливу військових дій. Також акцент ставиться на ранньому втручанні щодо подолання наслідків психологічної травми у дітей різного віку. Практикуючі психологи наразі стикаються із необхідністю підготовки щодо кризового консультування та введення окремих освітніх компонентів та модулів в освітні програми.

Важливим є комплексне відновлення психосоціального здоров'я українців, оскільки зараз часто зустрічаються психосоматичні порушення, депресивні стани, залежна поведінка тощо. У процесі навчання психологів важливо готувати їх до роботи з вразливими групами населення, серед яких жінки, діти та люди з інвалідністю. Це передбачає тривалу реабілітацію, що пов'язано з необхідністю ранньої діагностики та втручання з метою запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу. Необхідними для психологів є навички, які стосуються оцінки наявності ознак ПТСР у всіх категорії населення, які пережили травматичну подію, зокрема внутрішньо переміщені особи, учасники бойових дій, ветерани, звільнені з полону та інші. За останніми дослідженнями Всесвітньої організації охорони здоров'я, у сфері психічного здоров'я необхідно звертати увагу на короткострокове психологічне втручання відразу після переживання травматичної події, з метою профілактики психічних розладів.

Війна належить до колективних травм, що включає усі категорії людей. Колективна травма «це психічна травма, яку отримала група людей будь-якого розміру, аж до цілого суспільства, внаслідок соціальної, техногенної чи екологічної катастрофи або злочинних дій політичних чи інших соціальних суб'єктів» [2, с.2].

В умовах військових дій, які ведуться в Україні, відбувається травматизація як на рівні колективу, так і на рівні окремих індивідів. Тому психологи мають засвоїти методи надання психологічної допомоги усім категоріям населення, оволодіти знаннями щодо стабілізації психоемоційного стану особистості, запобігання виникнення дистресу, та можливостей його подолання; психолог має володіти соціальною перцепцією – виявляти за зовнішніми ознаками симптоми психотравми, а також професійними вміннями допомоги при дисоціативних розладах, ознаками яких є: добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, небажання розмовляти тощо. Сучасний практичний психолог має володіти

емоційної, інтелектуальною та прогностичною формами емпатії; емоційною стійкістю, магнетизмом, динамізмом та суб'єктністю, вміти надавати психологічну допомогу вчителю щодо побудови розвивального освітнього середовища. Для того, щоб майбутній психолог навчився, перш за все, усвідомлювати сутність запиту і відповідно використовувати ефективні засоби надання психологічної допомоги щодо розв'язання проблеми, важливо на заняттях використовувати дослідницькі методи, серед яких має домінувати у часі проблемно-пошуковий діалог між суб'єктами освітнього процесу. Техніки побудови такого діалогу розкрито нами у публікаціях [3, 4].

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства освіти і науки «Про внесення змін до деяких стандартів вищої освіти» № 1583 від 29 грудня 2023 р. Електронний ресурс: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2023/Nakaz-1583.vid.29.12.2023.pdf>
 2. Чабан О.С., Хаустова О.О. Медико-психологічні наслідки дистресу війни в Україні: що ми очікуємо та що потрібно враховувати при наданні медичної допомоги? Український медичний часопис. 4 (150). 2022. Електронний ресурс: www.umj.com.ua/uk/publikatsia-232297-mediko-psiologichni-naslidki-distresu-vijni-v-ukrayini-shho-mi-ochikuyemo-ta-shho-potribno-vrahovuvati-pri-nadanni-medichnoyi-dopomogi
 3. Митник О.Я. Розвиток пізнавальної сфери особистості студента у процесі електронного навчання // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки», 2022. Випуск №1. – С. 34-38.
 4. Mytnyk, A., Ivashkevych, E., Chanchykov, I., Predko, V., & Stakhova, O. (2023). Professional training of future psychologists in the information space in higher education institutions. Amazonia Investiga, 12(61), 112-121. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.61.01.12>
-

Предко В.В.

доктор філософії в галузі психології, старший науковий співробітник

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи

tori.viktoriya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5160-7636>

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ПЕРЕЖИВАННЯ ВІДЧУТТЯ ВТРАТИ В ПОСТКОВІДНИЙ ПЕРІОД

Постковідний період надзвичайно складний та травматичний етап життя для кожного українця. Він характеризується постійним відчуттям втрати, яке не лише загострюється після коронавірусної пандемії, а й набирає все більших обертів й особливої інтенсивності під час повномасштабного російського вторгнення в Україну. Відчуття втрати завжди супроводжується своєрідним негативним спектром емоційних реакцій, які значною мірою впливають на особистість, її поведінку та сприйняття дійсності. Вона порушує відчуття безперервності, визначеності, комфорту та психологічної безпеки особистості. Саме тому, найбільш актуальним завданням сьогодення для психологічної науки та практики є знаходження найбільш ефективних механізмів подолання наслідків переживання відчуття втрати. Дослідження здійснюється за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в рамках проекту «Постковідна соціально-психологічна реабілітація учасників освітнього процесу в діяльності працівників психологічної служби», реєстраційний номер 2021.01/0198

На фізіологічному рівні переживання відчуття втрати часто призводить до різноманітних функціональних порушень, проблем зі сном, розладами харчової поведінки (переїдання або ж повна відмова від їжі), погіршенням пам'яті та концентрації уваги. Проблеми зі сном можуть супроводжуватися труднощами із засинанням або ж занадто раннім ранковим пробудженням. Це, своєю чергою, обумовлюється різноманітними формами страху, зокрема страхом побачити різні жахіття уві сні; залишатися в ліжку наодинці, або ж страхом не прокинутися взагалі. На психічному рівні переживання відчуття втрати може призвести до повної емоційної дисрегуляції та психологічної травми.

Проте, важливо зазначити, що кожна людина переживає втрату по-своєму, залежно від її особистісних особливостей, життєвого досвіду та соціально-культурного контексту. Важливим чинником успішного подолання наслідків переживання втрати є життєстійкість особистості [1]. Саме вона допомагає людині переосмислити, трансформувати негативний досвід, актуалізувати внутрішні ресурси, а головне надати життєвої сили, стати рушійним механізмом до посттравматичного зростання. Крім того, виклик – структурний компонент феномену життєстійкості є провідною стратегією подолання наслідків переживання втрати. Він надає змогу знайти сенс і переосмислити негативний досвід, реструктурувати свій життєвий простір, зокрема призвести до особистісного зростання, прояву суб'єктності, бажання досягти нової перспективи.

Дослідження підтвердили, що важливу роль у подоланні наслідків переживання відчуття втрати відіграє релігійна віра, гумор та соціальна підтримка [2]. Існують також і природні механізми мінімізації внутрішнього дискомфорту – сльози. В психологічних дослідженнях вже неодноразово було підтверджено, що хімічний склад сліз, викликаних емоційним стресом, відрізняється від вмісту сліз, які виділяються внаслідок подразнення очей. Відповідно, сльози, обумовлені відчуттям втрати, здатні призвести до психологічної розрядки, відновити гомеостаз та вивести з організму токсичні речовини (катехоламін), викликані хімічним дисбалансом гормонів стресу [2].

Серед психотерапевтичних підходів одним з найбільш дієвих методів подолання наслідків переживання відчуття втрати є **когнітивно-поведінкова терапія**, зокрема, когнітивна реструктуризація. Когнітивна реструктуризація може допомогти подолати відчуття втрати шляхом переоцінки або ж спростування негативних переконань пов'язаних зі втратою (це може бути думки про власну провину, неприйняття ситуації, втрата надій та краще та ін.). Досить ефективним механізмом також є **експозиційна терапія**, яка надає можливість експонуватися до об'єктів або місць, які асоціюються зі втратою, щоб знизити психологічний дискомфорт, пов'язаний з ними, що своєю чергою, дозволяє переоцінити свої переживання та відновити контроль над своїми емоціями. Після кожної експозиційної сесії пропрацьовується відчуття та реакції, що значною мірою сприяє рефлексії та перегляду негативних переконань. Більш того, експозиційна терапія допомагає поступово адаптуватися до втрати, переглядаючи її в контексті інших життєвих подій та розвиваючи нові

стратегії адаптації. Значною мірою нормалізації психічного стану сприяють **техніки майндфулнес**, а саме медитації усвідомленості та прийняття, спрямовані на розвиток усвідомлення поточного моменту, зменшуючи вплив роздумів про минуле, що значною мірою сприяє заспокоєнню та зниженню тривоги, пов'язаною з втратою. Також досить ефективною є **нарративна терапія**, яка допомагає трансформувати спосіб сприйняття ситуації, переосмислити ситуацію шляхом розширення власних внутрішніх критеріїв для інтерпретації подій. Вона допомагає особі переглянути події життя, пов'язані з втратою таким чином, аби сформувати нове ставлення. Крім того, через нарративну терапію людина може краще розуміти свою ідентичність та власну життєву історію в контексті втрати, віднайти внутрішні ресурси для сприйняття втрати як своєрідного життєвого досвіду, який створює певне психічне новоутворення для подальшого розвитку. Наразі досить актуальними є різні види арттерапії, яку застосовує більшість людей, навіть на підсвідомому рівні. **Арттерапія** є дуже ефективним засобом допомоги людям справлятися з втратою через мистецтво. Завдяки творчій активності людина може вільно виражати свої емоції та почуття стосовно втрати. Такий процес з одного боку надає можливість переключити увагу, зменшуючи стрес та тривогу, а з іншого слугує певним стимулом для розрядки, механізмом сублімації психологічної енергії, яка знаходить конструктивний вихід й надає відчуття полегшення, відповідно, сприяє відновленню після втрати. Творчий процес стимулює роботу білої речовини мозку (яка відповідає за регуляцію емоцій) й призводить до виділення ендорфінів – природних анальгетиків та нейротрансмітерів, які викликають відчуття задоволення. А також знизити рівень кортизолу, активувати парасимпатичну нервову систему, що значною мірою дозволяє не лише подолати негативні відчуття, а й відчувати релаксацію.

Таким чином, основними психологічними механізмами подолання наслідків переживання відчуття втрати є переміщення фокусу уваги, трансформація негативних переживань (за рахунок емоційно-образної обробки), формування нового ставлення до подій, шляхом знаходження сенсу та створення нової перспективи для подальшої ефективної життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Предко В. В. Життестійкість у постковідний період: подолання наслідків переживання відчуття втрати. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2023. №. 3. С. 23-27 DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.4>
 2. Stein C. H., Abraham K. M., Bonar E. E., McAuliffe C. E., Fogo W. R., Faigin D. A., et al. Making meaning from personal loss: religious, benefit finding, and goal-oriented attributions. J. Loss Trauma. 2009. Vol. 14. P. 83–100. DOI: 10.1080/15325020802173819
-

Романовська Д.Д.

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи;

завідувач науково-методичного центру практичної

психології та соціальної роботи,

Інститут, післядипломної педагогічної освіти

Чернівецької області

Diana_roma@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-3004-6734

Київ-Чернівці, Україна

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА І СТАНОВЛЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У СИСТЕМІ ОСВІТИ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Психологічна служба у системі освіти України відіграє важливу роль в умовах організації освітнього процесу під час війни. Учасники освітнього процесу відчувають та переживають стресові реакції внаслідок бомбардувань, інформаційних впливів, пережитих травматичних подій та втрат. Психологічна допомога та психосоціальна підтримка – ключові слова в контексті подолання освітніх втрат та створення психологічно безпечного освітнього середовища в умовах повномасштабної війни.

Нові умови організації та здійснення освітнього процесу в період війни, потреба у першій та кризовій психологічній допомозі учасникам освітнього процесу та усім громадянам країни стали випробуванням для

практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти України [4]. Переважна більшість працівників психологічної служби системи освіти України, дипломовані випускники закладів вищої освіти за спеціальностями «психологія», «соціальна робота» виявились неготовими до практичної соціально-психологічної роботи з дітьми та дорослими. У зв'язку з цим, у 2022-2023 роках заклади післядипломної педагогічної освіти, в структурі яких є центри/кабінети практичної психології та соціальної роботи, а також громадські організації розпочали активно проводити різноманітні навчально-методичні заходи з розвитку професійної компетентності фахівців шкільних психологічних служб з надання першої, кризової психологічної допомоги, роботі з втратами. На жаль, в системі базової професійної підготовки психологів у багатьох закладах вищої освіти були відсутні практично-орієнтовані курси з цих питань. Хоча ще в умовах пандемії актуалізувалась проблема відсутності практичних навичок роботи у психологів з відновлення та збереження ментального здоров'я та психологічного благополуччя дітей та дорослих.

Отже, першим актуальним викликом до системи професійної підготовки, яку практичні психологи зазначали в опитуваннях та під час проведення фокус-груп, супервізійних/інтервізійних груп в ці роки – відсутність достатніх знань, особливо умінь та навичок щодо практичної роботи з надання першої психологічної, кризової допомоги та відсутність знань з методології роботи щодо нормалізації та стабілізації психоемоційного стану.

За результатами аналітичного звіту, заповненого працівниками психологічної служби Чернівецької області в електронній системі АІС «Я-психолог», у травні 2023 – 79% закладів освіти Чернівецьчини забезпечені практичними психологами (і, або соціальними педагогами), адже саме так називаються посади працівників психологічної служби, згідно з нормативними документами, штатними розписами Міністерства освіти і науки України. У 21% закладів освіти (в малокомплектних та у філіях) таких фахівців немає через відсутність спеціалістів з відповідною освітою у територіальних громадах. Психологічна служба у системі освіти Чернівецької області у 2023 році налічує 649 фахівців: практичних психологів – 393; соціальних педагогів – 256. 67% психологів пройшли професійну підготовку заочно у закладах вищої освіти. Серед соціальних педагогів професійну підготовку пройшли лише 62%, з них 52% теж заочно, в інших випадках на цій посаді працюють вчителі з іншою педагогічною

освітою у зв'язку із виробничою необхідністю через брак фахівців. Також тут варто зазначити, що більшість психологів (на прикладі Чернівецької області), що пройшли професійну підготовку заочно мають ще менше знань, вмінь, навичок для практичної роботи в освіті, ніж випускники очного відділення. Також негативним чином на забезпечення закладів освіти працівниками психологічної служби вплинула ситуація з вилучення у 2014 році спеціальностей «практична психологія», «соціальна педагогіка».

Отже, другим викликом зазначимо дефіцит підготовлених психологів для системи освіти, або відсутність механізму в державі, який би спрямовував випускників-психологів, підготовлених за освітньою програмою «практичний психолог» в заклади освіти. А також необхідно переглянути необхідність здійснювати професійну підготовку психологів заочно, або змінити систему підготовки з акцентом на практичну діяльність.

З 2020 року в Україні було вперше розроблено та затверджено професійний стандарт професії «Практичний психолог в системі освіти» [2]. В цьому документі зазначено загальні та професійні компетентності, якими має володіти практичний психолог, чітко сформульовано 6 трудових функцій, які має виконувати фахівець в освітньому процесі. Переважна більшість випускників психологів, які розпочали роботу в закладах освіти у 2022 році навіть не знайомі з цим документом, і тому не знають державних вимог до своєї професійної діяльності у закладі освіти, мають прогалини у професійній свідомості. А саме сформована професійна свідомість є основним чинником професійного становлення фахівця-психолога, як зазначає відома психологиня Н. Ф. Шевченко «саме особистість, її свідомість та досвід слугують основними засобами, знаряддями і навіть інструментами ефективного здійснення психологічної роботи». Науковець наголошує, що професійна свідомість репрезентує характер і рівень професіогенезу, і саме вона забезпечує виконання низки відповідних функцій фахівця [45].

Професійна підготовка майбутніх психологів до трудової діяльності, до успішної самореалізації, до життєвої самоактуалізації обов'язково враховує процес формування особистісних стратегій професійної діяльності. Під час навчання у ЗВО студент-психолог скеровується викладачами у системі професійних знань і вмінь на досягнення якостей, необхідних в його майбутній діяльності, незалежно від того і одночасно з урахуванням того, в якій сфері відбуватиметься його становлення як професіонала [3].

Оскільки методологія здійснення психологічного супроводу різноманітна, різноманітними можуть бути і тактики практичної роботи: це і анкетування, опитування, інтерв'ю, консультування, бесіди, тренінги, семінари-практикуми, студії, консилиуми, інтервізійні групи та ін. Саме стратегія буде визначати спрямованість заходів та вибір методів роботи в кожному закладі освіти [4]. І тому, формування особистісно-професійних стратегій діяльності майбутніх практичних психологів має стати важливою складовою системи професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Отже, третім викликом у системі професійної підготовки психологів за освітньою програмою «практична психологія» зазначимо відсутність знань про трудові функції психологічного забезпечення освітнього процесу, розуміння змісту та методології психологічного супроводу, не сформованість особистісно-професійних стратегій діяльності.

Професійне становлення сучасного практичного психолога, як вважає В. Г. Панок, повинно ґрунтуватися на використанні особистісного підходу як психолого-педагогічного принципу організації профільної та професійної підготовки спеціаліста, що є одним із важливих наукових принципів, який забезпечує розуміння, пізнання, розвиток та самореалізацію особистості в гармонійному поєднанні соціально-дослідницького і практичного аспектів професійної підготовки [1].

Список використаних джерел

1. Практичному психологу навчального закладу: організація роботи, документація / упорядники Н. В. Лунченко, Т.Ш. Червонна; за ред. В. Г. Панка. К. : Шкільний світ, 2009. 128 с.
2. Професійний стандарт «Практичний психолог закладу освіти». Наказ Мінекономіки від 24.11.2020 № 2425. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/12/Standart_Praktychnyy_psykholoh.pdf (дата звернення: 04.04.2024).
3. Романовська Д.Д. Особистісні стратегії професійної діяльності психологів : монографія. Чернівці : Технодрук, 2014. 246 с.
4. Романовська Д.Д. Психологічна допомога у закладах освіти в період війни: запити, методики, алгоритми дій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. № 1. 2022. с. 148-152. DOI : <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.28>.
5. Шевченко Н. Ф. Розвиток професійної свідомості як пріоритетне завдання підготовки практичних психологів. Психологічні перспективи. Випуск 16. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. С. 298-307.

Терещенко К.В.

*докторка психологічних наук,
провідна наукова співробітниця
лабораторії організаційної та соціальної психології
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України
kteresh75@gmail.com*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1149-2704>

Київ, Україна

Івкін В.М.

*кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
лабораторії організаційної та соціальної психології,
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
vivushka808@gmail.com*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9642-8164>

Київ, Україна

ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСВІТНЬОГО ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ситуації невизначеності, в яких перебувають працівники освітніх організацій під час війни рф проти України, нерідко зумовлюють виникнення негативних психічних станів та негативно позначаються на психічному здоров'ї та благополуччі освітнього персоналу. Отже, достатньо актуальним є аналіз толерантності до невизначеності як детермінанти психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни.

Дотримуючись психосоціального підходу до проблеми психічного здоров'я, Л.М. Карамушка [2] зазначає, що існують специфічні психологічні та особистісні фактори, які роблять людей вразливими до проблем психічного здоров'я. На нашу думку, до таких чинників можна віднести толерантність до невизначеності.

На основі теоретичного аналізу проблеми [1; 5; 7; 8] слід констатувати, що толерантність до невизначеності буде розглядатися нами як здатність осмислювати, позитивно сприймати ситуації невизначеності та ефективно діяти в умовах невизначеності.

Феномен толерантності до невизначеності в освітньому середовищі вивчали О. Брюховецька [1], О. Милославська, О. Гуляєва та Є. Сапьян [4], Г. Павленко [5], С. Хілько [7] та ін. Зокрема досліджено толерантність до невизначеності як ресурс психологічного благополуччя студентів [5], виокремлено основні характеристики толерантного до невизначеності керівника закладів загальної середньої освіти [1], описано формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів [7] тощо. Між тим недостатня кількість досліджень, присвячених вивченню закономірностей розвитку толерантності до невизначеності в контексті забезпечення психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах воєнного часу зумовила вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження полягає у розробці тренінгу розвитку толерантності до невизначеності в контексті забезпечення психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни.

Завдання тренінгу полягають у наступному: а) засвоєння освітнім персоналом знань про зміст та структуру толерантності до невизначеності та його роль у забезпеченні психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни; б) оволодіння освітнім персоналом методами діагностики толерантності до невизначеності; в) формування умінь та навичок, необхідних для розвитку толерантності до невизначеності в освітнього персоналу для забезпечення психічного здоров'я в умовах війни.

Загальний дизайн тренінгу. Тренінг складається зі вступу, основної частини та завершальної частини. У структуру тренінгу входять чотири тренінгові сесії:

- 1) Тренінгова сесія 1. Сутність толерантності до невизначеності освітнього персоналу;
- 2) Тренінгова сесія 2. Складові толерантності до невизначеності освітнього персоналу;
- 3) Тренінгова сесія 3. Толерантність до невизначеності та її роль у забезпеченні психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни;
- 4) Тренінгова сесія 4. Чинники та умови розвитку толерантності до невизначеності в контексті забезпечення психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни.

У рамках технологічного підходу [3; 6] кожна тренінгова сесія включає такі *компоненти*: інформаційно-смісловий, діагностичний та корекційно-розвивальний.

В ході проведення тренінгових сесій використовуються такі *інтерактивні техніки*: «криголами», робота в малих групах, міні-лекції, групові дискусії, «мозкові штурми», метод незавершених речень, творчі завдання, проекти та ін.

Тренінг розрахований на 20 годин, з яких 2 години відведено на вступ, по 4 годин – на кожную тематичну сесію та 2 години – на підведення підсумків. Тренінг призначено для педагогічних працівників та практичних психологів закладів загальної середньої освіти.

Висновки. Розроблено тренінг розвитку толерантності до невизначеності освітнього персоналу в контексті забезпечення психічного здоров'я в умовах війни, протягом якого: а) розкрито зміст та структуру толерантності до невизначеності освітнього персоналу; б) досліджено роль толерантності до невизначеності у забезпеченні психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни; в) проаналізовано чинники та умови розвитку толерантності до невизначеності в контексті забезпечення психічного здоров'я освітнього персоналу в умовах війни.

Список використаних джерел

1. Брюховецька, О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Проблеми сучасної психології. 2015. Вип. 27. С. 70–81. URL: <https://bit.ly/2SvJUDD>
2. Карамушка, Л. М. Психологічне здоров'я персоналу організацій в умовах пандемії COVID-19: огляд зарубіжних досліджень. Організаційна психологія. Економічна психологія. 2021. Вип. 1(22). С. 69-78.
3. Карамушка Л.М. Психологічні тренінги для підготовки менеджерів та персоналу освітніх організацій (реалізація технологічного підходу). Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2022. 145 с.
4. Милославська, О. В., Гуляєва, О. В., & Сап'ян, Є. О. Особливості толерантності до невизначеності працюючих студентів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». 2020. Вип. 69. С. 16–22. DOI: 10.26565/2225-7756-2020-69-02
5. Павленко Г. В. Толерантність до невизначеності як ресурс психологічного благополуччя студентів. Актуальні проблеми психології. Том 7. Вип. 47. 2019. С. 208–219.
6. Панок В. Г., Титаренко Т. М., Чепелева Н. В. [та ін.]. Основи практичної психології. Київ : Либідь, 2001. 536 с.

7. Хілько С. О. Психологічні кореляти формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. Проблеми сучасної психології. 2017. Вип. 38. С. 421-437.
 8. Furnham, A., Marks, J. Tolerance of Ambiguity: A Review of the Recent Literature. Psychology. 2013. No 4(9), Pp. 717-728. DOI: 10.4236/psych.2013.49102
-

Tyshchenko O.V.

specialist of the first category,

Department of psychology and pedagogy,

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Politechnic Institute"

Olenatishenko@gmail.com

Kyiv, Ukraine

TEAM AS A SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

In the context of modern challenges, interest in team building is growing. Joint activity of people in society unites them in collectives, teams, groups. A necessary condition for team development is joint activity, which allows us to consider this construct as a collective subject of activity and at the same time to say that it does not exist in a vacuum, but in a defined social space. Joint activity is a condition for the formation of a small group, and communication is an important prerequisite for it. Not only the content of joint activity determines group processes in the team, but also social and psychological properties can transform it in different ways. In a number of works, N. Volyaniuk, G. Lozhkin, and M. Fomych point out that group processes are inherent in a team and define it as a small group [1]. This allows us to say that the mechanisms of team formation and the characteristics of effective interaction have a socio-psychological nature. The analysis of the literature shows that the team is a long-term, reference group that cannot be short-term, because the foundations of its characteristics do not have time to develop.

It has been established that joint activity is a necessary condition for team development. If we consider the team as a link of a specific social system, then we can talk about stable contacts between its members, in which the connections due

to joint activities are realized. Initially, joint activity is perceived as a certain determining environment and condition for the group's existence. Later, the perception of the role of joint activity changes. Socio-psychological properties and conditions of the group significantly affect the characteristics of joint activity [2]. Emphasizing the active essence of the group, psychologists introduced the concept of "collective subject of activity." The main characteristics of the collective subject of activity include: goal-orientation, as the pursuit of the main significant goal; motivation, as an active attitude towards joint work; integration, as the clarity of the mutual distribution of functions and responsibilities; coherence, as mutual conditionality of actions of interacting subjects; organization or manageability, as subordination to a certain order of actions; effectiveness, as the ability to achieve a certain positive result. In addition to the listed substantive characteristics, there is one more, but rather of a formal nature - spatial and temporal conditions of activity.

Based on the works of N. Volyaniuk, H. Lozhkin, and M. Fomych, we conclude that the term "team" is used to denote small groups with a pronounced target orientation, coordinated interaction of its members, and high productivity. Team members have a high degree of mastery of important applied skills. Namely: functional skills and the ability to build relationships.

Based on the above, the team can be characterized as a certain group of people united by the achievement of a common goal, which largely corresponds to the personal goals of each. Its main features include: 1) the team consists of more than three people; 2) team members participate in joint achievement of the goal; 3) the team has its own individuality; 4) there is a high degree of internal contacts; 5) has an orderly structure; 6) the team periodically evaluates its effectiveness; 7) long-term group; 8) is a group where each member accepts the norms of the team.

So, based on the analysis of the works of modern researchers, we will single out three main characteristics of a team: cooperation, variety of tasks, responsibility for all work and its analysis. The most important thing is that individual team members alone are unable to achieve the goals set before the team due to a lack of knowledge and skills and limited time and resources.

Список використаних джерел

1. N.Yu. Volyaniuk, G.V. Lozhkin, A.B. Kolosov. The formation of ideas about the social and psychological space of conanda. *Habitus Scientific journal of*

sociology and psychology. No. 20. 2020. P. 207-213. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.20.38>.

2. N.Yu. Volyaniuk, G.V. Lozhkin, M.V. Fomych. Team cohesion as a socio-psychological phenomenon. Scientific magazine Habitus. Issue 36, 2022. P.255-259. <http://habitus.od.ua/journals/2022/36-2022/42.pdf>
-

Фурман А.В.

*доктор психологічних наук, професор
кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету
anatoliy_furman@yahoo.com*

ORCID ID: 0000-0003-1550-6955

м. Тернопіль, Україна

Фурман О.Є.

*доктор психологічних наук, професор
кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського національного університету
ofurman72@yahoo.com*

ORCID ID: 0000-0002-7082-9717

м. Тернопіль, Україна

ЦИКЛІЧНО-ВЧИНКОВИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГІЇ ЯК ДО СФЕРИ МИСЛЕДІЯЛЬНОСТІ

Психологію традиційно вважають: 1) або наукою про сукупність психічних явищ (головно процесів, станів, властивостей, тенденцій, а також сприймання, мотивування, мислення, почування, волевиявлення та ін.) і поведінку людини, вищих тварин, яка пояснюється спричиненням цих явищ, 2) або науковою дисципліною, що вивчає закономірності, механізми і факти виникнення, розвитку та функціонування психіки і психічної діяльності особи, груп людей, окремих соціумів (остання позначається терміном «соцієтальна психіка»).

Однак такий усталений погляд на психологію хибує кількома *редукційними* недоліками:

- ✓ по-перше, відображає природність психічного, тобто фіксує феноменальні оприявлення тваринної і людської психіки, проте не охоплює духовного у його сутнісній позаприродності, трансцендентності, ноуменальності, ірраціональності; звідси загальновідомий вирок психології ХХ століття: вона, будучи первинно вченням про душу, «стала наукою без душі»;
- ✓ по-друге, на відміну від точних наук (математики, фізики, хімії та ін.), «які мають справу з банальними предметами думки» (Балл, 2017, с. 87-88), психологія виокремлює надскладний предмет розмірковувань – *життя*, взяте у процесі розвитку як вмістилище всеможливих психічних явищ і душевних станів (В. А. Роменець, П. А. М'ясоїд); тому не тільки «дві стихії – свідомо і несвідомо – стикаються між собою, вносять сум'яття одна в одну, і людина помічає своє перебування у світі» (Роменець, Маноха, 2017, с. 112), а й два світи актуальної буттєвості – психічний і духовний, – взаємно пронизуючи один одного, уможлиблюють плинну екзистенцію її різномодусного (суб'єктного, особистісного, індивідуальнісного, універсумального) уприсутнення в соціальному повсякденні і цього зовнішнього світу у внутрішньому засвіті особи;
- ✓ по-третє, своєрідним незвіданим пограниччям, що поєднує непоєднуване в науково-раціональному витлумаченні, тобто охоплює в онтичній єдності психічне і духовне, є *свідомість* як та «сфера забутого буття», що ніколи до кінця непізнавана (І. Кант), адже її сутнісний горизонт функціонування належить позаприродному, квазіпредметному, метафізичному (М. К. Мамардашвілі, О. М. П'ятигорський, М. Ю. Савельєва, А. В. Фурман), що вимагає, з одного боку, рефлексивно опрацювати метатеоретичну мозаїку життя свідомості, з іншого – обґрунтувати внутрішні умови вактуальнення свідомої здатності людини як самобутнього досвіду і його постійне розпросторення назовні, за межі реальності, себто перебування у стані безупинного цілісного трансцендування (див. А.В. Фурман 2017; 2018);
- ✓ по-четверте, за три з лишком століть наукового періоду розвитку психології тупиковим виявився сам шлях чіткого (власне об'єктивного) визначення її предмета, що й сьогодні залишається актуальною проблемою; і це незважаючи на те, що на цьому шляху все звелось, починаючи із XVIII століття, до віднаходження все нових і

нових предметів цієї науки; так, не вдаючись у деталі й не апелюючи до персоналій, історія психології містить десятки більш-менш аргументованих упредметнень: явища свідомості, безпосередній досвід суб'єкта, пристосованість походження психічних діяльностей, поведінка, несвідоме, процеси сприйняття, формування і переробки образів, вищі цінності та екзистенційні ресурси особи, пізнавальні здібності людини, психіка, психічна діяльність, внутрішній світ людини, модуси суб'єктивної реальності, індивідуальний світ *Я* людини, психічна реальність, психосфера і т. д. і т. ін.

Відтак окреслене проблемне коло розвитку сучасної психологічної науки може бути розірване тільки *методологічно*. Це спричинено тим, що проблема полягає не у формі, матеріалі чи змісті того, що пізнається, а в методі пізнання, способі мислєдїяння. Інакше кажучи, суть справи полягає у зміні самої *методологічної оптики* її розуміння, інтерпретації, творення, практичного використання [2]. У зв'язку з цим максимально проблематизуємо ситуацію: *як не парадоксально, але, зважаючи на обмежені можливості отримання у природничо-науковий спосіб достовірного психологічного знання, у майбутньому малоперспективним є розвиток психології як науки, тоді як евристичним і вкрай продуктивним – як самотутньої сфери мислєдїяльності й, отже, її утвердження як особливого світобачення, атрибутивної ковітальної практики і навіть способу та якості життя.*

Альтернативна ідея відносно розуміння і призначення психології була розкрита в публічній лекції перед науковими співробітниками Інституту загальної і педагогічної психології Георгієм Щєдровицьким (1929-1994) ще в 1980 році. Зокрема, тоді він переконував, що треба розглядати психологію не як науку, котра має свій предмет і метод, а як «увесь світ, сприйнятий із певного погляду», й відтак «не лише як сукупність окремих наукових дисциплін, а й як увесь універсум людської життєдїяльності, взятий за певного повороту, ракурсу, з певним технічним і практичним відношенням» (див. Щєдровицкий, 2000, с. 6). Однак це аргументоване звернення відомого методолога до психологів-дослїдників про можливість кардинально інших місця, ролі і покликання психології у житті особи, суспільства, культури, людства на десятиліття залишилося не те, що неопрацьованим, але навіть належним чином неосмисленим.

Через чверть століття (2005 рік), з нашого погляду, невдалу спробу в цьому напрямку здійснив один із визнаних представників філософської

школи Г. П. Щедровицького Вадим Розін (нар. 1937 р.) під час розробки авторської версії дисципліни «Методологічні основи психології» (див. Розін, 2005). Річ у тім, що цей автор справді прагне втілити у життя *ненатуралістичний, тобто власне методологічний, підхід*, який передбачає критичний погляд на течії, напрями і школи наявного наукового розуміння психічної реальності й одночасно вимагає ґрунтовної рефлексії усіх (зокрема і його власних) теоретичних побудов у психології, а також має супроводжуватися окремою методологічною реконструкцією способів роботи і мислення психологів. Однак він зреалізовує цей «ненатуралістичний підхід» як «особливий методолог, методолог з обмеженою відповідальністю», тому що діє у *кооперації з предметником* (ученим, педагогом, психологом, проєктувальником та ін.), виконуючи при цьому суто дорадчі функції: радить йому, як мислити і діяти, але не тому, що знає справжню реальність, а постає в ролі фахівця, котрий вивчає і конструює мислення.

Отож, В. М. Розін, вибудовуючи власну версію психології, вчиняє не як методолог-мислитель і психолог-творець психодуховної дійсності в одній непересічній особі, а як дистанційований від методологічної сфери психології окремішній методолог, котрий, хоча й використовує весь арсенал методологічних засобів і способів діяння, усе ж розгортає свою роботу як обслуговувач психологів-предметників, підказуючи їм як розмірковувати і діяти у ситуаціях наукової кризи, відповідає на їхні запити, враховуючи їх бачення психічної реальності й нагальних проблем психологічного дискурсу, веде з ними рівноправний діалог.

У 2017 році одним з авторів запропонована новаційна програма із дисципліни «Психологія як сфера мислєдїяльностї», що неодноразово доопрацьовувалася й пройшла успішну апробацію на третьому (освітньо-науковому) рівні підготовки упродовж наступних шести років академічного вишколу докторів філософії зі спеціальності 053 «Психологія» (див. Фурман А.В., 2021). Пропонований авторський курс зреалізовує повною мірою альтернативне до традиційного, суто природничо-наукового чи гуманістично центрованого, розуміння психології як системи раціональних знань про психіку, принципи, закономірності, поняття і феномени її розвитку в комах і тварин та в онтогенезі особи як суб'єкта, особистості, індивідуальності. Ця альтернативність джерелить від *ідеї Георгія Щедровицького* розглядати психологію як щось значно більше і вагоміше (і певне бачення світу, особливий світогляд, одночасно весь світ, взятий в

окремому розвороті, ракурсі, і фокусування на формах і способах мислекомунікації та соціального практикування людей та ін.), хоча її тематичне, структурне, змістове і поняттєво-категорійне наповнення є авторським, інноваційним (див. [1]).

Отож, циклічно-вчинковий підхід до розуміння, пізнання, конструювання і рефлексування певних фрагментів буттєвої дійсності (зокрема й психодуховної) був обґрунтований одним з авторів у 2013 році (Фурман А.В., 2013), а в наступних конкретизований у методологічному і прикладному аспектах (див. Вітакультурна..., 2019, с. 655-666, 709-724, 827-837; Методологія і..., 2019, с. 6-235; Фурман А.В., 2020 та ін.). Ідейно-змістовим джерелом розробки названого підходу стала філософсько-психологічна теорія вчинку видатного українського мислителя Володимира Роменця (1926-1998) у її центральній ланці – в канонічній оргсхемі здійснення людиною як натхненною особистістю довершеного вчинення (Академік..., 2016; Психологія..., 2012; Роменець, Маноха, 2017), а його методологічний ресурс склали чотири базових принципи (учинковості, метасистемності, циклічності, синергійності), шість закономірностей функціонування цілісного циклу окремого метапроцесу як психосоціальної події, а також похідні від них нормативи і приписи (передусім обов'язкова наявність чотирьох періодів і восьми фаз-етапів, механізмів розвитку чи самоорганізації, форм і способів оприявлення субпроцесів та ін.). Примітно й те, що цей авторський підхід розробляється як надскладний інструмент професійного методологування у контексті постановня *вітакультурної методології*, яка проєктує і семантичними та графічними засобами створює окремий світ мислення, діяльності, мислевчинення в епістемних системах координат «життя – культура», «філософія – соціальний досвід», «наука – мистецтво», «теорія – практика» (див. також Фурман А.В., 2015).

У будь-якому разі за своєю парадигмально-інструментальною складністю окреслена методологічна оптика пізнання-конструювання-творення такого буттєвого пласта реальності, як *сфера психології*, виходить за рамки аналогічних оптик класичного, некласичного і постнекласичного ідеалів/типів наукової раціональності, нещодавно описаних М. С. Гусельцевою (2017). Річ у тім, що останні в еволюції психологічного знання постають із засадничої передумови – взаємовідношень суб'єкта й об'єкта науки, причому має місце як зростання складності об'єктів дослідження, так і збільшення ідеалізованого горизонту їх всеможливих упредметнень в історичному поступі духовного життя людства. І навіть за сучасного, себто

за тенденцією до постнекласичного, типу раціональності, де об'єкт психологічного пізнання береться у розвитковій мережі складних, плинних, часто нестійких і навіть спонтанних, взаємодій, дихотомія «суб'єкт – об'єкт» перебуває в осередді гносеологічного опрацювання. А це, вочевидь, дає одноплщинну свідомісну проєкцію психології як природничо зорієнтованої науки, проте унеможлиблює її розуміння як уселенської сфери миследіяльності.

У нашому рефлексивному дослідницькому досвіді *методологічна оптика обґрунтування сфери психології* відповідно до принципів, закономірностей, нормативів і приписів циклічно-вчинкового підходу постає:

1) концептуально – у чотирьох взаємозалежних сутнісних у змістовленнях цього метафізичного поняття: *ситуаційно* як особлива налаштованість свідомості дослідника, *мотиваційно* як її сформована інтенція спрямовано використати вказану оптику на інструментальному рівні миследіяння, *діяльно* як зреалізування оптимального набору методологічних лінз для більш адекватного розуміння психодуховної дійсності, *післядіяльно* як рефлексія продуктивності, результату і наслідків цілевизначеної й поцінованої психологічної роботи із цією дійсністю;

2) телеологічно – у кватерному спричиненні зазначеної оптики: цілями і завданнями цього методологічного дослідження, термінологічним апаратом сучасної філософії і психології та авторським тезаурусом (поняттєво-категорійним ладом), сконструйованою теоретичною схемою розуміння-пізнання-творення освоюваної сфери, перспективним мислерефлексивним реконструюванням спектра причин-цілей здійснюваних психологічних мислення, діяльності, методологування, мислевчинення;

3) миследіяльно – у четвірному збалансуванні таких іпостасей або модусів:

а) *ресурсу* методологічно досконалого саморефлексивного налаштування дослідницької свідомості на розуміння, пізнання, конструювання і творення психодуховної дійсності як сфери психології;

б) інтелігібельного *посередника* між психологом і світом, коли вказана оптика зорганізовує й інструментально наповнює його роботу і миследіяльність, уможливаючи розуміннєве осягнення того, що не під силу поняттєвим абстракціям;

в) дослідницького *засобу* створення найадекватнішого світоглядним ідеалам, цілям і цінностям сценарію ковітального культурного утвердження психології як сфери миследіяльності;

г) *інструменту* різнопозиційного і підсумкового рефлексування психологічним співтовариством і кожним громадянином повноти, продуктивності та якості методологічної організації сфери психології у її основних формоутвореннях – у роботі, мисленні, миследіяльності, методологуванні, мислевчиненні (див. детально [3]).

Отже, у нашій практиці циклічно-вчинкової миследіяльності методологічна оптика конструюється із багатofункціонального припасовання окремого модуля лінз-засобів, котрі, по-перше, використовуються в максимально розширеному онтологічному діапазоні, що поіменовується дихотоміями «буття – свідомість», «людина – світ», які поєднуються на різних буттєвих щаблях уприсутнення людини як суб'єкта, особистості, індивідуальності такими формами її індивідуально-самісного практикування, як робота, діяльність, учинок (П. А. М'ясоїд (2016), В. А. Роменець (2013), С. Л. Рубінштейн (2003)); по-друге, уможливають канонічне розгортання авторського методологічного вчинення в обґрунтуванні психології як сфери миследіяльності у єдності чотирьох дослідницьких компонентів-стратегем (ситуації, мотивації, дії, післядії) й, по-третє, забезпечують добування філософсько-психологічних знань не лише чіткої методологічної організації, а й збалансованої панорамної дисциплінарності, що наочно підтверджує програма авторського курсу для здобувачів третього рівня (доктора філософії) підготовки «Психологія як сфера миследіяльності» одного з авторів (див. Фурман А.В., 2021).

Список використаних джерел

1. Фурман А.В. Авторська програма дисципліни «Психологія як сфера миследіяльності». Психологія і суспільство. 2021. №1. С. 160-185.
 2. Фурман А.В. Методологічна оптика як інструмент мислевчинення. Психологія і суспільство. 2022. №2. С. 6-48.
 3. Фурман А.В., Фурман О.Є. Методологічна організація психології як сфери миследіяльності. Психологія і особистість. 2021. №2(20). С. 9-45.
-

Хватова О.Г.

*аспірантка кафедри публічного управління та права,
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
м. Дніпро, Україна*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГІВ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Роль психології у суспільстві стає дедалі значимішою, адже вона впливає різні сфери життя: від особистої психічної підтримки до управління персоналом і соціальної адаптації. У зв'язку з глобальними тенденціями у розвитку науки та технологій, економіки та освіти, професійна підготовка психологів в Україні стикається з низкою сучасних викликів, які потребують серйозного аналізу та розробки перспективних підходів. Тож постають сучасні виклики у професійній підготовці психологів в Україні, а саме: інтеграція наукових та практичних знань тобто з урахуванням швидкого розвитку наукових досліджень у галузі психології важливо забезпечити студентів актуальною інформацією та навичками, необхідними для роботи в сучасному світі. Це потребує постійного оновлення навчальних програм та впровадження нових методик навчання.

Щодо мультимедійних технологій в освіті то у сучасному навчанні все більшого значення набувають мультимедійні технології. У сучасному світі, де технології швидко розвиваються і впливають на всі сфери життя, освіта не є винятком. Мультимедійні технології стають невід'ємною частиною освітнього процесу, особливо у психології. Психологи повинні бути готові до ефективного використання онлайн-курсів, вебінарів, віртуальних лабораторій та інших інтерактивних засобів для забезпечення якісної та доступної освіти для своїх здобувачів освіти та клієнтів. Однією з основних переваг мультимедійних технологій у психологічній освіті є можливість візуалізації складних концепцій та процесів. Використання відео, анімацій, інтерактивних презентацій допомагає здобувачам освіти краще розуміти матеріал і запам'ятовувати його. Наприклад, учасники вебінарів можуть спостерігати за конкретними сценаріями взаємодії людей, або аналізувати реальні випадки з використанням відеоматеріалів. Крім того, мультимедійні технології дозволяють зробити навчання більш

доступним та гнучким. Онлайн-курси та вебінари дають можливість отримати знання незалежно від місця перебування і розпорядку дня. Це особливо актуально для психологів, які можуть працювати як в університетських аудиторіях, так і в онлайн-середовищі, проводячи консультації або тренінги через відеозв'язок. Проте, разом із перевагами, мультимедійні технології також ставлять перед психологами певні виклики. Наприклад, необхідно вміти адаптувати матеріали для різних аудиторій і форматів, а також забезпечити інтерактивність та залучення учнів до процесу навчання. Отже мультимедійні технології відіграють ключову роль у підвищенні якості та доступності освіти в сучасному світі. Для психологів це означає не лише використання новітніх засобів навчання, а й постійне вдосконалення своїх навичок та адаптацію до швидко змінюючогося освітнього середовища.

У сучасному світі, де міжнародна співпраця стає все більш важливою, Україна не залишається осторонь цього процесу. Зростаюча відкритість країни для міжнародних зв'язків вимагає від психологів готовності працювати у багатонаціональних та мультикультурних командах, де врахування культурних особливостей та різноманітних соціальних контекстів відіграє важливу роль.

Одним із головних викликів, з якими зіштовхуються психологи в умовах глобалізації, є розуміння та повага до різних культур. Вони повинні бути готові розбиратися в різних системах цінностей, нормах поведінки та ментальності різних національних груп. Здатність адаптуватися до різних культурних середовищ, розуміти та враховувати їхні потреби та перспективи є ключовою умінням для успішної роботи психологів у міжнародному співробітництві.

Крім того, існує потреба в розвитку міжкультурної компетентності серед психологів. Це включає в себе уміння ефективно спілкуватися та співпрацювати з представниками інших культур, враховуючи особливості їхньої мови, манери спілкування та підходів до вирішення проблем. Важливо також бути відкритим до нових ідей та поглядів, здатним до толерантного ставлення до культурних відмінностей та вміння швидко адаптуватися до змін у міжкультурному середовищі.

Нарешті, психологи мають розвивати навички роботи в умовах культурного розмаїття та конфліктів. Це означає вміння ефективно вирішувати конфліктні ситуації, сприяти побудові міжкультурного співробітництва та співпраці, а також використовувати культурні ресурси

для підтримки психічного здоров'я та соціальної інтеграції різних груп населення.

Отже, глобалізація та міжкультурна взаємодія створюють нові виклики для психологів в Україні. Вирішення цих викликів вимагає від них не лише розуміння та поваги до культурних відмінностей, а й розвитку міжкультурної компетентності та навичок роботи в умовах культурного розмаїття. Тільки відповідно до цих умінь та навичок психологи зможуть успішно працювати у міжнародному співробітництві та сприяти побудові гармонійних міжкультурних відносин.

Розвиток цифрових технологій змінює як способи спілкування та взаємодії, а й вимагає від психологів уміння адаптуватися до нових умов. Це стосується використання цифрових інструментів у проведенні психологічних досліджень, так і надання психологічної допомоги використовуючи мережу.

Необхідно розробити та впровадити освітні програми, орієнтовані інтеграцію нових наукових досягнень і практичних навичок у сфері психології.

Важливо забезпечити психологів навичками роботи з клієнтами з різних культур і соціальних середовищ, щоб вони могли ефективно взаємодіяти та вирішувати завдання, що стоять перед ними.

Розвиток міжнародного співробітництва в галузі обміну знаннями та досвідом важливий для українських психологів з кількох причин, особливо у контексті мережевої освіти. Міжнародне співробітництво відкриває доступ українським психологам до передового досвіду та методик, які використовуються в інших країнах. Це дозволяє їм ознайомитися з новими підходами до розв'язання проблем та використовувати ефективні інструменти.

Щодо розширення горизонтів, то обмін досвідом і знаннями з колегами з різних країн допомагає українським психологам розширити свій кругозір і отримати нові ідеї. Вони можуть вивчати різні культурні підходи та перспективи, що розширює їхнє розуміння людської психології.

Підвищення кваліфікації через мережеву освіту це проходження онлайн курсів, вебінарів та мережеві платформи для обміну досвідом, стає все популярнішою серед психологів. Міжнародне співробітництво дає можливість залучати до цих ресурсів ведучих фахівців з усього світу, що робить навчання більш різноманітним і корисним.

Створення міжнародних наукових мереж, обмін знаннями і досвідом через мережу психологів з різних країн сприяє створенню міжнародних наукових мереж. Це сприяє колаборації над спільними дослідницькими проектами, обміну ідеями та вирішенню важливих проблем у галузі психології.

Отже, міжнародне співробітництво в галузі психології і мережева освіта взаємодоповнюють один одного, дозволяючи українським психологам не лише поглиблювати свої знання та навички, а й бути активними учасниками глобальної психологічної спільноти. Висновок

Сучасні виклики у професійній підготовці психологів в Україні потребують комплексного та системного підходу. Необхідно активно розвивати освітні програми, адаптувати їх до сучасних умов та потреб, а також активно впроваджувати інноваційні методики навчання. Тільки таким чином українські психологи зможуть успішно справлятися з викликами сучасного світу та ефективно вирішувати завдання, що стоять перед ними.

Список використаних джерел

1. Jones E. E. and Pittman T. S. Toward a general theory of strategic self-presentation. In J. Suls (Ed.), Psychological perspectives on the self. (Vol. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1982.
 2. Панок В.Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія / В.Г. Панок. – Київ : Ніка-Центр, 2017. – 188 с. – 11 д.а. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707672> (Дата звернення 12.03.2024)
 3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
 4. Гальцева Т., Хватова О. Мережева форма здобуття освіти – модель реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти. Управлінський аспект. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Публічне управління та адміністрування. 2023. № 3 (3). С. 50–62.
-

РОЗДІЛ III. РЕЗОЛЮЦІЯ

РЕЗОЛЮЦІЯ

за підсумками всеукраїнського круглого столу

«Професійна підготовка психологів в Україні: стратегічні завдання» (23 квітня 2024 р. м. Київ)

Відповідно до плану роботи Національної академії педагогічних наук України на 2024 рік Відділенням психології та спеціальної педагогіки НАПН України 23 квітня 2024 р. проведено всеукраїнський круглий стіл «Професійна підготовка психологів в Україні: стратегічні завдання».

Проведення круглого столу зумовлено гострою потребою обговорення найбільш актуальних проблем у професійній підготовці психологів та обґрунтування її візії і шляхів удосконалення в умовах повномасштабного російського вторгнення, глобалізації та інших викликів XXI століття.

За останні роки в освіті психологів накопичилась низка проблем, які зумовили помітне зниження рівня її якості і, як наслідок, погіршення якості надання психологічних послуг населенню та учасникам освітнього процесу.

У процесі роботи круглого столу наголошено на необхідності визначення пріоритетів і завдань професійної підготовки психологів в Україні відповідно до наявних викликів; ідентифікації та вирішення проблем поліпшення якості підготовки психологів у закладах вищої освіти (далі – ЗВО); порівняння практики підготовки психологів в Україні, США і країнах ЄС; з'ясування місця української психології у світовому контексті; налагодження співпраці й координації взаємодії профільних підрозділів ЗВО та академічних установ психологічного профілю у проведенні наукових досліджень та вдосконаленні методології підготовки майбутніх психологів.

Констатовано, що сьогодні, за даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), в Україні здобувають вищу освіту за спеціальністю 053 «Психологія» 19 тис. 496 студентів. З них – 5 тис. 943 осіб на рівні «бакалавр» і 13 тис. 553 – на рівні «магістр». При цьому дві третини здобувають вищу освіту з психології на основі контракту.

Наголошено, що компетентності сучасного психолога потребують постійного перегляду й оновлення відповідно до вимог воєнного часу та основних запитів населення на психологічні послуги. Обґрунтованими з огляду на це постають потреби розширення змісту підготовки психологів за рахунок додавання міждисциплінарного компонента, розроблення та запровадження спеціальних сертифікатних програм у закладах післядипломної освіти.

Учасники круглого столу приділили значну увагу розкриттю актуальних проблем професійної підготовки психологів в Україні, серед яких:

- очевидна суперечність між фінансовими інтересами ЗВО та етичними принципами у психології;
- необмежений і неконтрольований набір на магістерські програми з психології спеціалістів інженерного, медичного, історичного, журналістського та будь-якого іншого фаху, які не мають базової психологічної освіти;
- нерозрізненість вимог до змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів і психологів-науковців/викладачів, що породжує плутанину і поступово виводить психологію із власне наукової сфери у сферу позанаукових концепцій і теорій;
- агресивна інвазія у сферу підготовки і підвищення кваліфікації українських психологів концепцій, теорій і шкіл, зокрема зарубіжних, які є далекими від принципів науковості, доказовості та об'єктивності;
- відсутність у процесі підготовки та підвищення кваліфікації практикуючих психологів диференціації змісту і механізмів застосування понять «освітня кваліфікація» та «професійна кваліфікація» відповідно до вимог Закону України «Про освіту» (стаття 34. Кваліфікації).

Беручи до уваги пропозиції, висловлені у виступах та загальній дискусії, учасники всеукраїнського круглого столу визначили такі стратегічні пріоритети вдосконалення професійної підготовки психологів в Україні:

- суттєве (щонайменше втричі) збільшення державного замовлення на підготовку бакалаврів із психології;

- підвищення з метою поліпшення якісного складу вступників на психологічні спеціальності порогового балу для вступу від гранично низького (100) до 130 балів;
- обмеження (унеможливлення) вступу до магістратури з психології для абітурієнтів, які не вивчали психологію, здобуваючи попередню освіту;
- заміна вимоги НАЗЯВО демонструвати унікальність бакалаврських освітніх програм (ОП) для психологів на універсальний стандарт, що має забезпечувати зрозумілу й загальновизнану базову платформу цього рівня вищої освіти;
- запровадження на період воєнного стану та повоєнного відновлення України фіксованого переліку ОП магістерського рівня переважно за такими напрямками: кризова психологія, реабілітаційна психологія, клінічна психологія, військова психологія, психологія конфлікту, консультативна психологія, психологія дитинства та сім'ї. При цьому наповнення (контент) ОП має чітко відповідати назві та меті програми;
- формування у випускників профільних факультетів та кафедр ЗВО професійних компетентностей з надання першої психологічної допомоги постраждалим унаслідок надзвичайних ситуацій;
- невідкладна розбудова системи післядипломної психологічної освіти, куди мають бути імплантовані зокрема й тренінги, що проводяться зарубіжними фахівцями.

Учасники круглого столу також вважають за необхідне:

- Домогтися визнання на державному рівні пріоритетності потреб розвитку вітчизняної психологічної науки та освіти як головної умови нарощування національних спроможностей психологічної підтримки комбатантів і цивільного населення під час дії воєнного стану та в період повоєнного відновлення України.
- Наближати стандарти фахової підготовки психологів у системі вищої освіти України до кращих світових зразків організації психологічної освіти. Запровадити додатковий рік практики під супервізією як обов'язкову складову психологічної освіти (клінічного напрямку).
- Розробити конкретні заходи з поєднання формальної і неформальної освіти студентів-психологів, що має задовольняти нагальну потребу отримання ними додаткової підготовки з різних напрямів психотерапії та психоконсультації. Передбачити також поєднання

можливостей формальної, неформальної та інформальної освіти в процесі підвищення професійної кваліфікації психологів, яке мають здійснювати заклади післядипломної освіти та заклади вищої освіти згідно з розробленими та затвердженими програмами сертифікатного навчання.

- Спираючись на кращий зарубіжний досвід, вжити заходів щодо суттєвого поліпшення якості викладання психологічних дисциплін, набуття кваліфікації науково-педагогічних працівників фахівцями, що спеціалізуються в галузі методології викладання психології. Особливу увагу звернути при цьому на наукове та культурологічне обґрунтування концепцій та методів практичної роботи.
- Розгорнути компаративні дослідження практик викладання психологічних дисциплін та стану психологічної науки в країнах Євросоюзу, у США та Канаді з наступною публікацією результатів цих досліджень на загальноукраїнському рівні.
- Активно застосовувати практику оцінювання та присвоєння професійних кваліфікацій у сфері психології кваліфікаційними центрами як суб'єктами, що відповідно до законодавства України уповноважені державою оцінювати і визнавати результати професійної підготовки громадян, отриманої, зокрема, шляхом неформальної чи інформальної освіти.
- Активізувати діяльність профільних факультетів і кафедр ЗВО та академічних установ психологічного профілю щодо інформування майбутніх психологів, які здобувають вищу освіту, про доступні програми міжнародної академічної мобільності.
- Рекомендувати МОН України разом з Координаційним центром з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України розглянути у стислі терміни питання щодо можливості покладення на міжвідомчу координаційну раду, яка діє при НАПН України, повноважень з:
 - а) координації психологічних та педагогічних досліджень, що плануються і здійснюються ЗВО та науковими установами будь-якого адміністративного підпорядкування;
 - б) експертизи всеукраїнських і міжнародних проєктів з надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги постраждалим від війни.
- Запровадити обов'язкове ліцензування психологів та сертифікацію психологічних послуг, створивши для цього міжвідомчу комісію з

ліцензування. При цьому процедурі ліцензування надати статус інституційного завершення способу підвищення кваліфікації раз на 5 років за певним напрямом (підходом) психологічного консультування за умови, що претендент на отримання ліцензії має диплом про вищу психологічну освіту принаймні магістерського рівня та відповідні рекомендації відомих фахівців-експертів.

- Протидіяти тенденціям комерціалізації процесу надання статусу психолога-консультанта приватними утвореннями, які під гучними назвами «національна», «всеукраїнська» тощо намагаються привласнити зокрема ліцензування психологічних послуг, фактично створюючи в Україні майданчики для комерційної діяльності закордонних гаст-арбайтерів від психології.
- Надати статус Національної програмі ментального здоров'я, започаткованій Першою леді України Оленою Зеленською.
- Розробити та ухвалити постановою Кабінету Міністрів України узгоджену з програмою ментального здоров'я довгострокову Державну програму прискореного розвитку в Україні психологічної науки і психологічної освіти.
- Винести на громадське обговорення розроблений у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка проєкт Закону України з питань правового регулювання професійної психологічної діяльності.
- Продовжити проведення всеукраїнських круглих столів з окремих проблем удосконалення професійної підготовки психологів у закладах вищої і післядипломної освіти з одночасним вивченням кращого досвіду вітчизняних ЗВО та ІПО.

Голова організаційного комітету,

в.о. академіка-секретаря Відділення психології

та спеціальної педагогіки НАПН України,

член-кореспондент НАПН України,

доктор психологічних наук, професор

Віталій ПАНОК

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПСИХОЛОГІВ В УКРАЇНІ:
СТРАТЕГІЧНІ ЗАВДАННЯ**

Матеріали всеукраїнського круглого столу

23 квітня 2024 року

Редакційна рада:

*Панок В. Г., Данилюк І. В.,
Максименко С. Д., Бондаренко О. Ф., Шевцов А. Г.*

Редакційна колегія:

*Панок В. Г. (гол.ред.), Данилюк І. В. (заст. гол. ред.); Куліш Т. І. (секретар),
Бондаренко О. Ф., Вернік О. Л., Власова О. І., Максименко С. Д.,
Орлов О. В., Цикаленко О. І., Чуніхіна С. Л., Шевцов А. Г.*

(електронне видання)

Підписано до друку 25.04.2024. Формат 60х84/16

Умовн. друк. арк. 5,7. Об'єм даних 2,7 Мб

Тираж 100 пр. Зам. № 1/04-24

Видавець:

УНМЦ практичної психології і соціальної роботи,
01032, м. Київ, бульвар Т. Шевченка, 27-а,
тел/факс 252-70-11, e-mail: UCAP@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 4537 від 07.05.2013